

Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацко

Робота кураторів академічних груп
у вищому навчальному закладі

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацко

**РОБОТА КУРАТОРІВ АКАДЕМІЧНИХ ГРУП У
ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Методичний посібник

Вінниця
ВНТУ
2010

УДК [378.12: 001](075)

ББК 74.58я73

Б94

Рекомендовано до видання Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 13 від 3 липня 2008 р.)

Рецензенти:

М. І. Сметанський, доктор педагогічних наук, професор

В. І. Клочко, доктор педагогічних наук, професор

А. І. Теклюк, кандидат філософських наук, доцент

Буяльська, Т. Б.

Б94 Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі: методичний посібник // Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацко. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 154 с.

В посібнику розглянуті теоретичні та практичні аспекти виховної роботи кураторів у вищому навчальному закладі. Проаналізовано та узагальнено досвід роботи кураторів Вінницького національного технічного університету. Дані методичні рекомендації щодо організації роботи кураторів.

Посібник розрахований на кураторів академічних груп, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів, усіх хто цікавиться проблемами навчально-виховної роботи у ВНЗ.

УДК [378.12:001](075)

ББК 74.58я73

© Т. Буяльська, М. Прищак, Л. Мацко, 2010

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ I	
Виховна робота у Вінницькому національному технічному університеті	
1.1. Системність та цілісність – основа виховної роботи у Вінницькому національному технічному університеті.	8
1.2. Виховна робота інституту кураторів академічних груп.	18
Розділ II.	
Методичні рекомендації кураторам академічної групи	
2.1. Організація роботи кураторів.	22
2.1.1. Організаційно-виховні технології забезпечення ефективно- сті роботи кураторів.	22
2.1.2. Положення про Об'єднання кураторів та наставників студентських груп ВНТУ.	28
2.1.3. Рекомендації кураторам щодо організації виховної роботи в студентській академічній групі.	36
2.1.3.1. Організаційні форми реалізації мети та завдань виховної роботи куратора.	36
2.1.3.2. Планування виховної роботи в студентській академічній групі.	37
2.1.3.3. Орієнтовний перелік тем кураторських годин.	42
2.1.3.4. Орієнтовний перелік тем загальнофакультетських кураторських годин.	44
2.1.4. Інформаційний лист на допомогу студентам.	44
2.1.5. Оцінювання роботи кураторів академгруп.	46
2.2. Робота кураторів з адаптації студентів в умовах університету	49
2.2.1. Теоретико-психологічні основи адаптації студентів пер- шого курсу до навчально-виховного процесу.	49
2.2.2. Організація роботи куратора з адаптації студентів.	56
2.3. Методико-психологічне забезпечення роботи кураторів.	61
2.3.1. Психологічна культура куратора.	61
2.3.2. Психологічні засади роботи кураторів.	65
2.3.3. Організація психологічного супроводу роботи кураторів у Вінницькому національному технічному університеті.	67

2.3.4. Методичні матеріали для роботи кураторів.	70
2.3.4.1. Дослідження психологічних властивостей особистості.	70
2.3.4.2. Дослідження соціально-психологічного клімату в колективі.	91
2.3.4.3. Соціально-адаптаційна практична робота.	95

Розділ III.

Інформативно-просвітницькі матеріали на допомогу в роботі кураторів

3.1. Традиційні культурно-просвітницьких заходи, які проводяться в університеті.	102
3.2. Клуб ВНТУ.	103
3.3. Центр культурології та виховання студентів. Художні музеї ВНТУ.	104
3.4. Фізичне виховання студентської молоді	108
3.5. Бібліотека університету.	110
3.6. Служба психологічної підтримки.	112
3.7. Лабораторія соціологічних досліджень.	118
3.8. Система Студентського самоврядування.	120
3.8.1. Студентська рада університету.	120
3.8.2. Профспілкова організація студентів університету.	121
3.8.3. Загін для підтримання порядку в університеті.	123
3.8.4. Інтелектуальне товариство “Баюн”.	125
3.9. Культурно-мистецькі заклади міста Вінниці.	126
Список використаної та рекомендованої літератури.	132
Додатки.	135
Додаток А. Витяг із Закону України “Про освіту”.	136
Додаток Б. Витяг із Закону України “Про вищу освіту”.	139
Додаток В. Витяг з Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття).	142
Додаток Г. Витяг з Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти.	144
Додаток Д. Витяг з Постанови Президії Академії педагогічних наук України та Вченої Ради Вінницького національного технічного університету “Про гуманітарну складову в змісті інженерної освіти” . . .	151

ПЕРЕДМОВА

Запропонований кураторам методичний посібник є, певною мірою, узагальненим досвідом одного з напрямів виховної роботи, який цілеспрямовано відбудовувався впродовж більш ніж 16-ти років (1992 – 2008) шляхами поєднання зусиль адміністрації та індивідуального педагогічного досвіду у Вінницькому національному технічному університеті.

До написання посібника нас спонукала не тільки закономірна творча потреба аналізу та підведення підсумків значного етапу педагогічної діяльності, але і одна з тез, яка стверджувально зафіксована в програмному документі МОНУ, підготовленому науковцями Академії педагогічних наук України “Національна доповідь щодо вступу України в Болонський процес”. В доповіді наголошується: “Необхідність подальшої модернізації системи вищої освіти в Україні, її удосконалення й підвищення рівня якості є найважливішою для неї соціокультурною проблемою. Це значною мірою обумовлюється процесами глобалізації та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації та саморегуляції у європейському просторі” [27, с. 29 – 30].

Безсумнівно, основне завдання університету – це навчання, але незаперечною є думка про те, що основна місія університету полягає в тому, щоб навчити людину-спеціаліста повноцінно жити не тільки в просторі обраної професії, а й у великому, багатовимірному, соціокультурному просторі держави, Європи, Світу. В цьому контексті ми і розглядаємо кураторську діяльність, яка є важливою складовою навчально-виховного процесу.

Набутий нами досвід – результат багаторічної роботи (1992 – 2008 рр.) з впровадження концептуальних засад “Системи виховної роботи у ВНТУ”, поступової реалізації теоретико-методичних положень і рекомендацій, що надавались кураторам. Варто наголосити: наш досвід, що постійно *розвивався* в процесі взаємовпливу різних кураторських методик; *збагачувався* під час проведення науково-практичних конференцій, кураторських семінарів, методичних зустрічей, тренінгів тощо; систематично *аналізувався* при розгляді здобутків та прорахунків та під час регулярних звітів кураторів, – це результат ефективної співпраці адміністрації університету з інститутом кураторів.

Сповідуючи принцип синергізму, ми під час підготовки посібника поєднали різні варіанти методик та принципів кураторської роботи, які, на наш погляд, були найбільш оптимальними в тих чи інших ситуаціях, які спрацьовували і використовувались кураторами різних поколінь з різним педагогічним досвідом. І з року в рік, поступово збільшуючи коло ефективно працюючих кураторів, ми дійшли висновку, що кураторська робота, яка, безперечно, має певний алгоритм, однак не може бути скута однією схемою. Діяльність куратора завжди унікальна не тільки з точки зору особистості куратора, але й неповторності кожної окремої групи (її складу, можливостей, потреб, потенціалу тощо) і безупинної плинності часу. Кожен новий навчальний рік не схожий на попередній, тому в кожному конкретному випадку робота куратора здійснюється за неповторним сценарієм. Але кураторство як патерналізм має в сукупності своїх сценаріїв багато спільного базового. Варіативна розмаїтість, яку ми поєднали в блоки різних видів і форм кураторської роботи, не є надуманою, штучною, вона віддзеркалює реалії життя і живої натхненної праці, що стає можливою завдяки співпраці, взаєморозумінню, взаємодії всіх структурних підрозділів університету (інституту, факультету) та всіх взаємопов'язаних ланок виховної роботи.

Безперечно, проблема діяльності куратора академічної групи не є новою. В сучасній психологічній та педагогічній літературі цьому питанню приділяється певна увага. Це наукові пошуки І. Авдеєвої [1], С. Вітвицької [9], О. Дубасенюк [15], Л. Дябел [16], П. Іваницької [17], С. Романова [30], І. Соколова [31], М. Соловей [11; 33] та ін. Проте сучасні вимоги до навчально-виховного процесу, набуття куратором статусу головного фігуранта в реалізації програм виховної роботи потребують не тільки посилення психологічних і педагогічних досліджень у цій сфері, але й вивчення та аналізу певного практичного досвіду.

Сподіваємось, що запропонований посібник допоможе кураторам академічних груп в їх практичній роботі та при побудові власного сценарію.

Перший розділ посібника присвячений дослідженню теоретичних аспектів виховної роботи кураторів академічних груп як важливого компонента системи виховної роботи вищого навчального закладу.

У другому розділі даються методичні поради кураторам з організації виховної роботи у студентській групі, розглядаються теоретичні та

практичні аспекти роботи кураторів щодо адаптації студентів до умов навчально-виховного процесу. Значну увагу автори приділяють питанню організації психологічного супроводу роботи кураторів.

Для вирішення проблем підвищення загальнокультурного рівня студентської молоді кураторам допоможуть інформативно-просвітницькі матеріали, які наводяться у третьому розділі.

Правові та нормативні засади організації виховної роботи викладені у додатках.

Наш читач зможе отримати відповідь на питання, що являє собою система виховної роботи вищого навчального закладу, розроблена на основі теоретичних пошуків та практичного досвіду виховної роботи у Вінницькому національному технічному університеті, яка була підпорядкована потребі вийти за межі завдань підготовки вузького спеціаліста і сформуванню спеціаліста як суб'єкта культури, який здатний адекватно реагувати на соціокультурні виклики часу і брати активну участь в процесах культуротворення. Він матиме змогу переконатися в тому, що діяльність інституту кураторів студентських академічних груп є важливою структурною ланкою у системі виховної роботи вищого навчального закладу. Куратори груп знайдуть в даному посібнику рекомендації з організації виховної роботи в студентській академічній групі. Особлива увага акцентується на проблемах: планування виховної роботи, організації та змісту кураторських годин; адаптації студентів до умов вищого навчального закладу; організації психологічного супроводу роботи кураторів, критеріїв оцінювання роботи кураторів. В посібнику викладені методичні матеріали, які, на думку авторів, дадуть можливість покращити ефективність як психологічного супроводу, так і організації виховної роботи куратора загалом.

Психологічні, педагогічні та соціологічні дослідження роботи кураторів дали можливість усвідомити цей напрям виховної роботи як такий, що найбільшою мірою відповідає гуманістичній місії освіти.

Автори висловлюють вдячність колегам за допомогу, що була надана при написанні навчального посібника, зокрема: науковому керівнику Лабораторії соціологічних досліджень, доценту А. В. Слободянюку, доцентам Ю. В. Мокіній, А. І. Теклюку, заступнику директора НТБ ВНТУ Н. П. Банковій, зав. клубом К. В. Федоренко, методистам ЦКіВС Л. Р. Мишанській, Н. Г. Ніколенко, старшому викладачу Л. І. Волхонській.

РОЗДІЛ І.

ВИХОВНА РОБОТА У ВІННИЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

1.1. Системність та цілісність – основа виховної роботи у Вінницькому національному технічному університеті

Виховання у вищій школі – це, перш за все, сталий, цілеспрямований процес створення інтерактивного соціокультурного середовища для саморозвитку та самовиховання особистості, яка усвідомлює обрану професію невід’ємною складовою універсального цивілізаційно-культурного простору. Саме це детермінує мету виховної роботи у вищій школі, яка полягає у формуванні національної інтелігенції, оновленні і збагаченні духовного та інтелектуального генофонду нації, що передбачає гармонійно розвинену, цілісну особистість, фундаментальними характеристиками якої є *духовність, культурна самоідентифікація, соціальна і професійна компетентність*.

Як записано в тексті Великої хартії університетів (Болонья, 18 вересня 1988 р.), університет “створює, вивчає, оцінює та передає культуру за допомогою досліджень і навчання”; “університети повинні давати майбутнім поколінням освіти і виховання, що навчають їх, а через них – інших, поважати гармонію навколишнього середовища та самого життя” [19, с. 129].

Починаючи з 1990 р. наш університет поступово накопичував досвід створення і впровадження багатоаспектної, але цілісної системи виховної роботи, яка базується на принципах гуманізму, педагогіки співробітництва, соціокультурної організації, соціокультурної консолідації і регуляції, а також передбачає створення умов для самопізнання, самовизначення, самовиховання, творчості та самоактуалізації особистості. Саме ці принципи та завдання, що зумовлюють ідею системності і цілісності, стали методологічною основою розробки у ВНТУ *Системи виховної роботи*.

Система організації виховної роботи створена на засадах прийнятих у ВНТУ нормативних документів:

- Статут Вінницького національного технічного університету;

- Наказ ректора “Про створення Центру культурології та виховання студентів”;
- Наказ ректора “Про створення Ради університету по виховній роботі”;
- Наказ ректора “Про створення науково-навчального інституту гуманітарно-педагогічних проблем та виховання”;
- Наказ ректора “Про створення Лабораторії соціологічних досліджень”;
- Наказ ректора “Про стан і перспективи розвитку Служби психологічної підтримки”;
- Положення про заступника декана з виховної роботи;
- Положення про Об’єднання кураторів та наставників студентських груп ВНТУ та інших документів.

Ґрунтуючись на пріоритетах духовних цінностей та культури *Система виховної роботи ВНТУ* здійснюється на засадах демократизму, використанні творчого потенціалу студентського самоврядування і орієнтована на різнобічність людських потреб, формування національної свідомості, правової культури, високих моральних якостей та на забезпечення цілісного розвитку особистості.

Специфіка побудови системи виховання студентської молоді полягала в тому, що з самого початку (1990 р.) завдання виховної роботи в нашому університеті розглядалися в контексті проблем національно-культурного відродження України, формування інтелектуальної еліти нації, створення кадрів національної інтелігенції. Усвідомлюючи універсальність терміна “КУЛЬТУРА”, а також враховуючи змістовну сутність поняття “університет”, ми розглядали виховання саме як культуроформувальний процес зі створення умов для розвитку і збагачення духовних потреб студентської молоді, підтримку її творчої активності, прагнення до самовдосконалення. У Великій хартії університетів наголошується і на тому, що “кожен університет, з урахуванням конкретних обставин, має гарантувати своїм студентам дотримання свобод і умов, за яких вони могли б досягти своїх цілей у культурі і освіті” [19, с. 127].

Принциповим є те, що зміст форми і напрямів побудови нашої

системи культуровиховної роботи¹ ґрунтувався на тезах:

– Вінницький національний технічний університет – це сучасний заклад освіти, адміністрація і колектив якого прагнуть досягти найвищого рівня як в змісті, так і у формах навчання, а також у створенні позитивного, гуманістично-орієнтованого культурного та психологічного середовища для студентів і викладачів;

– фахова спрямованість не може бути повною характеристикою людських якостей особистості, рівня її духовних потреб, смисложиттєвих цінностей; людина масштабніша власної професії;

– спеціаліст має стати не просто професіоналом, а передусім носієм загальнолюдської культури, представником інтелектуальної еліти України, яка акумулює, відтворює і трансформує той спектр культурного досвіду поколінь, що стало тяжіє до самозбереження, захисту довкілля, до поступу і досконалості;

– культурно-виховна робота у ВНТУ, враховуючи особливості людської психології, багатогранність її духовних потреб, має ґрунтуватися на необхідності збереження тих духовних пріоритетів, які є не тільки основою людяності, але й основою творчості;

– університет є водночас центром навчання, наукових досліджень і культури.

Принциповим в системі виховної роботи було те, що виховний процес не поділявся згідно з усталеною схемою на патріотичне, трудове, етичне, естетичне, інтернаціональне виховання тощо. На нашу думку, кожен напрям роботи, будь-які конкретні виховні заходи передбачають і концентрують в собі цілісно всі вищезгадані виховні аспекти.

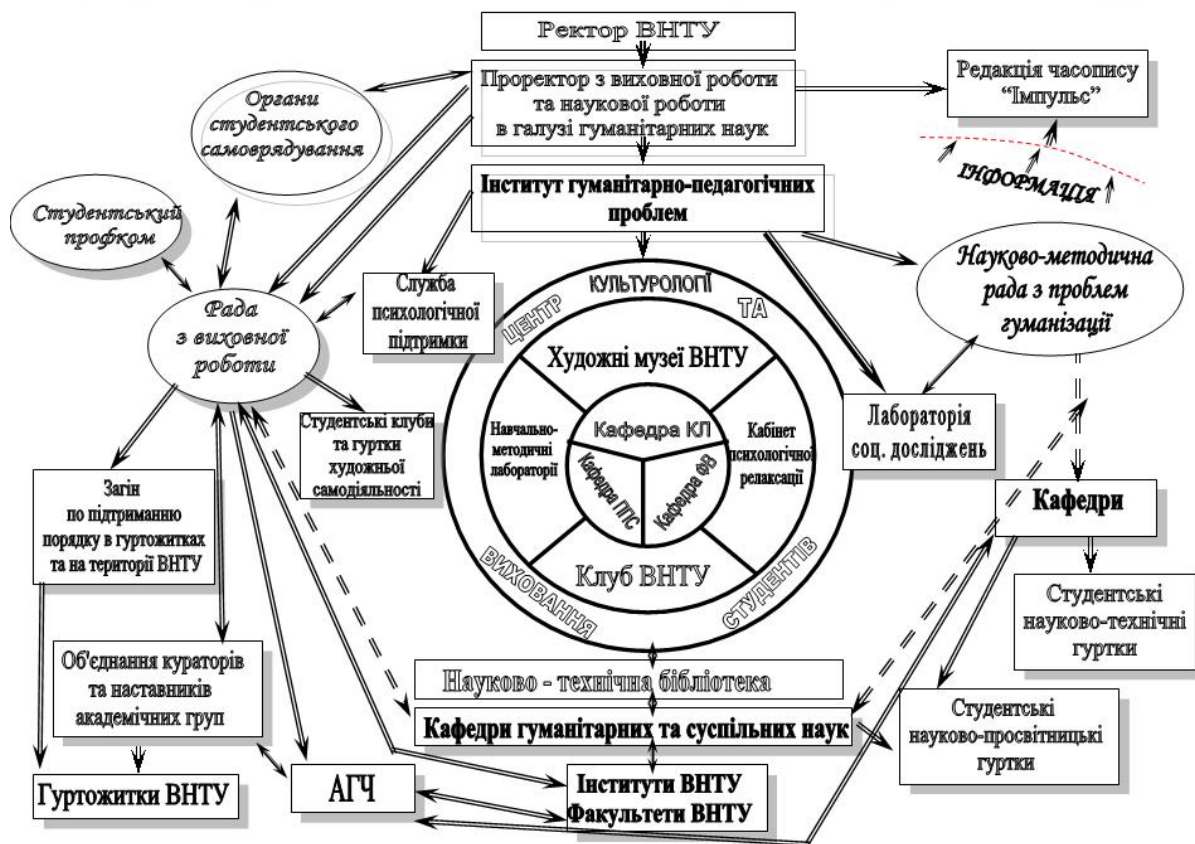
Важливим при створенні Системи виховної роботи було поступове залучення до процесу виховання всіх підрозділів університету. Цей принцип базувався на очевидній ідеї – будь-які заходи, будь-яка діяльність в університеті (навчальна, методична, організаційна, науково-дослідна, просвітницька, комунікативна, оздоровчо-спортивна, розважальна тощо) не можуть бути нейтральними щодо виховного результату;

¹ Жива мова (в тому числі і наукова) характеризується появою неологізмів. Культуровиховна робота, на відміну від звичайного терміна “культурно-виховна робота”, здійснюється потенціалом усієї культури, а не якоюсь конкретною її складовою і передбачає формування фахівця як суб’єкта культури, творча життєдіяльність якого корелюється з поняттями цілісність, якість, універсалізм.

кожне діяння несе в собі значний формувально-виховний потенціал. А його ефективність (позитивні чи негативні наслідки) залежить не тільки від сукупності обставин (мета, засоби і технології її реалізації, кореляція мотивацій об'єкта і суб'єкта виховного процесу тощо), але і від взаємопідсилювальних зв'язків всіх елементів цілісної системи.

Упродовж 1992 – 2008 рр. виховна робота в нашому університеті здійснювалась за наведеною нижче схемою, яка, безперечно, в подальшому буде змінюватись і вдосконалюватись.

СИСТЕМА ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВНПУ 1992-2008 рр.

Кафедра КЛ – кафедра культурології; кафедра ППС – кафедра психології, педагогіки та соціології; кафедра ФВ – кафедра фізвиховання; АГЧ – адміністративно-господарська частина

Ще один принцип, що характеризує виховання студентської молоді у нашому університеті, спрямований на гармонійне поєднання технічного і гуманітарного, на створення умов для розвитку і прояву різноманітних здібностей і талантів студентської молоді, на збагачення і збереження національної культури і природного середовища, вдосконалення професійних якостей, які визначають подальший соціально-культурний, науково-технічний прогрес України.

Тези та принципи Системи виховної роботи зумовили зміст

“Програми реалізації гуманітарної політики та виховної роботи у Вінницькому національному технічному університеті”, яка складається на кожен навчальний рік і щорічно затверджується Вченою радою університету. Програмою передбачаються такі напрями виховної діяльності:

- організаційно-методичне забезпечення виховного процесу;
- заходи з адаптації студентів I курсу до умов навчання у ВНТУ;
- культурно-просвітницька робота та організація студентського дозвілля;
- культурно-просвітницька робота науково-технічної бібліотеки ВНТУ;
- екологічне виховання і захист навколишнього середовища;
- оздоровчо-спортивна робота;
- матеріально-технічне забезпечення виховного процесу;
- робота з іноземними студентами;
- робота інституту кураторів;
- правове виховання та забезпечення охорони правопорядку в гуртожитках та на території ВНТУ;
- гуманізація та гуманітаризація навчально-виховного процесу.
- освітньо-гендерний центр ВНТУ;
- соціологічні дослідження та соціально-психологічний супровід навчально-виховного процесу;
- робота служби психологічної підтримки;
- робота органів студентського самоврядування.

Органом координування Системи виховної роботи у ВНТУ є *Вчена рада університету*. На засіданнях Вченої ради аналізуються і корегуються різні питання організації та стану виховної роботи. Тільки за декілька останніх років розглянуто понад 30 питань, серед них: про стан і проблеми екологічного виховання студентів ВНТУ; про виховання у студентів відповідальності за дотримання ними “Правил внутрішнього розпорядку у ВНТУ”; про роботу кураторів в інститутах, на факультетах; про стан виховної роботи в інститутах, на факультетах; про виконання Програми реалізації гуманітарної політики та виховної роботи у ВНТУ за минулий навчальний рік та затвердження Програми

на новий навчальний рік (щорічно); про стан і перспективи розвитку Служби психологічної підтримки; про стан правового виховання в університеті; про участь різних кафедр університету у реалізації основних напрямів гуманітарної політики та виховної роботи (щорічно); про організацію роботи в інститутах з адаптації студентів I курсу до навчання у ВНТУ (щорічно); про стан та перспективи розвитку ЦК і ВС; про роботу лабораторії соціологічних досліджень та інші питання.

Гуманітарну політику в університеті, методологічні засади всіх культурно-просвітницьких та виховних заходів визначає *Науково-методична рада з проблем гуманізації та гуманітаризації технічної освіти*, яка була створена 15.05.1993 р. на засадах рішень Ученої ради та ректорату, а також *Рада Інституту гуманітарно-педагогічних проблем і виховання*, яка створена у 2001р.

До складу цих двох рад входять зав. кафедрами гуманітарних та суспільно-політичних наук, провідні фахівці цих кафедр та представники технічних кафедр і науково-технічної бібліотеки.

Безпосереднє керівництво виховним процесом здійснюється *Радою з виховної роботи*, яка була створена як експериментальна у грудні 1992 р. і, підтвердивши свою ефективність, затверджена наказом ректора номер 175-0 від 10.06.1993 р.

Рада, до складу якої входять заступники деканів з виховної роботи, директор студмістечка, проректор з АГЧ, заст. директора студмістечка по режиму, голова студентського профкому, представники Студентської ради, ЗППГУ, завідувачі гуртожитками, представники науково-технічної бібліотеки університету та представники АГЧ, проводить свої засідання 1 раз на тиждень по п'ятницях (в окремих ситуаціях, викликаних нагальною потребою, частіше).

Головою Ради є проректор з виховної роботи. Зазвичай порядок денний кожного з засідань Ради зумовлюється аналізом подій і проблем навчального тижня та завданнями на наступний.

Темою обговорень (за результатами яких приймаються конкретні рішення) є всі проблеми і явища, що визначають зміст виховання, впливають на формування особистості, її характер, поведінку та ставлення до навчання.

За період існування Ради з виховної роботи проведено більше 600 засідань. Всі засідання Ради фіксуються протокольно.

Упродовж року на Раді з виховної роботи аналізується виконання Програми реалізації гуманітарної політики та виховної роботи у ВНТУ, на засадах якої розробляються факультетські й кафедральні плани виховної діяльності, щорічно готується проект нової Програми на наступний навчальний рік.

Нашим Know How є створення Центру культурології і виховання студентів з особливою культурно-мистецькою аурою та гуманістичними традиціями. Створюючи культурологічний центр [4, с. 36 – 39] ми керувалися нижчевикладеним.

По-перше, загальноєвропейською освітянською традицією, зміст якої віддзеркалює Болонська Велика хартія університетів: “майбутнє людства значною мірою залежить від культурного, наукового і технічного розвитку, зосередженого в центрах культури, знань та досліджень, якими є справжні університети” [19, с. 127].

По-друге, були переконані в тому, що інтелігент формується потенціалом усієї культури, а не однією з її граней – науково-технічним прогресом.

По-третє, виходили з того, що професія – це фундамент людської долі, і він має бути досить глибоким і міцним для того, щоб тримати на собі всю людину в цілому, а не бути підпорою для якоїсь однієї функції. Проблема дегуманізованого мислення полягає в тому, що ми вбачаємо в спеціалістові тільки робочу силу, тільки засіб, за допомогою якого можна вирішувати виробничі та соціально-економічні завдання. Саме цим ми погіршуємо ситуацію в сучасній культурі, коли освіта постійно збільшує кількість людей, які, маючи на озброєнні лише фахові знання, значно посилюють руйнівні процеси в соціально-культурному та природному середовищі, загострюючи протистояння техніки і природи, матеріального і духовного, індивідуального і суспільного.

По-четверте – розуміли необхідність створення освітянського кола культури, здатного утримувати, зберігати і відтворювати цінності олюдненого світу, формувати систему моральних пріоритетів [5, с. 26].

Атмосфера культурно-художнього центру, яка безконфліктно поєднує мистецтво і техніку, працю і відпочинок, різних митців і різних глядачів невимушено формує у студентів думку про те, що оточуючий нас світ надзвичайно поліфонічний, що його не можна звужувати до масштабів власної суб'єктивності. Людині необхідно проривати межі

власного буття, означені віком, професією, соціальним статусом.

Характерною особливістю художніх музеїв ВНТУ є те, що тут експонуються роботи як професійних художників, так і аматорів, а також таких майстрів, які творчо поєднують авангардність з народною традиційністю і самобутністю. Функціонування музеїв як навчальних художніх лабораторій доводить, що безпосередня робота з живописними першотворами розвиває не тільки естетичні смаки студентів, але й сприяє пробудженню інтересу до національного мистецтва, зміцненню почуття патріотизму, розвитку моральних якостей у ставленні до природи, формуванню почуттів відповідальності, розкриттю і реалізації особистих творчих можливостей у будь-якій сфері, в тому числі і в професійній.

Існування мистецького центру в університеті надихає студентів на пошукову, науково-дослідницьку роботу, пов'язану з вивченням творчості Ф. З. Коновалюка та творчості подільських художників. Про це свідчать студентські доповіді, з якими вони виступають на традиційних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, співробітників і студентів, що проходять щорічно у ВНТУ. Окрім того, організація індивідуальної та самостійної роботи студентів в музеях ВНТУ, проведення оглядових і тематичних екскурсій як на рівні вузу, так і міста та області дає змогу не тільки ознайомитись із сучасним мистецтвом Поділля, але й усвідомити, що відбувається в мистецтві Подільського регіону, орієнтуватися у сучасному художньому процесі Вінниччини і розуміти, якими талановитими митцями вона багата.

Важливу роль в системі виховної роботи відіграє *Студентський клуб ВНТУ*, який значною мірою вирішує проблему культурного дозвілля студентської молоді.

Завдяки ефективності системи виховання, координації роботи різних підрозділів університету у ВНТУ стали традиційними свята, конкурси, вечори вшанування, дні пам'яті, які проводяться щорічно як загальноуніверситетські заходи і є надзвичайно популярними не тільки серед студентства ВНТУ, але і серед молоді міста.

У клубі ВНТУ щорічно проводяться різноманітні тематичні літературно-музичні вечори, присвячені знаменним та пам'ятним датам. Всі заходи проводяться за сценаріями та Положеннями про конкурси і затверджені Радою з виховної роботи ВНТУ.

Високий аматорський рівень художніх колективів ВНТУ дозволяє

їм брати участь у різноманітних святах міського та обласного рівнів, які проводяться щорічно (театралізовані свята на честь знаменних дат і подій, радіомарафон та інші).

Важливим в системі виховання студентської молоді у ВНТУ є також розробка та плідна реалізація спільних культурно-просвітницьких програм і проектів з *культурно-мистецькими і освітянськими закладами міста*. Така традиційна співпраця дозволяє виховувати кожного майбутнього фахівця активним учасником культурної розбудови нашої держави, формувати його як суб'єкта культури.

Інноваційним в системі виховної роботи можна вважати потужний психологічний і соціологічний супровід багатьох виховних заходів. Значну роль в системі виховання студентської молоді відіграє *Служба психологічної підтримки ВНТУ*. Ефективність її діяльності визначають такі завдання:

- створення психологічного середовища, що сприяє оптимізації, вдосконаленню системи міжособистісних стосунків студентів і викладачів як учасників педагогічного процесу, їх ефективному самопізнанню та самовдосконаленню;
- запровадження методів практичної психології в навчальний та виховний процеси;
- формування самоактуалізованих особистостей;
- оволодіння закономірностями позитивного мислення;
- профілактика тих чи інших психологічних проблем, що виникають у молоді, та допомога у їх своєчасному вирішенні (що стає передумовою попередження таких більш суттєвих психологічних відхилень, як неврози, депресії, алкоголізація, наркотизація та спроби суїциду);
- освоєння студентами, магістрантами, викладачами, кураторами груп, іншими учасниками навчально-виховного процесу практичних методів психологічної допомоги.

Основними напрямками діяльності *соціологічної лабораторії* є дослідження:

- механізмів функціонування і трансформації масової свідомості населення міста;
- стану соціального захисту, соціальної роботи та соціальної політики;
- динаміки ціннісних орієнтацій студентської молоді;

- проблеми девіантної поведінки сучасної молоді;
- ролі університетської освіти у формуванні інтелектуальної еліти в Україні;
- проблеми освіти студентської молоді;
- проблеми вільного часу та дозвілля;
- проблеми студентської сім'ї.

Важливою складовою навчально-виховного процесу в університеті є система студентського самоврядування, завданням якого є зростання соціальної активності, ініціативи студентської молоді, посилення її відповідальності, забезпечення і захист прав та інтересів студентів, сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності молоді, засвоєння студентами навичок організатора, керівника, залучення студентської молоді до адміністративної, наукової, господарської, культурно-просвітницької, міжнародної та інших видів діяльності, які здійснюються в університеті.

У ВНТУ студентське самоврядування у сучасному демократичному форматі почало розвиватись з січня 2000 року. Студентське самоврядування має розгалужену структуру, складовою якої є Студентська рада, профспілковий комітет студентів, ЗППГУ та інші студентські самоврядні організації. Органом координування роботи студентського самоврядування є Президія Студентської ради ВНТУ. Представники студентського самоврядування (15-20 осіб) входять до складу загальноуніверситетської Ради з виховної роботи, реалізуючи, повною мірою, ідею творчої співпраці адміністрації університету зі студентством ВНТУ. Внаслідок такої взаємодії зростає ступінь довіри студентів до адміністрації, підвищується рівень культури спілкування, загострюється почуття відповідальності за вирішення питань, що належать до сфери їх компетенції [6, с. 424 – 426].

Виходячи з власного досвіду вважаємо, що виправданою є практика призначення старшокурсників (найчастіше активістів студентського самоврядування) помічниками кураторів в окремих академічних групах.

Результатом діяльності системи студентського самоврядування ВНТУ є зростання активності, ініціативи студентів у різних сферах життя університету, посилення їх відповідальності за доручену справу, створення сприятливого морально-психологічного клімату в студентських групах та гуртожитках.

1.2. Виховна робота інституту кураторів академічних груп

Важливою складовою навчально-виховної роботи ВНТУ є розроблена і впроваджена Система роботи кураторів академічних студентських груп.

Як зазначається в матеріалах підсумкової колегії МОН України “Головною фігурою в реалізації програм виховної роботи є куратор (тьютор, наставник) груп” [12].

Завдання інституту кураторів та наставників визначаються метою виховної роботи у вищій школі і характеризуються багатовекторністю напрямів, спрямованих на формування громадських, соціально-культурних та професійних якостей майбутнього фахівця, залучення студентів до наукової роботи, творчої діяльності, до духовних надбань українського народу. Незаперечним є те, що робота куратора групи передбачає створення здорового морально-психологічного клімату в колективі, спонукає студентів до активної громадської позиції, творчих ініціатив, протидії антисоціальному та антикультурному явищам; підтримує саморозвиток особистості, її самостійності.

Мета та зміст роботи кураторів академічних груп у ВНТУ визначаються “Програмою реалізації гуманітарної політики та виховної роботи у Вінницькому національному технічному університеті”, “Положенням про Об’єднання кураторів і наставників студентських груп ВНТУ” та іншими нормативними й методичними документами.

Робота кураторів і наставників студентських груп направлена на реалізацію принципів гуманістичної педагогіки, допомогу у створенні в студентських групах атмосфери довіри, поваги як між студентами, так і між студентами та викладачами, співробітниками, контроль за навчальним процесом студентів, проведення виховної, культурно-просвітницької роботи, пропагування здорового способу життя тощо.

Складовими системи роботи інституту кураторства є:

- організаційне забезпечення роботи кураторів;
- методичне забезпечення роботи кураторів;
- психологічний супровід роботи кураторів;
- стимулювання роботи кураторів.

Організаційне забезпечення роботи кураторів

З метою організації та координації діяльності кураторів і наставників студентських груп, посилення ролі, авторитету кураторів та наставників при прийнятті рішень, які стосуються сфери їх діяльності, а з іншого боку, посилення відповідальності кураторів і наставників за результати своєї роботи у 2002 році створено *Об'єднання кураторів і наставників університету (ОКНУ)*, структурною та організаційною основою якого є *Об'єднання кураторів і наставників інститутів (ОКНІ)*. Об'єднання кураторів і наставників працює згідно з Положенням про Об'єднання кураторів і наставників студентських груп ВНТУ.

Основною організаційною формою роботи куратора зі студентською групою є *кураторські години*, які проводяться 1 раз на тиждень.

Кураторські години є важливим чинником проведення інформаційної, адаптаційної, професійно-орієнтовної, виховної, культурно-просвітницької роботи в студентській групі.

Вони є організаційною формою проведення зустрічей з психологами, спеціалістами з права, представниками різних просвітницьких організацій, ветеранами війни і праці, випускниками університету, представниками Студентської ради, проведення тематичних вечорів (зустрічей) та ін.

Значну роль у виховному процесі факультетів відіграють *загальнофакультетські кураторські години*, які проводяться 1 раз на місяць.

Загальнофакультетські кураторські години проводяться за участі студентів всіх груп відповідного курсу.

Найчастіше на такі зустрічі запрошуються представники управління, об'єднань, асоціацій, громадських організацій, владних структур, інші компетентні особистості з різних галузей знань, а також представники адміністрації ВНТУ. Ці кураторські години є ефективною формою проведення інформаційної, професійно-орієнтовної, культурно-просвітницької, національно-патріотичної, морально-правової, профілактично-оздоровчої роботи.

Значну організаційну роль у роботі куратора відіграє наявність *журналу куратора* академічної групи.

Структура журналу куратора.

1. Список студентів.
2. Інформація про студентів.
3. Плани роботи куратора.
4. Проведення кураторських годин та інших заходів у групі.
5. Результати навчання за МРС та підсумкові результати складання сесій.
6. Результати складання сесії 3-го (трудового) триместру.
7. Звіти куратора про роботу.
8. Зауваження осіб, які перевіряли роботу куратора.
9. Для нотаток.

Наявність у журналі таких розділів робить роботу куратора організованою, чіткою, визначеною, контрольованою.

Методичне забезпечення роботи кураторів

Складовими методичного забезпечення роботи кураторів є Положення про Об'єднання кураторів і наставників студентських груп ВНТУ, журнал куратора академгрупи, різноманітні матеріали методичного та просвітницького характеру на допомогу в роботі куратора, проведення загальноуніверситетського методико-психологічного семінару для молодих кураторів, проведення різноманітних науково-методичних семінарів та психологічних тренінгів для кураторів на факультетах.

Психологічний супровід роботи кураторів

Як було зазначено вище, Служба психологічної підтримки створена для надання допомоги у вирішенні психологічних проблем, що виникають у навчальному і виховному процесах у ВНТУ. Працівники Служби – кваліфіковані психологи з великим досвідом практичної роботи – одним із пріоритетних напрямів своєї діяльності вважають співпрацю з кураторами академічних груп.

Основними напрямками психологічного супроводу роботи кураторів є:

- проведення з кураторами теоретичних і методичних семінарів;
- організація роботи “Школи молодого куратора”;
- психолого-методичне і теоретичне забезпечення роботи кураторів;
- виступи на зборах кураторів інститутів;

- проведення психологічного консультування для кураторів;
- робота психологів в гуртожитках університету;
- проведення індивідуальних консультацій для студентів;
- проведення на кураторських годинах групових занять з елементами тренінгу;
- інформаційні та просвітницькі виступи на загальнофакультетських кураторських годинах;
- надання допомоги кураторам у проведенні і проведення психологічних досліджень в академічних групах, гуртожитках.

Стимулювання роботи кураторів

Моральне стимулювання роботи кураторів академгруп базується на визначенні кращих кураторів факультетів, інститутів, університету та вшануванні їх під час проведення різних заходів. Кращі куратори університету вшановуються під час проведення “Дня університету”, інформація про їх роботу розміщується на сторінках університетського часопису “Імпульс”.

Важливим фактором ефективності роботи кураторів є матеріальне стимулювання роботи куратора. Система матеріального стимулювання базується на “Методиці експертного оцінювання результатів діяльності кураторів академгруп вищого навчального закладу”, розробленій к.е.н. Мокіною Ю. В. під керівництвом д.т.н., професора, академіка АПНУ Мокіна Б. І. і затвердженій Вченою радою ВНТУ (29. 12. 2005 р.). За результатами експертного оцінювання кураторам встановлюються надбавки до заробітної плати за високі досягнення у праці.

Досвід нашої роботи доводить, що така цілісна, інтерактивна, взаємообумовлена в усіх своїх внутрішніх зв'язках система виховної роботи здатна сприяти формуванню якісно нового спеціаліста, що має стати не тільки професіоналом, а передусім носієм загальнолюдської культури, причетним до духовної єдності епохи. Створюючи систему виховної роботи ми намагалися не тільки збагатити ціннісні орієнтації та духовні пріоритети студентської молоді, але і забезпечити охорону духовного здоров'я особистості, збереження національного менталітету, гальмування проявів агресії і насильства, підтримання і підвищення рівня творчої самодіяльності, активізацію внутрішнього життя людини, поглиблення процесів самопізнання та самовдосконалення.

Розділ II. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ КУРАТОРУ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ

2.1. Організаційно-виховні технології забезпечення ефективності роботи кураторів

2.1.1. Основні методологічні засади роботи куратора в студентській академічній групі

Логіка і практика виховної роботи потребують застосування *системного підходу* на всіх рівнях виховного процесу. Спорадичність у виховній роботі не тільки знижує її ефективність, але часом зводить її нанівець. Тому в нашому університеті вдосконалення методик і моделей виховної роботи в студентській академічній групі здійснюється в контексті загальної концепції і системи виховної роботи у ВНТУ. Використання системного підходу на рівні академічної групи є важливою умовою подальшого поліпшення навчально-виховного процесу в цілому.

Виховна робота в студентській академічній групі як цілеспрямований процес соціалізації особистості, відповідно до існуючих моральних вимог і принципів, є цілісним і упорядкованим комплексом закономірно побудованих, динамічно пов'язаних, взаємодіючих компонентів, які в своїй сукупності сприяють розвитку особистості та колективу [11, с. 11]. Таким чином, виховна робота являє собою складне соціально-педагогічне явище, що складається з великої кількості елементів, модулів, напрямів, моделей, завдань тощо.

З нашого погляду, серед основних **компонентів виховної роботи** в академічній групі варто визначити такі: *цільовий; змістовно-діяльнісний; творчо формувальне виховне середовище, діагностично-аналітичний*.

Цільовий компонент є базовим орієнтиром цілісної виховної системи, оскільки включає *мету та завдання* роботи куратора академічної групи.

Значимість цільового компонента визначається тим, що він виступає *системоутворювальним* фактором. На жаль, куратори інколи

недооцінюють вагу цільового компонента і недостатньо продумують мету, цілі, завдання виховного процесу. В такому випадку виховна діяльність носить аморфний, фрагментарний, а подекуди і формальний характер і не дає очікуваних результатів у вихованні студентів, формуванні колективу студентської групи. Як відомо, виховання без мети не буває і цілепокладанню слід приділяти пильну увагу [11, с. 12 –13].

Як було зазначено вище, кардинальною метою виховної роботи у вищій школі є підготовка національної інтелігенції, оновлення і збагачення духовного та інтелектуального генофонду нації шляхом формування гармонійно розвиненої, цілісної особистості, сутністю якої є *духовність, культурна самоідентифікація, соціальна і професійна компетентність*.

Безперечно, мета, що наближена до ідеалу, передбачає вирішення низки завдань та надзавдань, які не тільки мають бути усвідомлені куратором, але і сформульовані ним для студентів як етапи їх персонального зростання. В такому разі, *основні завдання*, що їх покликані вирішувати куратори, мають стати привабливими для студентів і збігатися з їхніми власними прагненнями до самовдосконалення. Зміст цих завдань передбачає:

- виховання майбутніх спеціалістів духовними, високоосвіченими, компетентними, авторитетними людьми, носіями високої загальної культури (світоглядної, моральної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної тощо);

- виховання громадянина, патріота українського народу, держави: формування у молоді чіткої громадянської позиції, виховання любові до батьківщини, поваги до української культури, мови, національних символів, національних традицій та історії, поваги до культури, мови інших національностей;

- розвиток професійної компетентності студента, складовими якої є бажання працювати в певній галузі знань, прагнення високого професіоналізму, усвідомлення необхідності отримати глибокі і різнобічні знання, потреба самоосвіти, набуття навичок самостійності в навчальній і науковій праці, уміння застосовувати знання на практиці, вміння корелювати професійні завдання з потребами (вимогами) екології;

- формування соціальної компетентності особистості, що дає

можливість успішно реалізувати себе як члена соціуму, тобто мати певний соціальний статус, який свідчить про успішність у певному виді діяльності. Важливими складовими соціальної компетентності, в залежності від рівня соціальної діяльності, є: психологічна культура, комунікативність, професійність, знання з соціології та політології, багатовекторність духовних потреб тощо;

- розвиток моральності особистості як основи її духовності, важливого чинника розвитку соціальної та професійної компетентності;

- розвиток здібностей і потреб науково-пошукової діяльності як важливого фактора розвитку особистості студента; формування його світогляду, пошуку смислів людського буття;

- збагачення естетичного досвіду студентів як важливого фактора розвитку духовності особистості, її соціальної та професійної компетентності;

- правове виховання: набуття правових знань як чинника формування правової культури, прищеплення молодим людям віри у верховенство Закону, дотримання студентами законів України та нормативних актів, прийнятих в університеті;

- розвиток психологічної культури молоді як важливого чинника особистісної, соціальної та професійної реалізації особистості;

- виховання у молодих людей потреби у здоровому способі життя, зміцнення престижності валеологічних цінностей;

- розвиток особистості студента на основі самопізнання, самовизначення, самоосвіти, самовиховання, самовдосконалення, самоактуалізації.

Поліфункціональність генеральної мети, розмаїття основних завдань і цілей виховної роботи з студентами академічної групи дозволили вченим визначити головні *функції* діяльності куратора [11; 26; 30; 31]. Найважливіші з них:

1. *Організаторська*. Куратор – завжди організатор взаємодії у студентській групі. Він сприяє створенню системи взаємодіяльності вихованців, що спрямована на взаємопідтримку, взаємодопомогу, взаємотворчість, взаємоконтроль, взаємоповагу, толерантність тощо. Куратор групи – організатор різних виховних програм, зміст яких залежить від особливостей різних категорій студентської молоді.

Організаторська функція полягає в умінні залучати студентів групи до різних видів виховної діяльності: пізнавальної, що збагачує уявлення студентів про навколишню дійсність; суспільно корисної, спрямованої на загальну користь і благо; ціннісно-орієнтаційної, яка допомагає студентам збагачувати власну систему духовних та соціально значущих цінностей, що визначають їх поведінку; художньо-творчої, що дає студентам можливість реалізувати індивідуальні творчі задатки та здібності; комунікативної, пов'язаної з формуванням навичок культурного спілкування та організацією студентського дозвілля;

2. *Дослідно-аналітична.* Пов'язана з педагогічно-дослідницькою потребою діагностування рівнів вихованості особистості, вивчення мотивів, інтересів та потреб навчальної і пізнавальної діяльності студентів, соціально-побутових умов життя, стану здоров'я, рівня успішності тощо; вивчення внутрішнього світу і можливостей вихованців, складання програм їхнього випереджального розвитку;

3. *Інформаційна.* Куратор групи повинен акумулювати знання з теорії і методики виховного процесу, бути для студентів гарним вихователем, взірцем педагогічного досвіду, авторитетним радником в процесі пошуку різноманітної інформації і наставником з будь-яких проблемних питань;

4. *Соціальна.* Передбачає вивчення вихователем об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на розвиток особистості; кореляцію навичок соціальної поведінки, спрямованої на успішне входження юнацтва в структуру сучасного життя і виробництва;

5. *Спрямовувальна.* Націлює студента на правильний життєвий вибір згідно з моральними і правовими нормами, допомагає створенню гуманних взаєностосунків в середовищі студентів, збагачує їх досвід історичними та життєвими прикладами, що варті наслідування. Одночасно куратор виступає і в ролі консультанта, який надає, при необхідності, допомогу в саморозвитку кожній молодій людині, спрямовує її діяльність, опираючись на природні дані вихованця, пробуджує його задатки, здібності;

6. *Стимулювальна.* Спрямована на створення атмосфери психолого-педагогічної підтримки в групі, що сприяє самоутвердженню молодій людині, реалізації її потенційних можливостей.

Стимулювання передбачає також різноманітні форми заохочення

студентських ініціатив, досягнень, корисних дій і вчинків;

7. *Координаційна.* Полягає у спрямуванні куратором групи виховних зусиль усіх педагогів, батьків і представників громадськості на позитивні результати у вихованні студентів. Куратор групи передусім домагається, щоб педагоги, які працюють зі студентами групи, керувались єдиними вимогами до них, здійснювали індивідуальний підхід. Куратор вивчає особливості навчально-виховної роботи викладачів, ознайомлюється з їх вимогами та стосунками із студентами, обмінюється з ними думками щодо поведінки окремих студентів, методів впливу на них;

8. *Комунікативна.* Спрямовується, перш за все, на створення доброзичливого мікроклімату в групі, забезпечення позитивних змін в міжособистісних стосунках. В основі управління виховною роботою лежить творча взаємодія наставника з кожним окремим студентом та групою в цілому [26].

Змістовно-діяльнісний компонент виховної роботи куратора академічної групи

Зміст виховної роботи куратора, яка є складовою Системи виховної роботи університету, визначається такими **напрямами**:

- допомога студентам академічної групи в процесі їх адаптації до умов навчання в університеті;
- допомога студентам академічної групи в навчальній діяльності, формування в них навичок самостійної роботи з навчальним матеріалом;
- контроль за систематичною навчальною діяльністю студентів, відвідуванням студентами занять, своєчасним виконанням ними завдань поточної атестації, за складанням заліків та іспитів;
- організація роботи куратора із виховання у студентів культурних навичок, засвоєння ними загальнолюдських, національних, громадянських, родинних, особистісних цінностей;
- допомога студентам при формуванні в групі здорового морально-психологічного клімату;
- залучення студентів групи до участі у наукових, культурних, спортивних та громадських заходах факультету, інституту та університету;

– допомога куратора при вирішенні індивідуальних та колективних морально-психологічних проблем, які виникають у студентів;

– відвідування куратором студентів, що проживають у гуртожитках, з метою вивчення умов проживання і контролю за виконанням студентами Правил внутрішнього розпорядку у ВНТУ;

– піклування куратора про соціальні умови життя і побут студентів, які проживають за межами гуртожитків;

– профілактика порушень студентами Правил внутрішнього розпорядку у ВНТУ та чинного законодавства України;

– пропагування в студентському середовищі здорового способу життя та мовленнєвої культури;

– профілактика і попередження негативних соціальних явищ;

– допомога і контроль при підготовці документів для отримання пільг певними категоріями студентів;

– контроль оплати навчання студентами контрактної форми.

Всі вищеперераховані завдання і напрями роботи куратора *можуть створити враження безмежності і неосяжності його діяльності*, що не тільки виходить за межі реального часового простору (що об'єктивно лімітують будь-яку діяльність), але й значною мірою психологічно перевантажує куратора, основною функцією якого є викладацька діяльність, яка вимагає зосередженості, передусім, на навчально-методичних, науково-дослідних, культурно-просвітницьких завданнях та проблемах. *Усвідомлення наявної дихотомії функцій викладача-куратора, безперечно, загострює питання оптимізації роботи куратора, підвищення його ефективності.*

Втім, вирішення цієї та деяких інших проблем, пов'язаних з перевантаженням куратора, забезпечуються наявністю: а) певного виховного середовища; б) діагностично-аналітичного елемента; в) студентського активу.

Виховне середовище, що є одним із найважливіших аспектів розвитку особистості, функціонує та вдосконалюється у вищій школі в процесі реалізації завдань гуманізації, що сприяють одухотворенню умов життя, праці, всього змісту навчально-виховної діяльності, всіх видів і форм відносин, що складаються в університеті; передбачають

наявність такого духовного простору, такої атмосфери, яка б стимулювала активність внутрішнього життя особистості, спонукала до творчості і саморозвитку [7, с. 37 – 38]. Залучення студентів групи до науково-технічної, культурно-мистецької, громадсько-просвітницької, господарчо-трудової, спортивно-оздоровчої діяльності, яку здійснюють кафедри, факультети, інститути та інші підрозділи університету, забезпечує життєдіяльність кожного студента в середовищі, що формує, розвиває, заохочує до самовдосконалення. *Саме завдяки такому виховному середовищу безпримусово, цілеспрямовано, невимушено і комплексно вирішується безліч виховних завдань.*

Діагностично-аналітичний компонент відіграє важливу роль в організації виховного процесу. Планування роботи куратора, використання куратором методик дослідження процесу адаптації особистості до умов вищого навчального закладу, відповідних діагностик особистісно-психологічного та соціально-психологічного характеру а також співпраця зі “Службою психологічної підтримки ВНТУ” і “Лабораторією соціологічних досліджень” *значною мірою оптимізують роботу куратора, підвищують її ефективність.*

Студентський актив та студентське самоврядування – потужне джерело допомоги в роботі куратора; взаємодоповнювальна співпраця – один з визначальних критеріїв ефективності роботи куратора. Актив складається зі старости, його заступника, профорга, представників студентського самоврядування, активних учасників наукових, технічних, культурно-мистецьких, спортивних гуртків тощо. Студентський актив, отримуючи певні повноваження від куратора, здатен організовувати будь-які заходи та з допомогою куратора ініціювати здійснення різноманітних студентських проєктів, які, в переважній більшості, збігаються із завданнями і напрямками роботи куратора.

2.1.2. Положення про Об’єднання кураторів і наставників студентських груп Вінницького національного технічного університету

Чинне у ВНТУ Положення про Об’єднання кураторів і наставників студентських груп є методичним орієнтиром для кураторів. Його зміст повною мірою окреслює напрями роботи куратора, що є традиційними для нашого університету і виправдали себе в щоденній педагогічній роботі.

Об'єднання кураторів і наставників університету як організаційна структура дозволяє посилити роль, авторитет кураторів та наставників при прийнятті рішень, які належать до сфери їхньої діяльності, а з іншої сторони – посилити відповідальність кураторів та наставників студентських груп за результати своєї роботи.

Значний позитивний досвід нашої роботи дозволяє нам запропонувати текст як зразок навчально-методичного документа.

1. Загальні положення

1.1. Куратор студентської групи (наставник курсу) призначається для надання допомоги студентам у формуванні колективу студентської групи, адаптації студентів до умов життя та навчання в університеті, проведенні виховної, культурно-просвітницької роботи, контролю за навчальним процесом студентів, здійснення зв'язків з батьками студентів тощо.

1.2. Куратором студентської групи (наставником курсу) може бути викладач, який користується авторитетом, з високими моральними якостями та педагогічною майстерністю, організаторськими здібностями, може здійснювати позитивний виховний вплив на студентів та має бажання (хист) виконувати цю відповідальну місію.

1.3. Куратор (наставник) призначається розпорядженням декана факультету за поданням завідувача кафедри або заступника декана.

1.4. Куратор бере під своє керівництво (під свою опіку) студентську групу, як правило, на період її навчання на I курсі.

1.5. Наставник опікується студентами навчального потоку, що складає 2-3 і більше груп, що навчаються на II, III, IV курсах.

1.6. Об'єднання кураторів і наставників університету (ОКНУ) є формою організації та координації діяльності кураторів і наставників університету.

1.7. Об'єднання кураторів і наставників інституту (ОКНІ) є формою організації та координації діяльності кураторів і наставників факультетів, що входять до складу відповідного інституту.

1.8. Заміна куратора (наставника) може робитись за ініціативи Ради з виховної роботи, директора інституту, декана факультету, заступника декана з виховної роботи, голови ОКНІ, студентів групи (курсу), якщо він не справився з виконанням своїх обов'язків або з інших поважних причин.

2. Об'єднання кураторів і наставників університету (ОКНУ)

2.1. ОКНУ як форма організації та координації діяльності кураторів студентських груп і наставників курсів університету бере на себе відповідальність за проведення виховної, культурно-просвітницької роботи в межах завдань, обов'язків і прав, визначених для кураторів та наставників і ОКНУ в цілому даним Положенням.

2.2. ОКНУ підпорядковується Раді з виховної роботи університету.

2.3. Головою ОКНУ є заступник голови Ради з виховної роботи.

2.4. Вищим дорадчим органом ОКНУ є загальні збори ОКНУ, які проводяться не рідше одного разу в рік.

2.5. Збори ОКНУ:

2.5.1. Заслуховують і ухвалюють звіт Голови ОКНУ про роботу Ради ОКНУ та ОКНУ в цілому за навчальний рік.

2.5.2. Затверджують план роботи ОКНУ на наступний навчальний рік.

2.5.3. Вносять пропозиції та рекомендації з покращення виховної та культурно-просвітницької роботи кураторів і наставників.

2.6. Пропозиції та рекомендації зборів ОКНУ стають обов'язковими для їх виконання кураторами та наставниками після затвердження їх Радою з виховної роботи.

2.7. Органом управління ОКНУ, між зборами ОКНУ, є Рада ОКНУ, якою керує заступник голови Ради з виховної роботи, до складу якої залучаються голови ОКНІ.

2.8. Голова ОКНУ організовує і координує роботу кураторів та наставників університету в період між засіданнями Ради ОКНУ.

2.9. Рада ОКНУ збирається на своє засідання 1 раз на два місяці.

2.10. Рада ОКНУ має право:

2.10.1. Обговорювати та аналізувати стан виховної, культурно-просвітницької роботи в межах завдань, обов'язків і прав кураторів та наставників, визначених даним Положенням, й вносити пропозиції до Ради з виховної роботи;

2.10.2 Отримувати інформацію від адміністрації університету, дирекції інститутів, деканатів, адміністрації студмістечка в межах виконання своїх обов'язків;

2.10.3 Звертатись до адміністрації університету, Ради з виховної роботи, адміністрації студмістечка з метою вирішення проблем

навчально-виховного процесу, проживання студентів у гуртожитку тощо;

2.10.4. Заслуховувати на своїх засіданнях голів ОКНІ про роботу кураторів та наставників відповідних факультетів;

2.10.5. Контролювати та перевіряти роботу ОКНІ.

2.11. ОКНУ (Рада ОКНУ) підзвітне у своїй роботі Раді з виховної роботи університету.

3. Об'єднання кураторів та наставників інституту

3.1. ОКНІ як форма організації та координації діяльності кураторів і наставників студентських груп в межах інститутів є базовою структурою ОКНУ.

3.2. ОКНІ як організаційна структура бере на себе відповідальність за проведення виховної, культурно-просвітницької роботи в межах завдань, прав і обов'язків, визначених для кураторів та наставників цим Положенням.

3.3. Вищим дорадчим органом управління ОКНІ є збори ОКНІ, які проводяться 1 раз на місяць.

3.4. Збори ОКНІ:

3.4.1. Обговорюють питання навчально-виховного процесу в межах завдань, обов'язків кураторів і наставників, визначених даним Положенням;

3.4.2. Обирають голову ОКНІ, який забезпечує організацію і координацію роботи кураторів і наставників в межах факультету. Голова ОКНІ підзвітний у своїй роботі заступнику декана з виховної роботи та голові ОКНУ;

3.4.3. Заслуховують та затверджують звіт голови ОКНІ про роботу ОКНІ за навчальний рік;

3.4.4. Затверджують план роботи ОКНІ на наступний навчальний рік;

3.4.5. Заслуховують звіти кураторів і наставників за результатами триместру (року) про виконання ними своїх обов'язків, стан навчальної дисципліни та морально-психологічний клімат у студентських групах (на курсах), з якими працює куратор чи наставник.

3.5. ОКНІ має право:

3.5.1. Вносити пропозиції, звертатись до деканату, дирекції інституту, адміністрації студмістечка з метою вирішення проблем організації навчально-виховного процесу, проживання в гуртожитку тощо;

3.5.2. Отримувати інформацію від дирекції інституту, деканату, завідуючого кафедрою, адміністрації студмістечка в межах виконання своїх обов'язків;

3.5.3. Запрошувати на збори ОКНІ студентів для проведення виховної роботи у випадках порушення студентами навчальної дисципліни, громадського порядку тощо;

3.5.4. Звертатись до деканату, дирекції інституту, Ради з виховної роботи про застосування установлених форм дисциплінарного або адміністративного стягнення до студентів за допущені ними порушення навчальної дисципліни, громадського порядку тощо.

4. Завдання та методи діяльності куратора студентської групи

4.1. Діяльність куратора здійснюється відповідно до затверджених принципів та напрямків виховання.

4.2. Основними виховними завданнями куратора чи наставника є виховні завдання вищих навчальних закладів (п. 4.6 Концепції національного виховання, Статут ВНТУ, Програма реалізації гуманітарної політики та виховної роботи ВНТУ).

Куратор студентської групи:

- допомагає студентам адаптуватися до умов навчально-виховного процесу в університеті;
- виявляє різноманітні інтереси та здібності, що притаманні студентам групи і сприяє їх реалізації;
- проводить тестування та анкетування студентів з метою виявлення психологічних, моральних якостей студентів і з метою вивчення морально-психологічного клімату колективу студентської групи;
- допомагає формуванню колективу студентської групи та створенню в ній здорового морально-психологічного клімату;
- сприяє встановленню нормальних стосунків між студентами і викладачами, співробітниками університету;
- допомагає розв'язанню конфліктних ситуацій, які виникають як між студентами, так і між студентами та викладачами або співробітниками університету;
- допомагає у формуванні активу, ядра групи, навколо якого буде формуватись колектив студентської групи;

- допомагає активу групи у формуванні студентського колективу, формуванні здорового морально-психологічного клімату в групі;
- вивчає проблему неформального лідерства в студентській групі і залучає неформальних лідерів до формування у колективі здорової психологічної та моральної атмосфери;
- знайомить студентів з чинними нормативними документами, які врегульовують відносини між адміністрацією, викладачами і студентами у вищому навчальному закладі;
- проводить заходи організаційної та виховної роботи в студентській групі за планами Ради з виховної роботи, деканату та власними;
- регулярно проводить кураторські години, які є основною організаційною формою роботи куратора зі студентською групою;
- проводить індивідуальну виховну роботу зі студентами;
- з'ясовує питання дисципліни студентів, проводить роботу з профілактики девіантної поведінки студентів;
- розробляє і реалізовує заходи щодо недопущення студентами пропусків занять;
- на основі реалізації виховних та культурно-просвітницьких заходів сприяє формуванню у студентів позитивних ціннісних орієнтацій, спрямованих на здобуття знань, підвищення культурного рівня, ведення здорового способу життя тощо;
- вивчає побутові умови студентів групи, особливо тих, хто проживає у гуртожитку. Допомагає студентам, які проживають у гуртожитку, вирішувати проблеми, що пов'язані з проживанням у гуртожитках;
- співпрацює із завідувачем гуртожитку, заступником директора студмістечка при вирішенні проблем, які пов'язані з проживанням студентів у гуртожитках;
- встановлює та підтримує зв'язки з батьками студентів. Своєчасно інформує їх про назріваючі проблеми у студентському житті їх дітей, вирішення яких потребує втручання батьків або батьківського догляду;
- використовує інші форми та методи педагогічного впливу на студентське середовище.

5. *Обов'язки куратора студентської групи*

Куратор студентської групи зобов'язаний:

5.1. Проводити виховну та культурно-просвітницьку роботу в межах завдань, визначених даним Положенням, Статутом ВНТУ, Програмою реалізації гуманітарної та виховної політики ВНТУ, планами роботи факультетів;

5.2. Вивчати соціологічні та психологічні аспекти життя в групі;

5.3. Організувати проведення соціологічних та психологічних досліджень у групі;

5.4. Сприяти формуванню здорового морально-психологічного клімату в студентській групі;

5.5. Сприяти адаптуванню студентів до навчально-виховного процесу в університеті;

5.6. Проводити кураторські години;

5.7. Роз'яснювати студентам рішення ректорату, Ради з виховної роботи, Ради інституту, факультету;

5.8. Доводити до відома студентів зміст чинних внутрішніх нормативних документів (правил, положень, наказів тощо);

5.9. Піклуватися та надавати можливу допомогу студентам у вирішенні тих проблем, які належать до компетенції університету;

5.10. Складати плани виховної роботи і звітувати про їх виконання на зборах ОКНІ;

5.11. Вести журнал куратора;

5.12. Контролювати стан успішності студентів;

5.13. Допомогати студентам продуктивно використовувати вільний час, в тому числі і для реалізації їх креативних здібностей;

5.14. Встановлювати та підтримувати зв'язки з батьками, своєчасно інформувати їх як про успіхи, так і негаразди у студентському житті їхніх дітей.

6. *Права куратора студентської групи*

Куратор студентської групи має право:

6.1. Отримувати інформацію від дирекції інституту, деканату, завідувача кафедри, адміністрації студентського містечка в межах виконання своїх обов'язків;

6.2. Відвідувати практичні та лекційні заняття студентів;

6.3. Відвідувати студентів у гуртожитку;

- 6.4. Листуватися і проводити зустрічі з батьками;
- 6.5. Захищати довірених йому студентів, коли порушуються їх права, застосовуються несправедливо завищені міри покарання;
- 6.6. Брати участь в обговоренні питань про виключення студентів з університету, виселення з гуртожитку, накладення інших стягнень тощо;
- 6.7. Брати участь у вирішенні питань призначення стипендій, преміювання студентів, надання їм матеріальної допомоги, поселення в гуртожитках студентів довіреної групи;
- 6.8. Пропонувати найкращих студентів групи до нагороджень та різних форм заохочень за успіхи в навчанні, науковій, культурно-просвітницькій, спортивній роботі тощо.

7. *Обов'язки та права наставника курсу*

Наставник курсу:

- 7.1. Сприяє створенню у студентському середовищі здорового морально-психологічного клімату.
- 7.2. Сприяє встановленню нормальних стосунків між студентами, викладачами та співробітниками університету;
- 7.3. Допомогає розв'язанню конфліктних ситуацій, які виникають як між студентами, так і між студентами, викладачами або співробітниками університету;
- 7.4. Знайомить студентів з чинними нормативними документами, рішеннями ректорату, Ради з виховної роботи;
- 7.5. Проводить виховну, культурно-просвітницьку роботу серед студентів курсу за планами Ради з виховної роботи, деканату та власними планами;
- 7.6. Контролює навчальний процес студентів.
- 7.7. 1-2 рази на триместр проводити збори-зустрічі зі студентами;
- 7.8. Аналізує стан дисципліни студентів. Проводить роботу з профілактики девіантної поведінки студентів;
- 7.9. Організовує знайомство з підприємствами виробничої сфери. Організовує екскурсії, зустрічі з керівниками, спеціалістами, провідними спеціалістами випускових кафедр, випускниками, магістрантами, аспірантами;
- 7.10. Залучає студентів до участі в науково-дослідній роботі, спрямовуючи їх до вступу в магістратуру, аспірантуру.

Наставник курсу має право:

7.11. Отримувати інформацію від дирекції інституту, деканату, завідувача кафедри, адміністрації студмістечка в межах виконання своїх обов'язків;

7.12. Захищати підопічних студентів у випадках, коли порушуються їх права, коли до них застосовуються несправедливо завищені міри покарання;

7.13. Брати участь у процесі працевлаштування студентів після закінчення їх навчання в університеті.

8. Відповідальність кураторів та наставників

Куратор (наставник) несе відповідальність:

8.1. За виконання обов'язків куратора (наставника), передбачених даним Положенням;

8.2. За дотримання конфіденційності в індивідуальній роботі з підопічними студентами та нерозповсюдження інформації, що належить до таємниць внутрішнього світу або приватного життя.

2.1.3. Рекомендації кураторам з організації виховної роботи в студентській академічній групі

2.1.3.1. Організаційні форми реалізації мети та завдань виховної роботи куратора

З метою реалізації мети та завдань виховної роботи куратор академічної студентської групи використовує відповідні організаційні форми:

- проведення кураторських годин;
- проведення загальнофакультетських кураторських годин;
- ведення журналу куратора;
- доведення до студентів директивної інформації від ректорату, Ради з виховної роботи, деканату, кафедр;
- проведення тематичних вечорів, зустрічей, диспутів, дискусій, “круглих столів” тощо;
- екскурсійна робота, відвідування театрів, кінотеатрів, музеїв, виставок тощо;
- відвідування куратором студентів, які проживають у гуртожитках;

- індивідуальна робота куратора зі студентами академічної групи;
- співпраця куратора з представниками студентського самоврядування (староста, профорг, студентська рада);
- співпраця куратора з адміністрацією інституту, факультету, студмістечка;
- співпраця куратора з батьками студентів;
- співпраця куратора зі Службою психологічної підтримки;
- співпраця куратора з Центром культурології та виховання студентів;
- участь куратора у роботі Об'єднання кураторів і наставників факультету та інші форми роботи;
- участь куратора у методико-психологічних та методико-педагогічних семінарах, тренінгах, які спрямовані на підвищення психологічної та педагогічної культури куратора.

2.1.3.2. Планування виховної роботи в студентській академічній групі

Важливим етапом виховної роботи в академічній групі студентів є планування [11, с. 23], що являє собою розробку системи заходів реалізації мети, завдань, змісту виховання студентської молоді.

При опрацюванні плану організаційно-виховної роботи необхідно керуватися урядовими, нормативно-правовими документами і методичними рекомендаціями з питань організації освіти та виховання у вищих навчальних закладах й іншими джерелами.

Щоб правильно спланувати систему виховних заходів, варто через анкетування, бесіди, вивчення особових справ, аналіз поведінки студентів, їх ставлення до навчання визначити рівень вихованості студентів, їх готовність до саморозвитку.

В процесі планування виховної роботи враховується головна мета національного виховання, специфіка та традиції факультету, інституту, університету, його матеріальна база, потреби і пропозиції студентської молоді, а також рекомендації викладачів.

Планування виховної роботи кураторів зумовлено:

- методами та завданнями виховної роботи куратора;

- обов'язками куратора;
- правами куратора та мірою його відповідальності.

План роботи куратора передбачає:

1. Організаційні заходи

- допомога студентам академічної групи в навчальній діяльності, формування у них навичок самостійної роботи;
- робота куратора з формування в групі здорового морально-психологічного клімату;
- організація культурно-просвітницької роботи в академічній групі;
- робота куратора з проведення кураторських годин.

2. Заходи контролю:

- контроль за систематичною навчальною діяльністю студентів, відвідуванням студентами занять, своєчасним виконанням ними завдань поточної атестації, складанням заліків та іспитів;
- відвідування куратором студентів, які проживають у гуртожитках, з метою вивчення умов проживання і контролю за виконанням студентами Правил внутрішнього розпорядку у ВНТУ;
- піклування куратора про соціальні умови життя і побут студентів, які проживають за межами гуртожитків;
- співпраця куратора із представниками студентського самоврядування (староста, профорг, студентська рада);
- співпраця куратора з адміністрацією інституту, факультету, студмістечка;
- співпраця куратора з батьками студентів;
- співпраця куратора зі Службою психологічної підтримки.

3. Заходи, що стимулюють самовиховання студентської молоді:

- виховання у студентів потреб опанувати та засвоювати духовні й культурні цінності (загальнолюдські, національні, громадянські, родинні, особистісні);
- залучення студентів групи до участі в наукових, культурних, спортивних та громадських заходах;
- допомога куратора при вирішенні індивідуальних та колективних морально-психологічних проблем, які виникають у студентів.

4. Профілактичні заходи:

- профілактика порушень студентами Правил внутрішнього розпорядку у ВНТУ та чинного законодавства України;
- пропагування у студентському середовищі здорового способу життя та мовленнєвої культури;
- профілактика й попередження паління, алкоголізму, наркоманії та СНІДу.

5. Культурно-просвітницька діяльність:

- співпраця куратора з Центром культурології та виховання студентів;
- заохочення студентів до участі та їхня підтримка різноманітних заходів, що їх організовує клуб ВНТУ;
- співпраця з ТОВ “Просвіта”;
- інформування та участь у мистецькому житті міста й області.

Куратором розробляється і реалізується система практичних заходів з реалізації мети, завдань і напрямів виховання студентів (план роботи куратора) на відповідний термін (триместр, рік).

Орієнтовний план організаційно-виховної роботи куратора групи МРЗ –09 доц. Карпенка М.О. на 1-й триместр 2009 – 2010 н.р.

Зміст організаційно-виховної роботи	Термін виконання	Відповідальні
Знайомство з першокурсниками. Участь у святі “Посвячення в студенти”, знайомство з групою, проведення загальних зборів.	30.08.2009 р.	Карпенко М. О.
Надання необхідної допомоги студентам в процесі їх поселення в гуртожитки університету та отриманні у бібліотеці університету навчальних підручників, посібників.	31.08.2009 р.	Карпенко М. О.
<i>Кураторська година:</i> 1) знайомство з групою, проведення гри “Знайомство”; 2) анкетування студентів (збір інформації про склад групи, запити, потреби, захоплення студентів тощо); 3) основні вимоги до студента в навчально-виховному процесі університету.	03.09.2009 р.	Карпенко М. О.
<i>Кураторська година:</i> 1) вибори органів студентського самоврядування групи (профорг, заступники старости за напрямами); 2) бесіда	10.09.2009 р.	Карпенко М. О.

“Про організацію співпраці куратора і групи”; 3) бесіда “Про етику міжособистісних стосунків у групі”		
Відвідування куратором студентів, які проживають у гуртожитку: знайомство з розміщенням студентів групи у гуртожитку; соціальними та побутовими умовами їхнього проживання; бесіда “Про правила внутрішнього розпорядку проживання в гуртожитках”	11.09.2009 р.	Карпенко М. О., актив групи
<i>Кураторська година:</i> 1) бесіда про “Правила внутрішнього розпорядку для осіб, які навчаються у ВНТУ”; 2) підготовка до свята “Студентська осінь”.	26.09.2009 р.	Карпенко М. О., студентське самоврядування
Відвідування Національного музею-садиби М. Пирогова.	19.09.2009 р.	Карпенко М. О., студентський актив
<i>Кураторська година:</i> 1) кредитно-модульна система навчання; 2) бібліотека ВНТУ (розміщення, правила користування бібліотечним фондом).	17.09.2009 р.	Карпенко М. О.
Зустріч групи з викладачами випускової кафедри.	02.10.2009 р.	Карпенко М. О.
<i>Загальнофакультетська кураторська година:</i> “Робота служби психологічної підтримки ВНТУ” (зустріч з представниками служби).	04.10.2009 р.	Голова ОКНІ, Карпенко М. О.
<i>Кураторська година:</i> бесіда “Про вимоги, підготовку та процес складання колоквиумів і заліків”.	10.10.2009 р.	Карпенко М. О.
<i>Кураторська година:</i> ознайомлення студентів із системою виховної роботи та Програмою реалізації гуманітарної політики й виховної роботи у ВНТУ.	17.10.2009 р.	Карпенко М. О., студентське самоврядування
<i>Кураторська година:</i> зустріч з представниками студентської Ради факультету та профбюро студентів факультету.	25.10.2009 р.	студентський актив, Карпенко М. О.
Допомога групі в організації різних форм дозвілля та відпочинку.	Впродовж року	Карпенко М. О., студентський актив
<i>Загальнофакультетська кураторська година:</i> “Про профілактику та запобігання розповсюдженню в студентському середовищі негативних явищ (паління, пияцтва, наркоманії, СНІДу тощо)”.	31.10.2009 р.	Голова ОКНІ, Карпенко М. О., студентський актив

Зустріч з батьками (процес адаптації студентів до умов навчання в університеті, аналіз успішності та дотримання студентами Правил внутрішнього розпорядку та ін.)	02.11.2009 р.	Карпенко М. О.
Тематичний вечір, присвячений Дню українського студентства та Міжнародному дню студентів.	08.11.2009 р.	студентський актив, Карпенко М. О.
<i>Кураторська година:</i> Проведення дослідження з метою визначення морально-психологічного клімату у групі.	15.11.2009 р.	Карпенко М. О.
<i>Загальнофакультетська кураторська година:</i> Зустріч з випускниками факультету.	21.11.2009 р.	Голова ОКНІ, Карпенко М. О.
<i>Кураторська година:</i> Бесіди “Про стан відвідування занять студентами групи”, “Про стан дотримання студентами правил внутрішнього розпорядку”, “Про вимоги, підготовку та процес складання екзаменаційної сесії”.	29.11.2009 р.	Карпенко М. О.
Тематичний вечір, присвячений Дню збройних сил України	06.12.2009 р.	студентський актив, Карпенко М. О.
Участь у заходах, присвячених Дню інституту.	11.12.2009 р.	студентський актив, Карпенко М. О.
Проведення тематичних бесід, обговорень, проблемних питань за пропозицією студентів.		Карпенко М. О., студентський актив
<i>Орієнтовний перелік інших організаційно-виховних заходів куратора академічної групи:</i> 1. Контроль за успішністю студентів; 2. Контроль за відвідуванням студентами занять; 3. Контроль за дотриманням студентами Правил внутрішнього розпорядку; 4. Контроль процесу та результату складання студентами екзаменаційної сесії; 5. Система заходів з адаптації студентів 1-го курсу до умов університету; 6. Залучення студентів групи до участі в наукових, культурних, спортивних та громадських заходах; 7. Відвідування куратором студентів, що		

<p>проживають в гуртожитках, та піклування про соціальні умови життя і побут студентів, які проживають за межами гуртожитків;</p> <p>8. Пропагування в студентському середовищі здорового способу життя та мовленнєвої культури;</p> <p>9. Співпраця куратора з адміністрацією факультету, інституту;</p> <p>10. Робота куратора в ОКНІ.</p> <p>11. Співпраця куратора зі Службою психологічної підтримки;</p> <p>12. Співпраця куратора з Центром культурології та виховання студентів;</p> <p>13. Співпраця куратора з батьками студентів академічної групи;</p> <p>14. Допомога групі в організації проведення тематичних вечорів, зустрічей, диспутів тощо;</p> <p>15. Індивідуальна робота куратора;</p> <p>16. Інші заходи.</p>	<p>Протягом триместру</p>	<p>Карпенко М. О.</p>
---	---------------------------	-----------------------

2.1.3.3. Орієнтовний перелік тем кураторських годин

Кураторам академічних груп пропонується перелік тем (напрямів, завдань) кураторських годин:

- знайомство з групою, проведення гри “Знайомство” та ін.;
- про організацію співпраці куратора і групи;
- про етику міжособистісних стосунків у групі;
- збір даних про студентів методом анкетування;
- вибори органів студентського самоврядування групи (профорг, заступники старости за напрямами);
- система виховної роботи у ВНТУ;
- ознайомлення студентів з Програмою реалізації гуманітарної політики та виховної роботи у ВНТУ;
- ознайомлення студентів з Правилами внутрішнього розпорядку у ВНТУ;
- ознайомлення студентів з модульно-рейтинговою системою навчання;

- як працювати в бібліотеці;
- проблеми адаптації студентів до умов університету;
- студентське самоврядування у ВНТУ;
- зустріч з представниками Студентської ради факультету;
- зустріч з представниками профспілки студентів ВНТУ;
- як краще організувати навчальну та самостійну роботу;
- аналіз відвідування студентами групи занять;
- стан успішності та дисципліни в групі;
- обговорення результатів модуля;
- підготовка до екзаменаційної сесії (форми активізації навчання, самопідготовка студентів, оптимальна організація робочого дня під час підготовки в процесі сесії);
- підведення підсумків навчального триместру (року);
- зустрічі з представниками організацій, фірм, провідними спеціалістами випускових кафедр, випускниками, магістрантами, аспірантами;
- зустрічі з цікавими і видатними людьми України, ветеранами війни та праці;
- зустрічі з представниками Служби психологічної підтримки ВНТУ (можливі інформаційні та тематичні зустрічі);
- мовленнєва культура студента;
- про профілактику та запобігання розповсюдженню в студентському середовищі негативних явищ (паління, пияцтва, наркоманії, СНІДу тощо);
- здоровий спосіб життя – запорука успішної самореалізації особистості;
- круглий стіл “Актуальні проблеми сьогодення”;
- обговорення проблем української історії;
- про звичаї та традиції українського народу;
- гендерні аспекти спілкування в студентській групі;
- тематичні вечори, присвячені знаменним та пам’ятним датам, життю і діяльності відомих людей та ін.

2.1.3.4. Орієнтовний перелік тем загальнофакультетських кураторських годин

Головам Об'єднань кураторів інститутів пропонується перелік тем загальнофакультетських кураторських годин:

- робота Служби психологічної підтримки ВНТУ (зустрічі з представниками служби);
- про профілактику та запобігання розповсюдженню в студентському середовищі негативних явищ (паління, пияцтва, наркоманії, СНІДу тощо) (зустрічі з представниками відповідних закладів та організацій);
- наркоманія в молодіжному середовищі та її наслідки (зустрічі з представниками наркодиспансеру);
- про профілактику та запобігання розповсюдження СНІДу;
- Гендерні проблеми студентської молоді (зустріч з представниками Вінницького освітнього гендерного центру);
- зустрічі з представниками правоохоронних органів;
- зустрічі з представниками Центру планування сім'ї;
- зустрічі з представниками організацій, фірм, провідними спеціалістами випускових кафедр, випускниками університету тощо.

2.1.4. Інформаційний лист на допомогу студентам

Важливим аспектом адаптаційного процесу студента-першокурсника є поінформованість щодо структури університету, прізвищ посадових осіб, розміщення (адреси) відповідних структур.

Подаємо зразок інформаційного листа, який заповнюється в деканатах і дається кожному студенту-першокурснику.

1. Структура університету:

Ректор _____

Директор Інституту менеджменту _____

Заступник директора інституту з наукової роботи _____

Методист _____

Декан факультету інформаційного, промислового та спортивного менеджменту _____

Заступник декана з виховної роботи _____

Завідувачі кафедр:

– Економіки промисловості та організації виробництва _____

– Підготовки менеджерів _____

– Інформаційного менеджменту _____

2. Адреса Вінницького національного технічного університету:

21021, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 95, тел. (0432) 235-30-14.

3. Адреса Інституту менеджменту _____

4. Адреса факультету інформаційного, промислового та спортивного менеджменту _____

5. Медпункт знаходиться за адресою _____

6. Гуртожитки знаходяться за адресою _____

7. Канцелярія знаходиться за адресою _____

8. Бухгалтерія знаходиться за адресою _____

9. Де можна працювати з першоджерелами?

– Бібліотека ВНТУ _____

– Бібліотека Центру культурології та виховання студентів _____

– Обласна наукова бібліотека _____

10. Профспілковий студентський комітет знаходиться за адресою _____

Голова _____

11. Студентська рада університету знаходиться за адресою _____

Голова _____

12. Студентська рада студмістечка знаходиться за адресою _____

Голова _____

13. Студентський відділ кадрів знаходиться за адресою _____

14. Паспортний стіл знаходиться за адресою _____

15. Служба психологічної підтримки знаходиться за адресою _____

16. Студентський клуб університету знаходиться за адресою _____

2.1.5. Оцінювання роботи кураторів академгруп

Критерії оцінювання рівнів ефективності виховного процесу

Критеріями ефективності управління системою виховної роботи на рівні куратора академічної групи є:

- рівень вихованості майбутніх спеціалістів;
- активність, згуртованість групи, суспільно-корисний характер діяльності групи;
- стабільний режим роботи академічної групи, відсутність серйозних випадків порушень трудової та навчальної дисципліни студентами;
- позитивна мотивація навчально-виховної діяльності студентів, що виявляється у навчально-пізнавальній, науково-дослідній, інших видах діяльності;
- мікроклімат у групі, що сприяє самореалізації особистості кожного студента; різноманітність форм виховної позааудиторної роботи, що сприяє самореалізації особистості кожного студента;
- діяльність студентського самоврядування у групі;
- участь групи у загальноуніверситетських заходах;
- сприятливі умови проходження адаптаційного періоду студентами 1-го курсу;
- набуття студентами досвіду соціальної поведінки.

Результатом виховної діяльності куратора має бути достатній рівень вихованості студентів. Під вихованістю у педагогічному розумінні мають на увазі комплексну властивість особистості, яка характеризується наявністю і рівнем сформованості у неї суспільно значущих якостей, що відображають мету виховання.

Оцінювання роботи кураторів академгруп базується на розроблених в університеті *Напрямах роботи кураторів*.

Напрямки роботи кураторів є основою для розробленої Мокіною Ю. В. під керівництвом д.т.н., професора, академіка АПНУ Мокіна Б. І. “Методики експертного оцінювання результатів діяльності кураторів академгруп вищого навчального закладу” (2005) [23].

Першим кроком експертного оцінювання є збір необхідної інформації, тобто інформації про результати діяльності всіх кураторів

академгруп вищого навчального закладу.

Другим кроком є створення у Microsoft Excel електронної таблиці “Куратори академгруп”, яка міститиме перелік усіх кураторів та назв академгруп, якими опікуються ці куратори.

Третім кроком методики є безпосередньо експертне оцінювання діяльності куратора академгруп. Проведення експертного оцінювання кураторів академгруп пропонуємо здійснювати на трьох рівнях:

- оцінювання діяльності куратора студентами академгрупи, якою опікується цей куратор;
- оцінювання діяльності куратора заступником декана з виховної роботи факультету, до якого належить академгрупа, що нею цей куратор опікується;
- оцінювання діяльності куратора академгрупи заступником проректора з виховної роботи ВНЗ.

Порядок проведення експертного оцінювання

Формується експертна комісія, в яку входитимуть не менше трьох експертів (рекомендована кількість членів експертної комісії – три експерти). Згідно з запропонованими рівнями оцінювання до складу експертної комісії рекомендується ввести заступника проректора з виховної роботи (голова комісії), заступника декана факультету, до складу якого входить група куратора, чия робота оцінюється, та студентів академгрупи, якою опікується зазначений куратор. При цьому студенти груп оцінюватимуть лише діяльність свого куратора, заступник декана з виховної роботи – діяльність кураторів груп, що входять до складу його факультету, а проректор з виховної роботи оцінюватиме діяльність усіх кураторів ВНЗ. Таким чином, в одному ВНЗ кількість комісій, які оцінюватимуть діяльність кураторів, дорівнюватиме кількості кураторів студентських груп. А результати експертного оцінювання та встановлення розмірів надбавок до посадових окладів кураторам академгруп будуть затверджуватися проректором з виховної роботи ВНЗ.

Експертам необхідно оцінити діяльність всіх кураторів академгруп кожного факультету за рекомендованими критеріями (приклад):

- рівень успішності студентів академгрупи, якою опікується певний куратор;
- рівень відвідування занять студентами академгрупи, якою опікується певний куратор;

- рівень дотримання студентами академгрупи правил поведінки на заняттях й у гуртожитку та чинного законодавства України;
- рівень участі студентів групи у наукових, культурних, спортивних та громадських заходах;
- рівень співпраці куратора академгрупи із представниками студентського самоврядування,

тобто виставити кожному куратору за кожним критерієм одну з п'яти нечітких оцінок:

- дуже низька (ДН)
- низька (Н);
- нижче середньої (НС);
- середня (С);
- вище середньої (ВС);
- висока (В);
- дуже висока (ДВ).

При цьому критерії оцінювання та вагомість кожного з них можуть бути встановлені самостійно керівництвом ВНЗ.

Далі – за допомогою спеціально розробленої комп'ютерної програми – визначаються інтегральні оцінки для кожного куратора академгрупи, які враховують вагу кожного критерію. Ці інтегральні оцінки заносяться до електронної таблиці “Куратори академгруп”.

Четвертим кроком є визначення найвищого рейтингу серед усіх кураторів академгруп. Цей рейтинг при розрахунку надбавок за кураторську роботу береться за базовий. Розміри надбавок для решти кураторів визначаються за формулою.

Розрахунок ефективності діяльності кураторів академгруп та встановлення розмірів надбавок до їх посадових окладів за даний вид робіт здійснюється кожного триместру (семестру) і враховує лише результати навчально-методичної діяльності попереднього триместру (семестру). Це стимулює куратора академгрупи ВНЗ не зупинятися на досягнутому та протягом кожного триместру (семестру) плідно виконувати свої обов'язки і активно співпрацювати зі студентами академгрупи, якою він опікується.

2.2. Робота кураторів із адаптації студентів в умовах університету

2.2.1. Теоретико-психологічні основи адаптації студентів першого курсу до навчально-виховного процесу

Важливим аспектом реалізації мети та завдань навчально-виховної роботи у вищій школі є процес та результат адаптації студентів першого курсу.

Питанню адаптації студентів в умовах ВНЗ у сучасній психологічній літературі приділяється значна увага. Зокрема, це наукові пошуки Т. Алексєєвої, Ю. Бохонкової, Н. Герасимової, В. Демченко, О. Кузнєцової, Л. Литвинової, І. Соколової та ін.

Педагогічні аспекти адаптації студентів розглядаються в працях С. Гури, Л. Дябел, І. Соколової, В. Сорочинської, В. Штифурак та ін. Аналіз педагогічної літератури засвідчує недостатність уваги науковців до проблеми педагогічних чинників адаптації.

Сучасні вимоги до навчально-виховної роботи потребують посилення педагогічних досліджень у цій сфері з метою розробки ефективних практичних методик адаптації студентів.

Ставши студентом вищого навчального закладу першокурсники здебільшого відчують піднесення, радість, емоційний підйом, зростає власна самооцінка тощо. Але значна їх частина уже через кілька місяців (тижнів) починають відчувати певний дискомфорт, основною причиною якого є труднощі адаптації в умовах вищого навчального закладу.

Термін “адаптація” використовується в різних галузях наукового знання, однак дослідниками ще не вироблено єдиної думки про його зміст. Так, одні автори розглядають адаптацію як процес, результат “*приспосування*”, а інші як “*взаємодію*” людини і об’єкта адаптації, або як “*взаємодію*” людини і середовища.

На нашу думку, процес адаптації припускає активність самого суб’єкта діяльності, яка передбачає вивчення умов, норм, правил нового життєвого простору, пошук і кореляцію шляхів й рішень відповідно до конкретних умов життєдіяльності. Адаптація містить у собі складні, багатовимірні взаємини людини із зовнішнім середовищем.

Останнім часом поняття взаємодії все частіше зустрічається у визначеннях адаптації [3]. Саме поняття “взаємодія” припускає

взаємозв'язок, взаємний вплив, взаємну дію суб'єктів. Природно, що у контексті біологічної адаптації, *за умови високої залежності індивіда від малорухомого середовища*, термін “пристосування” більш точно відбиває суть процесу. Однак характерною стає тенденція зростання інтересу до соціально-психологічної адаптації, тому і поняття “взаємодія” набуває більшої актуальності. Як правило, опис процесу адаптації як взаємодії щільно пов'язаний з визнанням активної ролі особистості в процесі адаптації, з підвищенням статусу свідомої креативної поведінки. Поняття “взаємодія” точніше відбиває особливості процесу соціально-психологічної адаптації.

На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості, яка полягає у здатності кожної молодої людини осмислювати зміст, характер, значення певної сукупності соціальних ролей. Цей період збігається з періодом юності і відрізняється складністю становлення особистісних рис. Розвиваються такі якості особистості, як цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, уміння володіти собою. Підвищується інтерес до моральних проблем – смислу життя, способу життя, любові, вірності та ін. Однак здатність людини 17 – 19 років до свідомої регуляції своєї поведінки розвинута не повною мірою [3].

Труднощі адаптації

Адаптація студентів-першокурсників в умовах нового середовища, в умовах нової системи освіти у вищих навчальних закладах не завжди проходить успішно.

Дослідження процесу адаптації першокурсників в умовах ВНЗ дозволяють виділити такі ***головні труднощі***:

- переживання, пов'язані з виходом зі шкільного колективу;
- невизначеність мотивації вибору професії;
- недостатня психологічна підготовка;
- не вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності, що підсилюється відсутністю звичного повсякденного контролю педагогів і батьків;
- нові умови діяльності студента у ВНЗ – це якісно інша система співвідношення відповідальності і залежності, де на перший план виступає необхідність самостійної регуляції своєї поведінки;

- пошук оптимального режиму праці і відпочинку в нових умовах;
- налагодження побуту і самообслуговування, особливо при проживанні у гуртожитку;
- відсутність навичок самостійної роботи та ін.

Усі ці труднощі різні за своїм походженням. Одні з них об'єктивно неминучі, інші носять суб'єктивний характер і пов'язані зі слабкою підготовкою, вадами виховання в родині і школі [3].

Знання індивідуальних особливостей студента, на основі яких будується система включення його в нові види діяльності і нове коло спілкування, дає можливість уникнути дезадаптаційного синдрому, зробити процес адаптації психологічно комфортним.

В результаті вивчення психологічної та педагогічної літератури з проблеми адаптації (Т. Алексєєва, Ю. Бохонкова, Н. Герасимова, В. Демченко, О. Кузнецова, Л. Литвинова, І. Соколова), дослідження практичних аспектів адаптації першокурсників у Вінницькому національному технічному університеті розроблена теоретична модель адаптації студентів в умовах вищих навчальних закладів. Вона базується на поглядах психологів, які акцентують увагу на зовнішніх і внутрішніх видах адаптації, синтез яких і визначає поняття “загальної адаптації”. *Зовнішня адаптація передбачає професійну і соціальну адаптації, внутрішня – біологічну і психологічну адаптації.*

Систему зовнішньої і внутрішньої адаптацій ми можемо визначити як “соціально-психологічна адаптація”.

Види соціально-психологічної адаптації

Складовими видів соціально-психологічної адаптації є:

- ***професійна адаптація:***
 - профорієнтаційна адаптація;
 - адаптація до умов навчального процесу (дидактична адаптація);
- ***соціальна адаптація:***
 - при звичаювання індивіда до групи, всього студентського колективу;
 - прийняття нормативно-правових вимог вищого навчального закладу;

- засвоєння наукових та культурних традицій вищого навчального закладу;
- збагачення власного духовного досвіду новими формами моральної та культурної практики;
- адаптація до умов проживання у гуртожитку;
- **біологічна адаптація:**
 - адаптація організму до нових умов (кліматичних, побутових, санітарних), режиму праці, сну, фізичних та нервових навантажень;
 - режим і якість харчування;
- **психологічна адаптація:**
 - стан психологічного задоволення (незадоволення), комфорту (дискомфорту), відчуття внутрішньої і зовнішньої гармонії (дисгармонії) від успішної (неуспішної) професійної, соціальної та біологічної адаптацій;
 - вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності.

Фактори адаптації

На процес адаптації впливають відповідні фактори, які є сукупністю умов чи обставин, що і визначають рівень, темпи, а також стійкість і результат адаптації. Вивчення цих факторів – неодмінна умова і передумова керування адаптаційними процесами.

Нами визначені такі фактори соціально-психологічної адаптації студентів до умов ВНЗ:

Фактори професійної адаптації

Внутрішні фактори:

- ставлення студентів до обраної професії, бажання працювати в певній галузі знань, вивчати особливості професії і опанувати найвищі рівні майстерності;
- ступінь підготовки абітурієнта до навчання у вищому навчальному закладі: відповідність обсягу і рівня знань, умінь і навичок абітурієнтів вимогам освітнього процесу; потреба абітурієнта в навчальній діяльності;
- усвідомлення необхідності і можливості засвоєння певного

- обсягу знань для одержання професійної освіти;
- пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу;
 - стійкий інтерес до предметів спеціального і загального циклу;
 - набуття навичок самостійності в навчальному і науковому процесах;
 - потреба в самоосвіті;
 - уміння застосовувати знання на практиці;
 - задоволеність міжособистісними відносинами у студентській групі та ін.

Зовнішні фактори:

- структура та організація навчального процесу;
- професійна та педагогічна компетентність викладачів навчального закладу;
- наявність інституту кураторства;
- морально-психологічний клімат в групі;
- особистісний підхід до студента, незалежно від показників успішності;
- реалізація у навчальному закладі принципів педагогіки співробітництва та ін.

Фактори соціальної адаптації:

- соціальна і моральна зрілість;
- рівень психологічної культури;
- рівень культури поведінки;
- рівень правової культури;
- рівень мовленнєвої культури;
- індивідуально-особистісні властивості;
- бажання брати участь у суспільному житті навчального закладу;
- призвичаювання індивіда до групи, взаємини з нею;
- задоволеність спілкуванням з однокурсниками, викладачами;
- безконфліктна поведінка;
- формування власного стилю поведінки.

Фактори біологічної адаптації:

- загальний стан здоров'я і тип нервової системи;

- санітарно-гігієнічні умови навчання;
- організація побуту, харчування, відпочинку студентів.

Фактори психологічної адаптації

Визначення і аналіз факторів психологічної адаптації ускладнено тим, що психологічна адаптація, з одного боку, є умовою різних адаптаційних процесів, а з іншого – вона є їх кінцевим результатом як певний психологічний стан задоволення (незадоволення), комфорту, гармонії.

Тому *факторами психологічної адаптації є:*

- успішність (неуспішність) професійної, соціальної та біологічної адаптацій (професійне самовизначення, соціальний статус, сформованість соціально-значимих здібностей, якостей, становище в колективі, задоволення особистим статусом, можливість прояву індивідуальності та ін.);
- самосвідомість індивіда;
- характерологічні особливості і якості особистості;
- психологічна підготовка;
- вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності;
- наявність служби психологічної підтримки;
- вивчення процесів адаптації студентів першого курсу;
- розробка і впровадження соціально-психологічних засобів формування й корекції адаптовності студентів перших курсів вищих навчальних закладів.

Запропонована класифікація дозволяє розглядати адаптацію студентів як комплексний, динамічний процес, обумовлений взаємодією профорієнтаційних, соціальних, біологічних і психологічних факторів.

Критерії адаптації

Важливим аспектом системи адаптації студентів в умовах навчального закладу є визначення критеріїв адаптації. Теоретичні і практичні пошуки засвідчують складність цієї проблеми і потребують подальших наукових досліджень [3].

Нами визначені такі критерії процесу та результату соціально-психологічної адаптації:

Внутрішні критерії

Визначальним внутрішнім критерієм адаптації студента в умовах ВНЗ і узагальненим критерієм адаптації є *стан задоволення* процесом і результатом професійної, соціальної та біологічної адаптації. Причому, такий стан не є результатом *приспосовування* до об'єкта адаптації, а результатом взаємодії людини з відповідним об'єктом (середовищем). Взаємодія передбачає процес взаємовпливу, що приводить до вдосконалення як людських якостей, так і середовища. Взаємодія тісно пов'язана з усвідомленням активної ролі особистості в процесі адаптації та з підвищенням ролі свідомої самоформування поведінки. Тому важливим є розвиток у людини відповідних властивостей, які, з одного боку, були б чинниками впливу на об'єкт (середовище) адаптації, а з іншого, виступали б внутрішніми детермінантами і складовими стану задоволення процесом і результатом адаптації. До них ми можемо віднести такі:

- мотивація розвитку духовності, соціальної, професійної компетентності та самоактуалізації загалом;
- адекватність самооцінки;
- почуття власної гідності;
- розвиток внутрішньої свободи;
- здатність відстоювати свої переконання;
- здатність будувати конструктивні взаємини;
- здатність керувати своїм емоційним станом;
- розвинуті комунікативні здібності;
- розвинені механізми саморефлексії;
- усвідомлення потреби самоосвіти;
- конструктивне ставлення до критики інших;
- відкритість до спілкування, нових знань тощо;
- мотивована критика власного сценарію і стратегій поведінки;
- повага до людини;
- бажання брати участь у суспільному житті навчального закладу;
- стан здоров'я людини та ін.

Зовнішні критерії:

- ставлення студентів до обраної професії і намагання довідатися про особливості професії й опанувати нею;

- усвідомлення необхідності і намагання засвоїти певний обсяг знань для отримання професійної освіти;
- стійкий інтерес до предметів спеціального і загального циклу;
- пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу;
- набуття навичок самостійності в навчальній і науковій роботі;
- потреба і реалізація процесу самоосвіти;
- уміння застосовувати знання на практиці;
- актуалізація в життєдіяльності особистості високого рівня соціальної і моральної зрілості, психологічної культури, правової культури, мовленнєвої культури, культури поведінки, рівня розвитку духовності особистості загалом;
- участь у суспільному житті навчального закладу;
- міжособистісні взаємини студента у студентському середовищі (групі);
- безконфліктна поведінка;
- комунікативна компетентність;
- вироблення власного стилю поведінки та ін.

2.2.2. Організація роботи куратора з адаптації студентів

Важливим напрямом розробки педагогічних моделей адаптації є дослідження теоретичного і практичного досвіду роботи інституту кураторів – головної організаційно-виховної ланки успішності процесу адаптації.

Як ми вже зазначали, цьому питанню в сучасній педагогічній літературі приділяється увага. Але питанню роботи кураторів академічних груп з адаптації першокурсників в умовах ВНЗ у сучасній педагогіці приділяється незначна увага.

Враховуючи те, що успішність навчання та виховання студентів залежить від процесу та результату соціально-психологічної адаптації студентів, у Вінницькому національному технічному університеті, на основі дослідження сучасних психологічних і педагогічних підходів до проблеми адаптації студентів [2; 3; 16; 32] та проблеми організації роботи кураторів з адаптації студентів [1, 9, 11; 15; 16; 17; 22; 26; 30; 31;

33], теоретично розробляється і практично реалізовується *Система роботи куратора по адаптації студентів академічної групи в умовах ВНТУ*. Вона містить в собі відповідні складові (інформаційна складова, розробка і впровадження системи практичних заходів з адаптації студентів та моніторинг процесу і результату адаптації).

Інформаційна складова

Для розробки куратором ефективної системи заходів з адаптації першокурсників йому необхідно мати відповідну інформацію. Вона допоможе прогнозувати і передбачати можливість виникнення адаптаційних проблем у студентів 1-го курсу:

- невизначеність мотивації вибору професії;
- невідповідність обсягу і рівню знань, умінь і навичок абітурієнтів вимогам освітнього процесу;
- недостатність психологічної підготовки;
- не вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності у нових умовах;
- відсутність навичок самостійної роботи;
- вихідний стан здоров'я і тип нервової системи;
- індивідуально-особистісні властивості психіки.

Для отримання відповідної інформації про студентів куратор може використовувати такі джерела:

- ознайомлення з особовою справою студента;
- проведення анкетувань, тестувань;
- тренінгові (ігрові) форми роботи з групою (можливо за участю спеціаліста-психолога);
- індивідуальне спілкування зі студентами;
- спілкування з викладачами, батьками студента та ін.

Розробка і впровадження системи заходів з адаптації студентів

Розробка куратором *системи заходів з адаптації студентів* базується на відповідних складових (або напрямках) соціально-психологічної адаптації: професійній, соціальній, біологічній і психологічній.

Професійна адаптація:

- ознайомлення першокурсників зі змістом, перспективами обраної ними професії;
- допомога у адаптації до вимог навчального процесу.

Соціальна адаптація:

- адаптація індивіда до умов групи, всього студентського колективу;
- створення у студентській групі здорової морально-психологічної атмосфери;
- ознайомлення студентів з нормативно-правовими вимогами перебування у ВНЗ;
- адаптація студентів до морального та культурного середовища ВНЗ;
- адаптація студентів до умов проживання у гуртожитку.

Біологічна адаптація:

- врахування в процесі навчально-виховної роботи стану здоров'я та психологічних властивостей особистості;
- залучення студентів до занять фізкультурою і спортом;
- піклування куратора про створення санітарно-гігієнічних умов навчально-виховного процесу;
- допомога та поради студентам із організації побуту, харчування, відпочинку та оздоровлення й ін.

Психологічна адаптація:

- вивчення довузівських передумов адаптації студентів першого курсу (психологічні властивості, рівень моральної та психологічної культури, рівень знань тощо) та врахування їх в процесі навчально-виховної роботи;
- врахування характерологічних особливостей і якостей особистості в навчально-виховному процесі;
- заходи корекції процесу адаптації студентів до умов вищого навчального закладу;
- заходи, спрямовані на розвиток психологічної культури студента;
- заходи формування самосвідомості індивіда та ін.

Моніторинг процесу та результатів адаптації

Моніторинг адаптації студентів містить в собі такі напрямки:

- соціологічні та психологічні дослідження різних аспектів адаптації студентів;
- успішність студентів академгрупи;
- відвідування студентами занять;
- дотримання студентами Правил внутрішнього розпорядку ВНЗ та чинного законодавства України;
- участь студентів у наукових, культурних, спортивних та громадських заходах й ін.

Засоби моніторингу:

- проведення анкетувань та тестувань;
- індивідуальне спілкування зі студентами;
- спілкування з батьками студентів;
- спілкування з викладачами та ін.

Організаційними формами адаптаційної роботи куратора є:

- кураторські години;
- загальнофакультетські кураторські години;
- збори студентів групи;
- збори студентів, які проживають у гуртожитку;
- участь студентів у наукових, культурних, спортивних та громадських заходах;
- організація тематичних вечорів, зустрічей, екскурсій, походів в театри, кінотеатри;
- співпраця зі Службою психологічної підтримки у розробці і впровадженні соціально-психологічних засобів формування й корекції адаптовності студентів.
- індивідуальна робота зі студентами та ін.

На основі вищевикладеної системи кураторами складається та реалізується “План роботи куратора з адаптації студентів академічної групи до умов ВНТУ”.

Орієнтовний перелік заходів куратора з адаптації студентів академічної групи в умовах університету:

- знайомство з групою, проведення гри “Знайомство” та ін;

- збір даних про студентів методом анкетування;
- проведення психологічних тестувань з метою визначення ймовірності виникнення адаптаційних проблем у студентів;
- постійний моніторинг процесу адаптації студентів (психологічні тести, спілкування з групою, викладачами, заступником декана з виховної роботи, батьками, індивідуальне спілкування зі студентами тощо);
- допомога куратора у вирішенні індивідуальних та колективних морально-психологічних проблем, які виникають у студентів в процесі адаптації;
- допомога куратора у формуванні в групі здорового морально-психологічного клімату та у профілактиці порушень студентами Правил внутрішнього розпорядку у ВНТУ;
- ознайомлення студентів з системою виховної роботи у ВНТУ;
- ознайомлення студентів з Програмою реалізації гуманітарної політики та виховної роботи у ВНТУ;
- ознайомлення студентів з Правилами внутрішнього розпорядку у ВНТУ;
- зустрічі в рамках кураторських годин з представниками Служби психологічної підтримки ВНТУ (можливі інформаційні та тематичні зустрічі);
- вибори органів студентського самоврядування групи (профорг, заступники старости за напрямками);
- ознайомлення студентів з системою студентського самоврядування у ВНТУ;
- зустрічі з представниками студентської ради факультету;
- зустрічі з представниками профспілки студентів ВНТУ;
- ознайомлення студентів з модульно-кредитною системою навчання;
- бесіда “Як працювати в бібліотеці”;
- бесіда “Як краще організувати навчальну та самостійну роботу”;
- бесіда “Про етику міжособистісних стосунків у групі”;
- зустрічі з представниками організацій, фірм, провідними спеціалістами випускових кафедр, випускниками, магістрантами, аспірантами;

- залучення студентів до культурно-мистецьких, оздоровчо-спортивних заходів та організації студентського дозвілля;
- піклування куратора про соціальні умови життя і побут студентів, особливо тих, які проживають у гуртожитку;
- співпраця зі Службою психологічної підтримки ВНТУ;
- співпраця з Центром культурології та мистецтва ВНТУ;
- бесіда “Про підготовку до екзаменаційної сесії (форми активізації навчання студентів з підготовки до складання сесії)”;
- аналіз на кураторських годинах стану відвідування студентами групи занять, успішності та дисципліни в групі;
- обговорення результатів модуля;
- підведення підсумків навчального триместру (року);
- бесіда “Мовленнєва культура студента”;
- бесіди “Про здоровий спосіб життя як запоруку успішної самореалізації особистості”;
- бесіди “Про профілактику та запобігання розповсюдженню в студентському середовищі негативних явищ (паління, пияцтва, наркоманії, СНІДу тощо)
- зустрічі з цікавими і видатними людьми України, ветеранами війни та праці й ін.

2.3. Методико-психологічне забезпечення роботи кураторів

2.3.1. Психологічна культура куратора

Робота куратора академічної групи дозволяє конкретизувати на рівні студентської групи, і навіть стосовно кожного студента, реалізацію пріоритетної задачі сучасного вузівського виховання – створення оптимальних умов для особистісного та професійного саморозвитку кожного студента, становлення його як особистості та як фахівця.

Участь куратора в цьому процесі дозволяє розв’язувати безліч проблем (педагогічних, організаційних, методичних тощо), які можуть виникати у студентів. Серед них значне місце займає вирішення психологічних проблем як окремих студентів, так і студентських груп.

Особливо складним є завдання кураторів на першому курсі, адже в цей час відбувається адаптація студентів до вузівського життя, що викликає, тією чи іншою мірою, труднощі і зумовлені ними стреси практично у кожного студента.

Діяльність куратора зумовлюється його особистісними психологічними характеристиками. Серед рис, що мають значення для успішної діяльності викладача-куратора, перш за все зазначимо достатньо високий рівень загальної, а також, як уже відзначалось, психологічної та педагогічної культури. Варто також зазначити, що людина не зможе ефективно працювати куратором, якщо вона не матиме комунікативних здібностей та навичок ефективного спілкування. Зашкодити успішній роботі може також відсутність емпатії, тобто здатності проникнути, відчути психологічний стан студентів, вміти його помічати (аналізувати) за зовнішніми проявами. Враховуючи це доречно здійснювати необхідний відбір, виходячи з певної психологічної моделі, професіограми куратора, з'ясовуючи, кому варто чи не варто пропонувати цей вид педагогічної діяльності. Для вирішення проблеми такого відбору можна звернутись до фахівців-психологів.

Кожний куратор – неповторна особистість і тому, звичайно, кожен шукає і знаходить свій власний стиль роботи. Цей стиль визначається віком (викладач-початківець чи аспірант працюватиме і спілкуватиметься зі студентами інакше, ніж викладач, що має великий стаж роботи). Куратор-жінка, скоріше за все, тяжітиме до опіки, велике значення приділятиме емоційній насиченості взаємин куратора – групи та студентів між собою, в той час як чоловік частіше звертатиме увагу на зовнішні, більш формальні показники діяльності окремих студентів та групи в цілому.

На стиль роботи куратора значною мірою впливають його темперамент, характер, рівень емоційності та здатність керувати емоціями. Різними будуть стиль й ефективність роботи куратора в залежності від його самооцінки, рівня загальної та психологічної культури, комунікативної компетенції.

Всі вищезгадані та багато інших параметрів – соціальних, психологічних, світоглядних – зумовлюють певну модель його діяльності, його соціальну роль. Узагальнюючи матеріал нечисленних робіт, де розглядаються психологічні виміри роботи кураторів щодо

соціально-психологічних ролей, які, зазвичай інтуїтивно, обирають куратори по відношенню до студентської групи, спробуємо визначити певні стереотипні форми поведінки (соціальні ролі), їх своєрідність, сильні та слабкі прояви цих ролей.

Є куратори, які бачать своє основне завдання в своєчасному та якомога повнішому інформуванні студентів щодо різних аспектів життя. Вони не вважають за потрібне заглиблюватися в життя групи чи окремих студентів, їх позиція: “Студенти – це дорослі, відповідальні люди і самі мають вирішувати свої проблеми”. В такій ролі куратор дає студентам максимальну свободу, формує відповідальність, що, звичайно, можна оцінити як позитивне в його діяльності. Негативне полягає у відсутності цілеспрямованої роботи на формування позитивного психологічного клімату в групі, відсутність емоційних контактів зі студентами.

Дуже поширеною є така модель діяльності куратора, де, навпаки, основна увага зосереджується на формуванні системи неформальних стосунків шляхом організації різноманітних позанавчальних заходів. Він пропонує і організовує вечори відпочинку, туристичні подорожі, відвідування концертів, вистав, музеїв тощо. Назвемо цю роль “куратор-організатор”. Куратор-організатор вважає своїм обов’язком формування активу групи та керівництво ним, він бере участь у розв’язанні міжособистісних конфліктів. Куратор-організатор – одна з досить оптимальних моделей діяльності куратора. Але такий різновид діяльності куратора може призвести до перебільшення уваги до неформальних відносин і зменшення уваги до відвідування студентами занять, виконання ними навчальних програм, їх успішності у навчанні.

Серед кураторів, частіше жінок, є ті, які цікавляться практичною психологією, мають певний рівень психологічних знань. Працюючи з групою, вони частково здійснюють психопрофілактичну та психокорекційну роботу. Такий куратор бере близько до серця особистісні проблеми студентів, спонукає їх до відвертих розповідей про внутрішні та міжособистісні негаразди, намагається психологічно підтримати студентів, допомагає порадою і дуже багато часу та сил віддає вирішенню усіляких студентських проблем. Позитивне в такій моделі роботи куратора – створення у студентів психологічного комфорту та почуття захищеності. Така модель особливо плідна в період

адаптації студентів-першокурсників. Можливі негативні наслідки – підтримка інфантилізму, пасивності, в результаті чого студенти не отримують досвіду самостійного вирішення власних проблем і у декого формується прагнення перекладати їх на інших осіб.

Ще одна модель поведінки куратора – коли він стосовно студентів відтворює модель поведінки батька або суворої матері. Він вказує, контролює, карає. Такий куратор послідовно і жорстко вимагає повного дотримання його вимог та рішень. Його директивна, контролювальна функція може поширюватись не тільки на навчання, але і на особисті і навіть сімейні проблеми студентів. Така модель діяльності куратора, особливо на першому курсі, частково замінює і компенсує відсутність батьківського контролю і буває доречною стосовно студентів, особливості характеру і поведінки яких вимагають контролю, жорсткості, вимогливості. Але, безумовно, такий куратор блокує прояв ініціативи, заважає прийняттю самостійних рішень і поведінки, перешкоджає формуванню демократизму і самодіяльності, провокує чи, навіть, посилює інфантилізм.

Дуже часто кураторами стають (чи їх призначають) молоді викладачі, навіть аспіранти, тобто, молоді люди – вчорашні студенти. Вони активно і зацікавлено беруть участь у всіх справах, подіях, взаємовідносинах у групі. Студенти сприймають його як “свого”, в їх спілкуванні відсутні бар’єри. Такий куратор часто користується повагою і любов’ю групи, вона часто визнає його як неформального лідера. Недолік такої моделі діяльності куратора – відсутність дистанції, такий куратор не завжди здатен на необхідну вимогливість, не завжди готовий до прийняття необхідних, але непопулярних рішень.

Деякі куратори, що не мають бажання чи просто не мають покликання до виховної роботи зі студентами, є кураторами радше формально. Такий куратор позиціонує себе скоріше як представник деканату, адміністрації ВНЗ. Бачить своє завдання в інформуванні адміністрації щодо пропусків студентами занять, веде облік відвідування та виконання навчальних завдань, транслює студентам вимоги деканату та адміністрації навчального закладу. Так само, як і перший з розглянутих типів, практично не втручається в життя групи і мало цікавиться ним. Сильна сторона такої моделі діяльності куратора – гарна взаємодія з деканатом, чіткість і порядок у веденні документації, добре

виконання запланованого. Слабкість такої моделі – відсутність зусиль щодо створення позитивного психологічного клімату, дистанціювання, відстороненість від життя студентської групи, що заважає надавати підтримку та допомогу членам групи, які знаходяться в складній життєвій чи психологічній ситуації. Його робота не сприяє профілактиці, діагностиці та розв'язанню конфліктів, формуванню оптимальної системи неформальних стосунків.

Звичайно, в даному переліку наведені тільки деякі, найбільш поширені, моделі діяльності куратора.

Крім того, вони представлені тут дещо схематично, як мовиться, “чистому вигляді”, тоді як в реальній діяльності куратора поєднуються особливості двох, або навіть кількох наведених моделей.

Варто відмітити, що жодна з цих моделей не є “зразковою” або “еталонною”. В реальній роботі куратора в залежності від конкретних обставин, від особливостей конкретної студентської групи можливі прояви багатьох, чи навіть, певною мірою, всіх моделей. Крім того, вибір найбільш придатної, “своєї” моделі діяльності залежить від особливостей психологічного складу, життєвого та педагогічного досвіду людини, що працює куратором.

2.3.2. Психологічні засади роботи кураторів

В усіх аспектах роботи куратора академічної групи є психологічна складова.

Як ми вже зазначали, важливою психологічною проблемою, вирішення якої потребує від куратора певних знань і зусиль, є та, що студенти молодших курсів, особливо першого, знаходяться в *ситуації адаптації*. Їм необхідно пристосуватись до нових форм навчального процесу, нових засобів отримання та опрацювання значно більших, ніж у школі, обсягів інформації, звикнути до нового і більш широкого кола спілкування, навчитися ефективно взаємодіяти як з одногрупниками, так і з викладачами. Для деяких з них вступ до вищого навчального закладу пов'язаний також зі зміною місця проживання, необхідністю пристосовуватися до нових соціально-культурних умов міста. Психологічне напруження у таких студентів збільшується ще й через те, що вони відриваються від рідної домівки, мають пристосовуватися до

життя в гуртожитку чи на приватній жилплощі, що її винаймають, їм тепер необхідно навчитися розподіляти власний бюджет, вирішувати без допомоги батьків численні побутові проблеми.

Будь-яка адаптація, а особливо адаптація до “нового життя” першокурсників, викликає напруження, призводить до стресового стану. А оскільки серед студентів не всі вміють і можуть долати стрес, а також враховуючи ту обставину, що серед них є люди з слабкою нервовою системою, особи, що є емоційно нестабільними, чи навпаки, занадто інертні, ті, що важко сприймають нове та звикають до нього, – все це потребує від куратора психологічних знань і вмінь для того, щоб процес адаптації студента пройшов успішно і не став причиною депресії чи соматичної хвороби. Тут куратору потрібно підтримувати контакт з фахівцями-психологами, звертаючись до психологів-консультантів чи викладачів психології за допомогою у вирішенні особливо важких проблем.

Психологічного супроводу потребує також робота зі *студентською групою в цілому*. З психології відомо, що, як і людина, соціальна група має певні психологічні особливості. Назвемо деякі з них, на які в першу чергу має звернути увагу куратор групи першокурсників.

На першому курсі, в перші місяці навчання, в групі тільки починає формуватися певна неформальна структура, формуються деякі цінності і норми, формується позитивний чи негативний психологічний клімат. Це, мабуть, найважчий і, в той же час, найвідповідальніший період в діяльності куратора. Ситуація ускладнюється тим, що сам куратор має адаптуватися до своєї групи, пізнати і зрозуміти її, виробити певний стиль взаємодії – в ідеалі, відносини куратора і групи мають бути партнерськими, демократичними, він має завоювати довіру у студентів. В той же час ці стосунки не повинні перерости в панібратство, а тим більше, приводити до відсутності поваги, зверхнього ставлення до куратора, особливо у випадках, коли куратором стає молодий викладач чи аспірант. В цих випадках особливо важливо чітко визначити і тримати з групою і окремими студентами певну дистанцію. Куратору важливо мати в своєму арсеналі педагогічних впливів як методи заохочення, так і контролю, навіть покарання, які застосовуються у випадках, коли в групі виникає ситуація, що потребує жорсткого (але не жорстокого) підходу. Тобто,

куратор, як керівник, має володіти як демократичним, так і, деякою мірою, авторитарним методом керування і вміти доречно їх використовувати.

Вже через деякий час в групі можна виявити неформальну структуру, виявити позитивних і негативних лідерів. Можна і потрібно дослідити рівень згуртованості групи, наявність чи відсутність поділу на угруповання. У випадку їх існування визначитися, якою мірою інтереси цих угруповань та їх лідерів збігаються чи не збігаються з загальними інтересами групи. Попередньо, звичайно, варто дослідити інтереси, систему цінностей групи. Всі ці дослідження куратор може проводити, звернувшись по допомогу до фахівця-психолога.

Доречним може бути також дослідження соціально-психологічного клімату групи.

З соціальної психології відомо, що у випадку, коли відсутня грамотна і цілеспрямована робота з формування позитивного психологічного клімату, він формується стихійно, але не завжди це буде позитивний психологічний стан групи, що виникає, коли всі чи більшість із студентів поділяють загальнолюдські гуманістичні цінності та на їх основі виробляють адекватні норми і форми спілкування і взаємодії. Для цього потрібна досить довга, копітка і психологічно грамотна робота з групою, її формальним лідером – старостою (призначення якого теж має бути психологічно вивіреном) та неформальними лідерами групи, яких, зазвичай, буває декілька.

Кураторові потрібно також осмислено, свідомо вибудувати стосунки з чисельними *структурами та підрозділами університету, починаючи з деканату* і директорату свого інституту, та з усіма організаціями та інституціями, що здійснюють і визначають напрямок навчальної й виховної роботи університету.

2.3.3. Організація психологічного супроводу роботи кураторів у Вінницькому національному технічному університеті

Робота інституту кураторів є важливою ланкою виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Для надання допомоги у вирішенні психологічних проблем, що виникають як у студентів, так і у кураторів, у ВНТУ створена і працює Служба психологічної підтримки. Працівники служби – кваліфіковані

психологи з великим досвідом практичної роботи – одним із пріоритетних напрямків роботи вважають співпрацю з кураторами академічних груп.

Перед складанням плану роботи на рік куратору доцільно познайомитись з працівником служби, що консулює (супроводжує) факультет, де працює куратор, та психологом в гуртожитку, де проживають студенти факультету. Знайомство з планами їх роботи дозволить скоординувати роботу, можливо, спланувати спільні заходи.

Психологи, що працюють в гуртожитках, планують проведення на початку навчального року зустрічі зі студентами-першокурсниками, мета яких – полегшити студентам адаптацію до життя в гуртожитку. Крім того, психологами проводяться, згідно з планами їх роботи, тематичні бесіди, диспути тощо.

Куратор може познайомитися з усіма напрямками роботи Служби психологічної підтримки, ознайомитися з “Програмою реалізації гуманітарної політики та виховної роботи у ВНТУ” (яка щорічно затверджується на Вченій раді ВНТУ), і на початку навчального року надходить в усі деканати і знаходиться у всіх заступників деканів та голів об’єднання кураторів (ОКНУ і ОКНІ). Зокрема, окремим розділом в Програмі спланована робота Служби психологічної підтримки. Назвемо деякі напрямки і конкретні види робіт, що можуть бути корисними кураторам.

Традиційно, на початку навчального року, Служба психологічної підтримки планує і здійснює низку заходів, що покликані полегшити процес адаптації студентів до нових умов навчання, зміни кола спілкування, до зміни побутових умов.

В перші місяці навчання передбачається зустріч працівників Служби з кураторами на факультетах. Психологи готові також виступити на загальнофакультетських кураторських годинах (на потоках першого курсу) з інформацією про роботу служби чи за темами, які найбільш цікавлять студентів.

Для кураторів, особливо початківців, доречно буде відвідати заняття “Школи молодого куратора”, де, зокрема, можна ознайомитися з тренінговими методиками проведення кураторських годин.

Для кураторів організуються консультації в межах роботи Служби психологічної підтримки з метою вирішення теоретичних і практичних психологічних проблем.

Особливу увагу працівники служби звертають на допомогу студентам, що перебувають в кризовому стані, у яких переважає пригнічений настрій. Таким студентам надається консультативна допомога та підтримка, а також допомога у вирішенні їх життєвих й навчальних проблем. Але виявлення таких студентів – не завжди легка справа, вони не завжди прагнуть до контакту з психологом. Тому кураторам варто звернути увагу на студентів, що перебувають в пригніченому емоційному стані, або, навпаки, є занадто агресивними (дуже часто агресія є виявом прихованої депресії). В бесідах зі студентами, старостами груп варто звертати увагу на інформацію про життєві негаразди окремих студентів. Потрібно також тримати їх в полі зору та, при необхідності, при виявленні тих, кого відносять до “групи ризику”, доцільно якомога раніше звернутися до працівників служби, що допоможе профілакувати розвиток невротичних станів, суїцидальних настроїв. Але не варто здійснювати хоч мінімальний примус. Можна поінформувати таку людину про психолога-консультанта, що може йому допомогти, місце і час його роботи, але ні в якому разі мало не за руку приводити його на консультацію. Це може тільки різко погіршити ситуацію.

Служба психологічної підтримки ініціює проведення занять відео-лекторію з психологічних проблем, створюючи власну фільмотеку. Куратор за домовленістю з працівниками служби може провести кураторську годину, переглядаючи відеофільм з психологічної проблематики з його наступним обговоренням.

Одним з напрямків роботи Служби психологічної підтримки є проведення тренінгів та тренінг-семінарів. Це тренінги спілкування, особистісного зростання, лідерства, працевлаштування тощо. Куратор, у співпраці з психологом, може взяти участь у пропагуванні серед студентів таких занять і допомогти в комплектуванні групи.

Психологи на замовлення кураторів або заступників деканів з виховної роботи чи інших представників адміністрації можуть провести багатопланову психологічну діагностику групи, яка характеризується наявністю певних психологічних проблем, здійснити психологічну діагностику окремих студентів (за їх бажанням чи на запит куратора), виокремити в групі студентів, що складають “групу ризику”.

В Службі психологічної підтримки існує консультативно-інформаційний фонд теоретичних і методичних матеріалів з психології

та педагогіки, які можуть бути використані кураторами при підготовці та проведенні окремих занять зі студентами, соціально-психологічних досліджень, що можуть здійснюватися як куратором самостійно, так і з допомогою психолога. Куратори можуть скористатися бібліотекою та відеотекою з сучасної психології на електронних носіях.

2.3.4. Методичні матеріали для роботи кураторів

2.3.4.1. Дослідження психологічних властивостей особистості

В своїй роботі куратор може звертатися не тільки до свого досвіду, психологічної інтуїції, але й до психологічних та педагогічних тестів і методик. Звичайно, йому буде важко проводити та інтерпретувати складні методики дослідження. Для цього існує велика кількість тестів розважального характеру. Робота з ними – своєрідна гра, покликана спонукати людину до самоаналізу та спроби замислитись над своїм ставленням до багатьох етико-психологічних проблем.

Але є тести, як метод психологічного чи педагогічного дослідження, які створені і використовуються з дотриманням всіх вимог, яким має відповідати науковий процес. *При дослідженні особистості варто виокремити ті її особливості, які, з одного боку, є незмінними упродовж життя, з іншого - є підґрунтям похідних, динамічних, особистісних. До таких відносять характер, темперамент.*

Виходячи з вимог науковості, простоти проведення та інтерпретації і вибиралися запропоновані нижче тести та методики.

Три з них – орієнтовані на дослідження ґрунтовних психологічних вимірів особистості – темпераменту, характеру та самооцінки, дві методики покликані допомогти куратору дослідити і скорегувати психологічний клімат студентської групи.

Для індивідуальної та групової роботи кураторові варто володіти ігровими, тренінговими методиками. Деякі з них наводяться в підрозділі “Соціально-адаптаційна практична робота”.

Дослідження проявів характеру особистості

(Тест Г. Айзенка “Ваш характер”)

Одним із важливих проявів особистості є її характер. Досить суттєвий матеріал для дослідження характеру особистості дає одна з

найпопулярніших психологічних методик – тест Г.Айзенка “Ваш характер”.

Теоретичні матеріали до виконання дослідження

Поняття “інтроверсія” і “екстраверсія” запропоновані швейцарським психологом К. Юнгом. В основі поділу, запропонованого ним, лежить уявлення про те, що в житті людини є дві групи явищ – явища зовнішнього життя і внутрішнього. Як в тому, так і в іншому відбуваються певні події – тобто те, що змінює життя, що є значущим для людини.

Екстраверти – (від латинських коренів “екстра” – “назовні”, “верто” – “направляю” – спрямовані назовні) особистості, які спрямовані назовні, в силу організації їх нервових процесів потребують постійного стимулювання з боку зовнішнього середовища. Їм притаманний потяг до нових вражень. Такі люди потребують товариства, вони невимушені в поведінці, імпульсивні, безтурботні, балакучі. Їх почуття, емоції не завжди піддаються контролю. Вважається, що екстравертам властиві товариськість, імпульсивність, гнучкість поведінки, велика ініціативність (але незначна наполегливість) та висока соціальна адаптовність. Екстраверти зазвичай наділені зовнішньою чарівністю, прямолінійні в судженнях, орієнтуються переважно на зовнішню оцінку. Добре виконують роботу, яка вимагає негайних рішень.

Інтроверти – (від лат. “інтро” – “всередину”, “верто” – “направляю” – спрямовані всередину). Їм не потрібне значне зовнішнє стимулювання, і ця властивість формує специфіку їх поведінки. Людина-інтроверт менш контактна, їй притаманні нетовариськість, замкненість, друзів у неї небагато, але вона вірна їм надовго. Інтроверт уникає галасливих компаній, повільний, поважний, планує свої дії та вчинки, досить добре контролює емоції.

Інтровертам притаманна соціальна пасивність (за досить великої наполегливості), схильність до самоаналізу і складності щодо соціальної адаптації. Інтроверти краще справляються з монотонною роботою, вони обережні, охайні, педантичні.

Амбавертам притаманні риси екстра- та інтроверсії. Інколи для уточнення цього показника рекомендується додаткове обстеження за допомогою інших тестів.

“Чистих” екстравертів та інтровертів практично не буває, але всі ми

займаємо в цьому діапазоні певне місце, ближче до того чи іншого полюса.

Емоційні реакції людини можна розрізнити, виходячи, зокрема, з того, наскільки в них врівноважені чи, навпаки, не врівноважені процеси збудження та гальмування. Врівноважена людина здатна контролювати свої емоційні прояви, володіти ними. Саме це і визначає рівень *емоційної стабільності людини*.

Варто зазначити, що мова йде не про саму емоційність або неемоційність і не про здатність виявляти чи приховувати емоції, а власне, про *рівень контролю* за емоційними проявами. Виходячи з цього, люди поділяються на емоційно стабільних і емоційно нестабільних. Емоційна нестабільність є причиною багатьох проблем особи, і тому є сенс вимірювання її рівня у людини.

На нейрофізіологічному рівні емоційна стабільність чи нестабільність людини зумовлюються динамікою процесів збудження-гальмування в півкулях головного мозку. Процеси збудження і гальмування можуть бути більш чи менш врівноважені – тоді ми говоримо про ту чи іншу міру *емоційної стабільності*. Вони можуть бути неврівноважені. При цьому може переважати або процес збудження, або процес гальмування. І те, і інше притаманне людині *емоційно нестабільній*.

У емоційно нестабільних людей-екстравертів переважає процес збудження, а у емоційно нестабільних людей-інтровертів – процес гальмування.

Показник “емоційна стабільність – нестабільність” біполярний і утворює шкалу, на одному полюсі якої знаходяться люди, що характеризуються надзвичайною емоційною стійкістю, чудовою адаптовністю (показник 0-12), а на іншому – надзвичайно знервований, нестійкий і погано адаптовний тип (показник 12-24).

Проведення дослідження

Тест Г. Айзенка "Ваш характер"

1. Дати відповіді на питання, ставлячи “так” (+) у випадку позитивної відповіді, “ні” (-) – у випадку негативної.

Зміст тверджень	Так	Ні
1. Ви часто відчуваєте потяг до нових вражень, потребу отримувати сильні відчуття?		

Зміст тверджень	Так	Ні
2. Ви часто потребуєте друзів, які зможуть вас зрозуміти, підтримати, виявити співчуття?		
3. Ви вважаєте себе безтурботною людиною?		
4. Вам дуже важко відмовитися від своїх намірів?		
5. Ви обмірковуєте свої справи неквапливо і вважаєте за потрібне задуматися, перш ніж діяти?		
6. Ви завжди дотримуєтеся своїх обіцянок, навіть якщо це вам не вигідно?		
7. У Вас часто бувають спади і піднесення настрою?		
8. Ви швидко дієте й говорите і не витрачаєте багато часу на обдумування?		
9. У Вас виникало коли-небудь почуття, що ви нещасна людина, хоча ніякої вагомої причини для цього не було?		
10. Ви здатні побитися об заклад на будь-що?		
11. Ви ніяковієте, коли прагнете познайомитися з людиною протилежної статі, яка вам до вподоби?		
12. Чи буває так, що, розгнівавшись, Ви втрачаєте витримку?		
13. Ви часто дієте необмірковано, спонтанно, під впливом моменту?		
14. Вас часто непокоїть думка про те, що вам не варто було щось робити чи казати?		
15. Вам цікавіше читати книги, ніж спілкуватися із людьми?		
16. Вас легко образити?		
17. Ви любляете часто бувати в компанії?		
18. Вам спадає на думку таке, чим не хотілося б ділитися з іншими людьми?		
19. Чи правда, що інколи Ви настільки сповнені енергією, що все “горить” у руках, а інколи відчуваєте сильну млявість?		
20. Ви намагаєтеся обмежити коло своїх знайомств кількома найближчими друзями?		
21. Ви багато мрієте?		
22. Коли на Вас кричать, ви відповідаєте в такий самий спосіб?		

Зміст тверджень	Так	Ні
<p>23. Вас часто гнітить почуття провини?</p> <p>24. Всі ваші звички позитивні та бажані?</p> <p>25. Ви здатні дати волю почуттям і добре повеселитися в галасливій компанії?</p> <p>26. Чи можна сказати, що нерви у Вас часто бувають вкрай напруженими?</p> <p>27. Вас вважають людиною жвавою і веселою?</p> <p>28. Після того, як справу зроблено, Ви часто повертаєтесь до неї подумки і гадаєте, що могли б зробити краще?</p> <p>29. Ви зазвичай мовчазні та стримані, коли знаходитесь серед людей?</p> <p>30. Ви передаєте плітки?</p> <p>31. У Вас буває безсоння від напливу хаотичних думок?</p> <p>32. Вам простіше і легше прочитати те, що вас цікавить, у книзі, навіть коли про це легко дізнатись у друзів?</p> <p>33. Чи буває у Вас сильне серцебиття не через фізичні причини?</p> <p>34. Вам подобається робота, яка вимагає пильної уваги?</p> <p>35. У вас бувають напади тремтіння?</p> <p>36. Ви завжди говорите про знайомих людей тільки добре навіть тоді, коли впевнені, що вони про це не дізнаються?</p> <p>37. Вам неприємно бувати в компанії, де постійно кепкують один з одного?</p> <p>38. Чи правда, що В дратівливі?</p> <p>39. Вам подобається робота, яка вимагає швидкості дій?</p> <p>40. Вам часто не дають спокою думки про різні неприємності, які могли б статися?</p> <p>41. Ви неквапливі в рухах?</p> <p>42. Ви коли-небудь запізнювалися на побачення чи на роботу?</p> <p>43. Ви часто бачите страшні сновидіння?</p> <p>44. Чи правда, що Ви так любите поговорити, що ніколи не втратите нагоди побалакати із незнайомою людиною?</p> <p>45. Вас непокоять які-небудь болі?</p>		

Зміст тверджень	Так	Ні
46. Вас засмутило би, якби ви довго не могли бачитися зі своїми друзями?		
47. Ви можете назвати себе нервовою людиною?		
48. Чи є серед Ваших знайомих такі, котрі вам явно не подобаються?		
49. Вас зачіпає критика ваших вад або роботи?		
50. Ви могли б сказати, що ви – впевнена в собі людина?		
51. Вам важко отримувати справжнє задоволення від вечірки?		
52. Вас непокоїть почуття, що ви чимось гірші від інших?		
53. Ви зумієте внести позбавлення в нудну компанію?		
54. Чи буває так, що Ви говорите про щось, чого зовсім не знаєте?		
55. Ви піклуєтесь про власне здоров'я?		
56. Ви любляєте кепкувати з інших?		
57. Ви страждаєте від безсоння?		

2. Необхідно для кожного показника порахувати суму балів, нараховуючи по одному балу за кожну відповідь, яка збігається з ключем, таким чином отримати показники за кожною з трьох шкал.

2.1 Опрацювати результати за шкалою “Щирість”.

Щирість: відповіді “так” на запитання 6, 24, 36; відповіді “ні” на запитання 12, 18, 30, 42, 48, 54.

Якщо цей показник перевищує 4 бали, то можна стверджувати, що Ви, на жаль, не були щирі у відповідях на запитання тесту.

Відзначимо, що в даному разі мова йде тільки про міру щирості у відповідях на запитання тесту, але ні в якому разі не про нещирість як особистісну характеристику.

2.2 Опрацювати результати за шкалою “Екстраверсія – інтроверсія”.

Екстраверсія-інтроверсія: відповіді “так” на запитання 1, 3, 8, 10, 13, 17, 22, 25, 27, 39, 44, 46, 49, 53, 56; відповіді “ні” на запитання: 5, 15, 20, 29, 32, 34, 37, 41, 51.

Показник “екстраверсія – інтроверсія” характеризує індивідуально-психологічну орієнтацію людини на світ зовнішніх

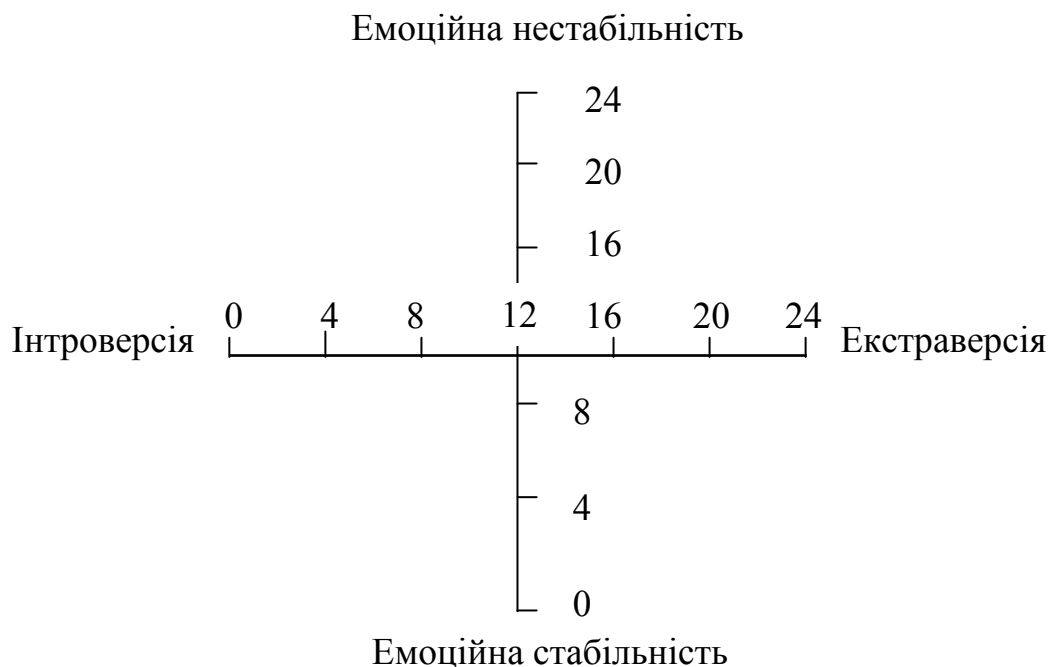
об'єктів (екстраверсія) або на внутрішній суб'єктивний світ (інтроверсія). Якщо Ви отримали більше, ніж 12 балів, можна вважати, що ви екстраверт, якщо менше – інтраверт.

2.3 Опрацювати результати за шкалою “Емоційна стабільність – нестабільність”.

Емоційна стабільність – нестабільність: відповіді “так” на запитання 2, 4, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 45, 47, 50, 52, 55, 57; відповіді “ні” не враховуються.

Показник “емоційна стабільність – нестабільність” спрямований на виявлення ступеня емоційної стабільності – нестабільності. Якщо Ви отримали менше ніж 12 балів, можна вважати, що ви емоційно стабільна людина, якщо більше – емоційно нестабільна.

3. Побудувати систему координат інтроверсії – екстраверсії, емоційної стабільності – нестабільності і знайти на ній координату рівня інтроверсії – екстраверсії, емоційної стабільності – нестабільності даної особи (рис. 1).

*Рисунок 1 – Шкали інтроверсії – екстраверсії,
емоційної стабільності – нестабільності*

Дослідження рівня екстраверсії – інтроверсії та емоційної стабільності – нестабільності дає можливість в першому наближенні визначити тип темпераменту і деякі риси людей, що належать до кожного з чотирьох типів темпераменту. Це можливо, якщо у людини домінує певний тип темпераменту.

Але для детальнішого та всебічнішого дослідження пропонується методика “Визначення темпераменту особистості”.

Дослідження темпераменту особистості (Тест “Визначення темпераменту особистості”)

Характер людини значною мірою є похідним від особливостей вищої нервової діяльності людини, що мають вроджений характер та виявляються в одному з чотирьох типів темпераменту.

Теоретичні матеріали для проведення дослідження

Темперамент – сукупність індивідуально-психологічних характеристик, що виявляються у силі, напруженості, швидкості та рівноваженості нервових процесів.

Вчення про темперамент виникло у давнину. Давньогрецький лікар Гіппократ (V ст. до н.е.), а потім римський лікар Гален (II ст. до н.е.), спостерігаючи індивідуальні особливості поведінки людини, зробили спробу описати і пояснити ці особливості. Гіппократ вважав, що в тілі людини є чотири рідини: кров, слиз, жовч і чорна жовч. Домінування однієї з них і визначає темперамент людини.

Назви темпераментів походять від назв рідин: холеричний темперамент – походить від латинського слова *chole* (жовч), сангвінічний – від *sanquis* (кров), флегматичний – від *phlegma* (слиз), меланхолічний – від *melas chole* (чорна жовч). Назви темпераментів збереглися до наших днів.

В подальшому велику роль в розвитку теорії темпераменту відіграв І. Павлов. Він дослідив властивості вищої нервової діяльності і показав, що вроджене співвідношення цих властивостей і характеризує те, що називають темпераментом.

“Чистий” *сангвінік* має сильний, врівноважений, рухливий тип нервової системи. Швидко пристосовується до нових умов, швидко сходиться з людьми, товариський. Почуття легко виникають і змінюються, емоційні переживання, як правило, неглибокі. Міміка

багата, рухлива, виразна. Дещо непосидючий, вимагає нових вражень, недостатньо регулює свої імпульси, не вміє суворо дотримуватись виробленого розпорядку життя, системи у роботі. У зв'язку з цим не може успішно виконувати справи, що вимагають рівної затрати сил, тривалої і методичної напруги, посидючості, сталості уваги, терпіння. За відсутності серйозних цілей, глибоких думок, творчої діяльності виробляються поверховість і мінливість.

Холерик має сильну, але неврівноважену нервову систему, вирізняється підвищеною збудливістю, дії переривисті. Йому властиві різкість і поривчастість рухів, сила, імпульсивність, яскрава виразність емоційних переживань. Внаслідок неврівноваженості, захопившись справою, схильний діяти з усіх сил, виснажуватись більше, ніж слід, але часто будь-яка дрібниця може звести все нанівець. Маючи суспільні інтереси, така людина виявляє темперамент у ініціативності, енергійності, принциповості. За відсутності духовного життя холеричний темперамент часто виявляється у дратівливості, афективності, нестриманості, запальності, нездатності до самоконтролю за напружених обставин.

Флегматик має сильну, врівноважену, але інертну нервову систему. Характеризується порівняно низьким рівнем активності в поведінці, нові форми якої виробляються поступово, але є стійкими. Поступливий та спокійний у діях, міміці і мові, вирізняється рівністю, постійністю, глибиною почуттів і настроїв. Він наполегливий та впертий “працівник життя”, він рідко “зривається”, не схильний до афектів, розрахувавши власні сили, доводить справу до кінця, рівний у стосунках, в міру товариський, не любить говорити зайвого. Береже сили. Залежно від умов в одних випадках флегматик може характеризуватись “позитивними” рисами – витримкою, глибиною думок, сталістю, ґрунтовністю, в інших – млявістю, байдужістю до навколишнього, лінощами, бідністю і слабкістю емоцій, схильністю до виконання одних лише звичних дій.

Меланхолік вирізняється загальною слабкістю нервової системи. У меланхоліка реакція часто не відповідає силі подразника, наявна глибина і сталість почуттів при слабкому їх вираженні. Йому важко довго на чомусь зосереджуватись.

Особливістю цього типу є швидкий розвиток позамежного гальмування під дією навіть помірних за силою подразників. Сильні

впливи часто викликають у меланхоліка тривалу гальмівну реакцію (опускаються руки). Йому властиві стриманість та приглушеність моторики і мови, сором'язливість і боязкість, нерішучість. В нормальних умовах меланхолік – людина глибока, змістовна, може бути хорошим працівником, успішно вирішувати життєві завдання. За несприятливих умов може перетворитись на замкнену, боязку, тривожну, раниму людину, схильну до важких внутрішніх переживань таких життєвих обставин, які на те не заслуговують. Такі люди намагаються ізолювати себе від життя з його хвилюванням, уникають товариства, бояться будь-якої відповідальності.

Отже, головними властивостями нервових процесів – збудження і гальмування – є:

- 1) сила,
- 2) врівноваженість,
- 3) рухливість.

Сила – показник працездатності нервових клітин і нервової системи в цілому, здатність нервової системи тривалий час витримувати сильні подразники.

Холеричний, сангвінічний, флегматичний темпераменти відносять до сильного типу нервової системи (сильного темпераменту), меланхолічний – до слабого типу нервової системи (слабкого темпераменту).

Врівноваженість – показник співвідношення (балансу) процесів збудження і гальмування.

Сангвінічний і флегматичний темпераменти – процеси збудження і гальмування рівні за силою (збалансовані) (рис. 2).

Холеричний темперамент – процес збудження домінує над процесом гальмування (рис. 3).

Меланхолічний темперамент – процес гальмування домінує над процесом збудження (рис. 4).

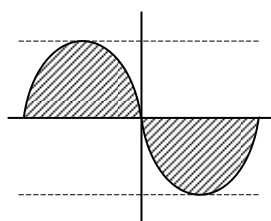

Рисунок 2

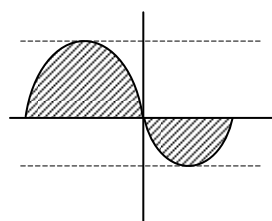

Рисунок 3

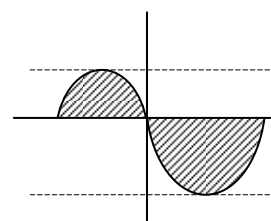

Рисунок 4

Рухливість – показник швидкості зміни процесів збудження і гальмування.

Холеричний, сангвінічний темпераменти – рухливі.

Флегматичний темперамент – інертний.

Меланхолічний темперамент – рухливий або інертний.

Комбінація співвідношення властивостей нервової системи характеризує тип нервової системи, який і визначає тип темпераменту (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Співвідношення властивостей і типів нервової системи

Темперамент \ Властивості	Сила	Урівноваженість	Рухливість
Холерик	+	–	+
Сангвінік	+	+	+
Флегматик	+	+	–
Меланхолік	–	–	+ / –

Проведення дослідження

1. Це завдання можна виконувати для вивчення самого себе та інших. Тест містить “паспорти” темпераментів, які складаються з переліку рис, притаманних представникам кожного з чотирьох типів темпераменту. Слід відповідати, виходячи з того, як Ви поведетеся у повсякденному житті, а не в якихось екстремальних умовах.

Відмітьте знаком “+” ті риси в “паспорті” темпераменту, які характерні для вашої вдачі.

Паспорти темпераментів:

I. Ви: 1) непосидючі, метушливі; 2) нестримані, запальні; 3) нетерплячі; 4) різкі і прямолінійні в відносинах з людьми; 5) рішучі й ініціативні; 6) вперті; 7) меткі у суперечках; 8) працюєте поривами; 9) схильні до ризику; 10) незлопам’ятні; 11) маєте швидку, пристрасну, з плутаними інтонаціями мову; 12) невірноважені і схильні до гарячкості; 13) агресивні; 14) нетерплячі до вад; 15) маєте виразну міміку; 16) здатні швидко діяти і щось вирішувати; 17) невтомно прагнете до нового; 18) у Вас різкі, поривчасті рухи; 19) наполегливі в досягненні поставленої мети; 20) схильні до різких змін настрою.

II. Ви: 1) веселі, життєрадісні; 2) енергійні та ділові; 3) часто не доводите розпочату справу до кінця; 4) схильні переоцінювати себе; 5) здатні швидко схоплювати нове; 6) непостійні в інтересах і нахилах; 7) легко переживаєте поразки; 8) без труднощів пристосовуєтесь до різних обставин; 9) із задоволенням беретесь за будь-яку нову справу; 10) легко залишаєте справу, якщо вона перестала Вас цікавити; 11) швидко включаєтесь у нову роботу і так само швидко переключаєтесь з однієї справи на іншу; 12) для Вас обтяжливі одноманітність, буденна, копітка робота; 13) Ви товариські та чуйні, не відчуваєте скутості у стосунках з новими для Вас людьми; 14) витривалі та працездатні; 15) у Вас голосна, швидка, чітка мова, яка супроводжується жвавими жєстами і виразною мімікою; 16) зберігаєте самовладання в раптовій, складній ситуації; 17) маєте завжди бадьорий настрій; 18) швидко засинаєте і прокидаєтесь; 19) буваєте незібрані, виявляєте поспішність в рішеннях; 20) часто відволікаєтесь, схильні до поверхневості.

III. Ви: 1) спокійні та холонокровні; 2) послідовні, серйозні в справах; 3) обачні і розважливі; 4) вмiсте чекати; 5) мовчазні і не любите зайвих балачок; 6) маєте спокійну, врівноважену мову із зупинками, без особливих емоцій, жєстикуляції і міміки; 7) стримані і терплячі; 8) доводите розпочату справу до кінця; 9) не розтрачуєте даремно сили; 10) суворо дотримуєтесь встановленого розпорядку життя, системи в роботі; 11) легко стримуєте пориви; 12) не берете близько до серця похвалу чи засудження; 13) незлобліві, поблажливі до критики на свою адресу; 14) постійні в своїх стосунках та інтересах; 15) повільно втягуєтесь в роботу і переключаєтесь з однієї справи на іншу; 16) рівні у стосунках з людьми; 17) любите охайність та порядок у всьому; 18) важко пристосовуєтесь до нових обставин; 19) маєте витримку; 20) дещо повільні.

IV. Ви: 1) сором'язливі; 2) губитеся при нових обставинах; 3) важко встановлюєте контакт з незнайомими людьми; 4) не вірите в свої сили; 5) легко переносите самотність; 6) відчуваєте пригніченість і розгубленість при невдачах; 7) схильні заглиблюватися в себе; 8) швидко втомлюєтесь; 9) маєте слабку, тиху мову, що іноді переходить у шепіт; 10) мимоволі пристосовуєтесь до характеру співрозмовника; 11) вразливі до сліз, 12) ставите високі вимоги до себе та інших;

13) надзвичайно сприйнятливі до похвали чи засудження; 14) схильні до підозр; 15) хворобливо чутливі і легко вразливі; 16) надмірно образливі; 17) замкнуті та відлюдкуваті, не ділитися ні з ким своїми думками; 18) малоактивні, несміливі; 19) покірні; 20) прагнете викликати співчуття і допомогу оточуючих.

Не забувайте, що це ваша власна, тобто суб'єктивна оцінка самого себе.

Паспорти відповідають темпераментам:

I – холеричному; II – сангвінічному; III – флегматичному; IV – меланхолічному.

2. Визначте свій темперамент за формулою:

$$\Phi_T = X\left(\frac{A_x}{A} * 100\%\right) + C\left(\frac{A_c}{A} * 100\%\right) + \Phi\left(\frac{A_\phi}{A} * 100\%\right) + M\left(\frac{A_m}{A} * 100\%\right), \quad (1)$$

де Φ_T – значення темпераменту; X – холеричний темперамент; C – сангвінічний темперамент; Φ – флегматичний темперамент; M – меланхолічний темперамент; A – загальна кількість плюсів за всіма типами; A_x – число плюсів у “паспорті” холерика; A_c – число плюсів у “паспорті” сангвініка; A_ϕ – число плюсів у “паспорті” флегматика; A_m – число плюсів у “паспорті” меланхоліка.

Кінцевий вигляд формула може мати, наприклад, такий:

$$\Phi_T = X-35\% + C-30\% + \Phi-14\% + M-21\%.$$

Це означає, що даний темперамент на 35% – холеричний, на 30% – сангвінічний, на 14% – флегматичний і на 21% – меланхолічний.

Оцінна шкала

Якщо кількість позитивних відповідей за одним з типів темпераменту складає 40% і більше, це означає, що даний тип темпераменту для Вас є домінуючим. Якщо цей результат складає 30-39%, то риси даного типу виявлені у Вас досить сильно, якщо 20-29% – риси даного типу виявлені середньо. При результаті 10-19% можна стверджувати, що риси цього типу темпераменту виявлені у Вас незначною мірою.

Дослідження самооцінки особистості
(Методики дослідження самооцінки особистості)

Поведінку людини та її взаємини з оточенням значною мірою визначає притаманний їй рівень самооцінки.

Теоретичні матеріали до проведення дослідження

Самооцінка особистості – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінка своєї особи іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини. Самооцінка – суб'єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм і оцінок, що існують в суспільстві та в міжособистісних відносинах.

Самооцінка пов'язана з однією з центральних потреб людини – потребою в самоствердженні, із прагненням людини знайти своє місце в житті, ствердити себе як члена суспільства в очах оточення і у своїй власній думці.

Під впливом оцінки оточуючих в особи поступово складається власне ставлення до себе і самооцінка своєї особистості, а також окремих форм своєї активності: спілкування, поведінки, діяльності, переживань.

Самооцінка може бути оптимальною і неоптимальною. За оптимальної, адекватної самооцінки суб'єкт правильно співвідносить свої можливості і здібності, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі та успіхи, намагається ставити перед собою досяжні цілі, які можна здійснити насправді. До оцінки досягнутого він підходить не тільки зі своїми мірками, але й намагається передбачати, як до цього поставляться інші люди: товариші по роботі і близькі. Іншими словами, адекватна самооцінка є підсумком постійного пошуку реального бачення себе, тобто, без занадто великої переоцінки, але і без зайвої критичності до свого спілкування, поведінки, діяльності, переживань. Така самооцінка є найкращою для конкретних умов і ситуацій. До оптимальної належать самооцінки “високий рівень” і “вище за середній рівень” (людина заслужено цінує, поважає себе, задоволена собою), а також “середній рівень” (людина поважає себе, але знає свої слабкі сторони і прагне до самовдосконалення, саморозвитку). Але самооцінка може бути неоптимальною – надмірно завищеною або занадто заниженою.

На основі неадекватно завищеної самооцінки у людини виникає неправильне уявлення про себе, ідеалізований образ власної особистості і можливостей, своєї цінності для оточуючих, для загальної справи. В таких випадках людина йде на ігнорування невдач заради збереження звичної високої оцінки самої себе, своїх вчинків і справ. Відбувається гостре емоційне “відштовхування” усього, що порушує уявлення про себе. Сприйняття реальної дійсності спотворюється, відношення до неї стає неадекватним – чисто емоційним. Тому справедливе зауваження починає сприйматися як причіпка, а об’єктивна оцінка результатів роботи – як несправедливо занижена. Неуспіх оцінюється як наслідок чийогось підступу чи несприятливо сформованих обставин, в жодній мірі не залежних від дій самої особистості.

Людина із завищеною неадекватною самооцінкою не бажає визнавати, що все це – наслідок власних помилок, ліні, недостатності знань, здібностей або неправильної поведінки. Виникає важкий емоційний стан – ефект неадекватності, головною причиною якого є стійкість сформованого стереотипу завищеної оцінки своєї особистості. Якщо ж висока самооцінка пластична, змінюється відповідно до реального стану справ – збільшується при успіху і знижується при невдачі, то це може сприяти розвитку особистості, тому що вона змушена докладати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей, розвивати власні здібності і волю. Самооцінка може бути і заниженою, тобто нижче реальних можливостей особистості. Зазвичай це призводить до невпевненості в собі, зайвих побоювань і відсутності завзятості в реалізації своїх здібностей. Такі люди не ставлять перед собою важкодосяжних цілей, обмежуються розв’язанням повсякденних завдань, занадто критичні до себе.

Занадто висока або занадто низька самооцінка порушують процес саморегуляції, спотворюють самоконтроль. Особливо помітно це виявляється в спілкуванні, де особи з завищеною і заниженою самооцінкою виступають причиною конфліктів. При завищеній самооцінці конфлікти виникають через зневажливе ставлення до інших людей, через занадто різкі і необґрунтовані висловлювання на їх адресу, нетерпимість до чужої думки, прояви зарозумілості і зазнайства. Низька критичність до себе заважає їм навіть помітити, як вони ображають інших зарозумілістю і категоричністю суджень.

При заниженій самооцінці конфлікти можуть виникати через надмірну критичність таких людей, оскільки вони дуже вимогливі до себе і ще більш вимогливі до інших, не вибачають жодного свого промаху чи помилки, схильні постійно підкреслювати недоліки інших. І хоча це робиться з найкращих міркувань, усе-таки стає причиною конфліктів у силу того, що небагато хто може терпіти постійний негатив. Коли в тобі вбачають лише погане і постійно вказують на це, то виникає ворожість до джерела таких оцінок, думок і дій.

Вище згадувалося про ефект неадекватності. Цей психічний стан виникає як спроба осіб із завищеною самооцінкою відгородити себе від реальних обставин і зберегти звичну самооцінку. На жаль, це призводить до порушення стосунків з іншими людьми. Переживання образи і несправедливості дозволяє почувати себе добре, залишатися на належній висоті у власних очах, вважати себе постраждалим або скривдженим. Це “піднімає” людину в її власних очах і у неї не виникає почуття невдоволеності собою. Потреба в завищеній самооцінці задовольняється, і відпадає необхідність змінити її, тобто впритул зайнятися самовдосконаленням. Це не найкращий спосіб поведінки, і слабкість подібної позиції проявляється негайно або через деякий час. Неминуче виникають конфлікти з людьми, що мають інші уявлення про дану особистість, її здібності, можливості і цінність для суспільства. Ефект неадекватності – це психологічний захист, він є тимчасовою мірою, оскільки не вирішує головного завдання, а саме: корінної зміни неоптимальної самооцінки, що виступає причиною виникнення несприятливих міжособистісних відносин. Психологічний захист підходить як прийом, як засіб вирішення актуальної задачі, але не підходить для просування до головних, стратегічних цілей, розрахованих на все життя.

Оскільки самооцінка складається під впливом оцінки оточуючих і, ставши стійкою, змінюється дуже важко, то змінити її можна, змінивши ставлення тих, хто поруч (однолітків, співробітників, викладачів, рідних). Тому формування оптимальної самооцінки великою мірою залежить від справедливості оцінки всіх цих людей. Особливо важливо допомогти людині “підняти” неадекватно занижену самооцінку, допомогти їй повірити в себе, у власні можливості, у свою цінність.

Самооцінка особистості – досить стала характеристика людини, що формується в дитинстві і залишається на певному рівні (завищена, нормальна, занижена) протягом всього життя. Але в ній є і динамічна частина, яка змінюється в процесі діяльності людини.

Від чого залежить самооцінка? Звичайно, на її формування певною мірою впливають думки, оцінки інших людей, деякі (досить хаотичні) психологічні знання, одержані людиною. Але визначальними в формуванні самооцінки є, по-перше, реальні успіхи, досягнення в діяльності людини. По-друге, самооцінку визначає рівень вимог, що їх людина висуває до себе. При цьому, якщо спробувати вивести формулу самооцінки, вона виглядатиме так:

$$\text{самооцінка} = \frac{\text{успіх}}{\text{рівень вимог}}.$$

Саме від рівня вимог, від того, на що людина вважає себе здатною, чого вона вважає можливим досягти, найбільшою мірою залежить самооцінка особистості.

Розглянемо це на прикладі. Від чого залежить динаміка самооцінки? Уявімо собі, що три вчорашніх випускники школи стали абітурієнтами ВНТУ. Перший з них закінчив, припустимо, сільську чи не дуже престижну міську школу, великих успіхів у навчанні не виявляв, вважав, що вступ до вищого навчального закладу – не для нього. Але все-таки вирішив ризикнути і несподівано для себе був зарахований до лав студентів. Другий абітурієнт – людина досить підготовлена, він закінчив підготовчі курси при ВНТУ, досить наполегливо готувався до вступу саме в технічний університет і досяг своєї мети, ставши студентом ВНТУ. Нарешті, ще один юнак, що його вважають дуже здібним і він згоден з надзвичайно високою оцінкою свого інтелекту та рівня знань, мріє про елітні навчальні заклади за кордоном, подає документи до ВНТУ, бо батьки не в змозі забезпечити його матеріально, якщо він поїде вчитись в близьке чи далеке зарубіжжя. За результатами співбесіди чи іспиту він теж зарахований до університету.

Як зміниться самооцінка юнаків, які мають одне й те саме реальне досягнення – вступ до університету?

У першого абітурієнта самооцінка різко зросте, у другого – теж підвищиться, але не так сильно. І, нарешті, у третього вона залишиться незмінною чи навіть зменшиться.

Як виявляється певний рівень самооцінки в поведінці?

Рівень самооцінки зумовлює багато проявів людської поведінки. Впевненість-невпевненість, оптимізм-песимізм, альтруїзм-егоїзм, – все це і багато іншого залежить від рівня самооцінки. Але найбільше впливає рівень самооцінки на прагнення людини і здатність її до лідерства.

В найзагальнішому вигляді можна вважати, що рівень самооцінки прямо пропорційний можливості бути лідером та її реалізації. Цю обставину варто враховувати не лише у виробничих умовах, скажімо, досліджуючи самооцінку офіційного, формального лідера (керівника) і його заступника чи члена групи, якого визнають неформальним лідером, але і в інших групах, скажімо, дружніх компаніях.

Цікавим може бути дослідження рівня самооцінки членів певної родини. Якщо ми маємо справу з уже сталими, певними родинними відносинами, інформація щодо рівня самооцінки дозволить визначити приховані механізми взаємовідносин, особливо конфліктних. Якщо ж мова йде про людей, що збираються взяти шлюб, знання рівня самооцінки наречених (а також майбутніх тещі і свекрухи) дозволяє зробити прогноз щодо перспектив відносин в новоствореній сім'ї.

Як формується рівень самооцінки? Певний рівень самооцінки формується в дитинстві. В цьому певну роль відіграють особистісні характеристики, в першу чергу тип темпераменту людини. Другою складовою формування самооцінки є ті відносини, що склалися в сім'ї, жорсткий чи, навпаки, м'який принцип виховання.

Важливо, щоб підхід до кожної дитини був таким, що враховує особливості її типу нервової системи і щоб батьки прагнули виховати дитину, яка здатна адекватно оцінити себе.

Дослідження № 1 ***(Тест “Самооцінка особистості”)***

1. Поділити запропоновані якості особистості (виходячи з власної оцінки) на ті, які Ви вважає притаманними ідеалу (характеристика “Мій ідеал”), та ті, які на Вашу думку не можуть бути притаманні ідеалу (характеристика “Не ідеал”).

Перелік якостей особистості

1. Акуратність	11. Заздрість	21. Нестриманість	31. Сором'язливість
2. Безтурботність	12. Захопленість	22. Образливість	32. Стриманість
3. Боягузливість	13. Злопам'ятство	23. Обережність	33. Терпимість
4. Вередливість	14. Легковір'я	24. Педантичність	34. Турботливість
5. Вишуканість	15. Мрійливість	25. Повільність	35. Упертість
6. Гордість	16. Наполегливість	26. Поміркованість	36. Холодність
7. Грубість	17. Ніжність	27. Поступливість	37. Чарівність
8. Жалісливість	18. Невимушеність	28. Рішучість	38. Чуйність
9. Жвавність	19. Нервовість	29. Розв'язність	39. Щирість
10. Життєрадісність	20. Нерішучість	30. Самозабуття	40. Ентузіазм

Короткий словник:

Вишуканий – той, хто вирізняється добрим естетичним смаком, приділяє велику увагу зовнішнім проявам поведінки.

Чарівний – той, хто викликає позитивні почуття, приємний, звабливий.

Ентузіазм – завзятість, емоційність при виконанні справи.

Розв'язність – нестриманість, некоректна поведінка, ігнорування інших.

Жалісливість – схильність до почуття жалості, співчуття.

Самозабуття – діяльність, що вирізняється великою захопленістю, при якій людина максимально занурюється в справу, яка викликає її інтерес, так, що забуває про себе.

Невимушеність – здатність природно, розкуто почувати себе в будь-якій ситуації, природність в поведінці.

Педантизм – сліпе дотримання встановлених норм, дріб'язкова точність.

2. В переліку “Мій ідеал” відмітьте якості, які реально є у Вас (за принципом “так – ні”), незалежно від рівня розвиненості якості. В переліку “Не ідеал” відмітьте будь-якою позначкою якості, яких у Вас немає, теж за принципом “так – ні”.

3. Підрахуйте загальну кількість відмічених якостей як у першому, так і в другому переліках (Р).

4. Визначте коефіцієнт самооцінки, поділивши одержану суму (Р) на загальну кількість якостей (40) (дивись набір якостей особистості):

$$K_c = P / 40,$$

де K_c – коефіцієнт самооцінки.

5. Результати порівняйте з вищенаведеною оцінною шкалою.

Оцінна шкала

Якщо Ви одержите коефіцієнт від 0,4 до 0,6 – значить, самооцінка адекватна, Ви самокритичні і не переоцінюєте себе.

Якщо одержите коефіцієнт від 0 до 0,4, це свідчить про недооцінку своєї особистості, про підвищену критичність.

Якщо коефіцієнт від 0,6 до 1, це говорить про переоцінку своєї особистості, некритичне ставлення до себе.

Дослідження № 2

(Тест “Самооцінка студента-першокурсника”)¹

Особливості проведення: студентам пропонують заповнити опитувальник, що містить 32 судження, з приводу яких можливі п'ять варіантів відповідей. Кожна відповідь кодується балами за схемою: Дуже часто – 4, часто – 3, іноді – 2, рідко – 1, ніколи – 0.

Судження

1. Мені хочеться, щоб друзі підбадьорювали мене.
2. Постійно відчуваю свою відповідальність за навчання.
3. Мене хвилює моє майбутнє.
4. Багато хто ненавидить мене.
5. Я менш ініціативний, ніж інші.
6. Мене хвилює мій психічний стан.
7. Я боюсь здатися неосвіченим.
8. Зовнішність інших набагато привабливіша, ніж моя.
9. Я боюсь виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я часто роблю помилки.
11. Шкода, що я не вмію говорити з людьми, як слід.
12. Шкода, що мені не вистачає впевненості у собі.
13. Я волів би, щоб інші люди частіше схвалювали мої дії.
14. Я занадто скромний.
15. Моє життя марне.

¹ Дябел Л. І. Методичні рекомендації для занять по соціалізації студентів-першокурсників / Л. І. Дябел. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 33 с.

16. Багато хто неправильно думає про мене.
17. Мені нема з ким поділитись своїми думками.
18. Люди чекають від мене багато.
19. Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я трохи соромлюсь.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміють мене.
22. Я не відчуваю себе у безпеці.
23. Я часто хвилююсь даремно.
24. Я почуваю себе ніяково, коли входжу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваю себе скуто.
26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
27. Я впевнений, що люди майже все сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має статись якась прикрість.
29. Мене непокоїть думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Шкода, що я не вельми комунікабельний.
31. У суперечках я висловлююсь тільки тоді, коли впевнений в своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекає від мене група.

Обробка результатів

Для виявлення рівня самооцінки потрібно підсумувати бали за всіма 32 судженнями:

- *від 0 до 25.* Свідчить про високий рівень самооцінки, за яким людина, як правило, не обмежена “комплексом неповноцінності”, правильно реагує на зауваження і рідко піддає сумніву власні дії;
- *від 26 до 45.* Свідчить про середній рівень самооцінки, коли людина рідко страждає від “комплексу неповноцінності” й лише іноді намагається підлаштуватись до думки інших;
- *від 46 до 128.* Вказує на низький рівень самооцінки, за яким людина болісно сприймає критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на думку інших і часто страждає від “комплексу неповноцінності”.

2.3.4.2. Дослідження соціально-психологічного клімату в колективі

Методики дослідження соціально- психологічного клімату групи (Тест “Соціально-психологічний клімат в групі”)

Соціально-психологічний клімат студентської групи визначає психологічне самопочуття кожного зі студентів в групі та динаміку групових процесів.

Теоретичні матеріали до виконання дослідження

Сутність кожної людини відкривається тільки у зв'язках з іншими людьми і реалізується у формах колективної взаємодії, в процесах спілкування. Через взаємини людина усвідомлює свою суспільну цінність. Таким чином, самооцінка виступає як груповий ефект, як одна з форм прояву соціально-психологічного клімату. Оцінка свого місця в системі суспільних відносин і особистих зв'язків породжує почуття більшої чи меншої задоволеності собою й іншими.

Психологічне самопочуття і настрої, характеризуючи психічний стан людей, свідчать про особливості соціально-психологічного клімату в колективі. Самооцінка, самопочуття і настрої – це соціально-психологічні явища, цілісна реакція на вплив мікросередовища і всього комплексу умов діяльності людини в колективі. Вони виступають як суб'єктивні форми прояву соціально-психологічного клімату.

Якісні і кількісні показники основних рис колективу поєднуються поняттям “соціально-психологічний клімат колективу”. На думку відомого російського психолога Б. Паригіна, поняття “соціально-психологічний клімат колективу” відбиває характер взаємин між людьми, переважний тон суспільного настрою в колективі, пов'язаний із задоволенням умовами життєдіяльності, стилем і рівнем управління й іншими факторами.

Соціально-психологічний клімат – це не статичне, а досить динамічне утворення. На різних етапах розвитку трудового колективу спостерігається динаміка модальності емоційності відносин. На першому етапі становлення колективу емоційний фактор відіграє головну роль (йде інтенсивний процес психологічної орієнтації, встановлення зв'язків і позитивних взаємин). На етапі ж утворення

колективу все більшого значення набувають когнітивні (пізнавальні) процеси, і кожна особистість виступає не тільки як об'єкт емоційного спілкування, але і як носій певних особистісних якостей, соціальних норм і установок. Саме на цьому етапі відбувається формування спільних поглядів, ціннісних орієнтацій та норм.

Будь-яка людина вже в силу своєї присутності в соціальній групі, а тим паче беручи участь у спільній праці, впливає на різноманітні сфери життя колективу, в тому числі на його соціально-психологічний клімат. Люди позитивно чи негативно впливають на самопочуття оточуючих залежно від їх соціально-психологічних й індивідуально-психологічних властивостей. До соціально-психологічних властивостей особистості, що позитивно впливає на формування соціально-психологічного клімату, відносять принциповість, відповідальність, дисциплінованість, активність у міжособистісних і міжгрупових відносинах, товарицькість, культуру поведінки, тактовність. Негативний вплив на клімат чинять люди непослідовні, егоїстичні, безтактні і т.д. (інша справа, як і наскільки особа розуміє себе). На самопочуття людей і через нього на загальний клімат в колективі впливають і особливості психічних процесів (інтелектуальних, емоційних, вольових), а також темпераменту і характеру членів колективу. Крім того, важливу роль відіграє підготовка людини до праці, тобто її знання, уміння і навички. Висока професійна компетентність людини викликає повагу, вона може бути прикладом для інших і тим самим сприяти зростанню майстерності працюючих з нею людей.

Проведення дослідження

1. Оцінити, як проявляються перераховані нижче властивості психологічного клімату у вашій групі (*таблиця 6.1*), виставивши ту оцінку, яка, на Вашу думку, відповідає істині.

Шкала оцінювання властивостей психологічного клімату:

3 – властивість проявляється в групі завжди;

2 – властивість виявляється в більшості випадків;

1 – властивість виявляється нерідко;

0 – виявляються в однаковій мірі і та, й інша властивості.

Таблиця 6.1 – Властивості психологічного клімату групи

Властивості психологічного клімату (А)	Оцінка	Властивості психологічного клімату (В)
1. Переважає бадьорий, життєрадісний настрій	3 2 1 0 1 2 3	Переважає пригнічений, песимістичний настрій
2. Доброзичливість у відносинах, взаємні симпатії	3 2 1 0 1 2 3	Конфліктність у відносинах, антипатії
3. У відносинах між угрупованнями всередині вашої групи є взаємна повага, розуміння	3 2 1 0 1 2 3	Угруповання конфліктують між собою
4. Членам групи подобається разом проводити час, брати участь у спільній діяльності	3 2 1 0 1 2 3	Члени групи байдужі до більш тісного спілкування, проявляють негативне ставлення до спільної діяльності
5. Успіхи або невдачі товаришів викликають співпереживання, відверту співучасть усіх членів групи	3 2 1 0 1 2 3	Успіхи або невдачі товаришів залишають байдужими інших або викликають заздрість, злорадність
6. У групі з повагою ставляться до думок один одного	3 2 1 0 1 2 3	Кожний вважає свою думку головною і нетерпимий до думки товаришів
7. Досягнення і невдачі групи переживаються як власні	3 2 1 0 1 2 3	Досягнення і невдачі групи не знаходять відгуку серед її членів
8. У важкі для групи дні відбувається емоційне єднання, “один за всіх і всі за одного”	3 2 1 0 1 2 3	У важкі дні у групі панують розгубленість, сварки, взаємні звинувачення
9. Почуття гордості за групу, якщо її відзначає керівництво	3 2 1 0 1 2 3	До похвал і заохочень групи її члени ставляться з байдужістю
10. Група активна, повна енергії	3 2 1 0 1 2 3	Група інертна, пасивна
11. Доброзичливо та зі співучастью ставляться до новачків, допомагають їм освоїтися в колективі	3 2 1 0 1 2 3	Новачки відчувають себе чужими, до них часто виявляють ворожість
12. У групі справедливе ставлення до всіх членів, підтримують слабких, виступають на їх захист	3 2 1 0 1 2 3	Група помітно розділяється на “привілейованих” і “принижених”, існує зневажливе ставлення до слабких
13. Спільні справи захоплюють усіх, є велике бажання працювати колективно	3 2 1 0 1 2 3	Групу неможливо “підняти” на спільну справу, кожний думає про власні інтереси

2. Визначити загальний рівень Вашої оцінки психологічного клімату (С), склавши оцінки лівої сторони від нуля – сума А, правої сторони – сума В та знайшовши різницю: $C = A - B$.

Примітка. Розрахувати середньогрупову оцінку психологічного клімату за окремою методикою.

Оцінна шкала

Якщо С дорівнює нулю або є величиною від'ємною, то можемо говорити про несприятливий психологічний клімат з погляду даного індивіда. Якщо С – величина додатна, то можемо говорити про сприятливий психологічний клімат.

Визначення соціально-психологічного клімату колективу¹ (Анкета для студентів “Я і моя група”)

1.	Який, на Вашу думку, рівень сформованості колективу групи?	згуртований, більш згуртований, ніж незгуртований, незгуртований	
2.	Чи є у Вас друг в групі?	Так	Ні
3.	Чи вважаєте Ви авторитетом для себе одногрупників або одногрупника?	Так	Ні
4.	Чи є, на Ваш погляд, лідери у групі? а) позитивний б) негативний	Так Так	Ні Ні
5.	Чи проводите Ви вільний час разом з одногрупниками або одногрупником?	Так	Ні
6.	Як проводите Ви свій вільний час: а) разом з групою б) разом з друзями	Так Так	Ні Ні
7.	Як ставляться члени Вашої групи до успіхів і невдач своїх товаришів: а) вболівають за свій колектив б) байдуже	Так Так	Ні Ні
8.	Чи вміють студенти Вашої групи самі організовуватись для виконання колективних справ? Чи вміють вони розподіляти між собою роботу?	Так	Ні

¹ Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 384 с.

9.	Чи вмієте Ви і Ваші одногрупники уважно вислуховувати один одного?	Так	Ні
10.	Чи з усіма в групі у Вас добрі стосунки?	Так	Ні
11.	Чи є в групі студенти, з якими у Вас напружені стосунки?	Так	Ні
12.	Чи є в групі студенти, з якими у Вас конфліктні стосунки?	Так	Ні
13.	Чи є у Вашій групі традиції?	Так	Ні
14.	Чи сприяє мікроклімат Вашої групи доброму настрою?	Так	Інколи
15.	Чи є у Вашій групі мікрогрупи? На яких засадах вони складаються?		
	а) на позитивних б) на негативних	Так Так	Ні Ні
16.	Чи виконує актив у Вашій групі провідну роль?	Так	Ні
17.	Чи можете Ви розраховувати на допомогу у навчанні?	Так	Ні
18.	Що, на Вашу думку, заважає Вам добре вчитися (потрібно підкреслити) - лінощі; - немає інтересу до окремих предметів; - низький рівень викладання окремих предметів; - не вистачає часу на самостійну підготовку; - намагання не виділятися серед інших; - погане здоров'я; - низький рівень дисципліни на заняттях.		
19.	Чи знають члени Вашої групи про події, заходи, які проводяться в університеті?	Так	Ні

2.3.4.3. Соціально-адаптаційна робота

Як вже зазначалося, перші місяці навчання є дуже важливими, чи навіть визначальними для формування групи, її спрямованості на певну систему цінностей, становлення позитивного чи негативного соціально-

психологічного клімату. Активно відбувається знайомство студентів один з одним, взаємопізнання. Доцільно зробити цей процес не стихійним, а більш керованим і швидким. Цього можна досягти, провівши на кураторських годинах психологічні ігри.¹ Наведемо деякі з них.

Знайомство

Гра “Знайомство”

Мета гри полягає у відпрацюванні навичок вміння короткої самопрезентації та досягненні стану розкнутості, відкритості, згуртованості членів групи.

Хід гри

Учасники сідають у коло. Це, перш за все, можливість відкритого спілкування, відчуття особливої згуртованості, яка полегшує взаєморозуміння та взаємодію.

Кожен учасник повинен представитися. Для цього він називає своє ім'я, походження свого імені (за словником, сімейна історія тощо). Далі для більш детального розкриття своєї особистості він називає з ким він хотів би себе асоціювати. Наприклад, відносно:

- епітетів (веселий, жартівливий...);
- кольору (червоний, жовтий...);
- стихій (вогонь, вода, земля, повітря);
- пори року (весна, осінь, зима, літо);
- тварини (кіт, собака, тигр, кріль...).

Завершення роботи: кожному по черзі чи бажаним пропонується сказати, що нового дізналися вони про своїх одногрупників.

Гра “Відчуй іншого”

Мета гри полягає в знятті напруги учасників групи через включення їх у групові фізичні дії, спробу відчутти тепло ближнього.

Хід гри

Учасники сідають у коло на стільці, в середині кола лежить також коло із паперу.

¹ Дябел Л. І. Методичні рекомендації для занять по соціалізації студентів-першокурсників / Л. І. Дябел. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 33 с.

Ведучий: “Давайте, візьмемось за руки. Утворилось 2 кола: одно всередині із паперу, друге – зовні, це ми з вами. Пропоную привітатись один з одним, але заплющивши очі. Зараз я доторкатимусь до того, хто сидить поруч від мене, він прийме моє привітання і таким же чином доторкнеться до свого сусіда, передаючи привітання йому і так далі, поки моє привітання не повернеться знов до мене, тільки уже з іншої сторони”. (Гра).

Ведучий (після закінчення “Привітання”): “Чудово! А зараз ми відкриваємо очі. Поглянемо на коло, що лежить посередині, на що воно схоже, що можна створити? Візьмемо олівці різного кольору та папір. Кожен на аркуші паперу у вигляді пелюстки напише свої психологічні якості і прикріпить його до кола з паперу. В середині кола з паперу напишемо група №...

Закінчивши роботу, прочитаємо, які риси притаманні членам нашої групи”.

Завершення роботи: підведення підсумків.

Гра “Що нас об’єднує”

Метою гри є підкреслення значущості згуртованості студентської групи, формування почуття розкнутості, позитивного емоційного ставлення до членів групи.

Хід гри

Всі члени стають у коло з м’ячем. Один із учасників кидає м’яч іншому і називає його ім’я та ту психологічну якість, яка об’єднує їх обох. При цьому супроводжує словами: “Я думаю, нас з тобою об’єднує...” і називає певну якість. Наприклад: “Я думаю, нас об’єднує така якість як відвертість”, “Мені здається, ми з тобою життєрадісні”.

Той, хто отримує м’яч, відповідає: “Я згоден”, а якщо ні – “Я подумаю”. Той, до кого потрапив м’яч, продовжує завдання, передаючи м’яч іншому.

Завершення роботи: проводиться обговорення, кожен висловлюється, що сподобалось, що викликало ускладнення: ствердження чи відповіді?

Міжособистісне спілкування

З моменту створення групи в ній формується певний стиль

міжособистісних стосунків та спілкування. В переважній більшості груп він формується стихійно, складаються стосунки і відносини, далекі від ідеальних. Щоб зробити цей процес керованим та оптимізувати його, варто провести в групі ігрові заняття.

Гра “Якості та вміння, важливі для ефективного спілкування”

Метою гри є допомога студентам у визначенні важливих якостей та вмінь особистості, необхідних для ефективного спілкування.

Допоміжні матеріали: аркуш паперу А1.

Хід гри

Кожному учасникові пропонується протягом 5 хвилин самостійно скласти і записати список якостей та вмінь людини, які, на його думку, необхідні для ефективного спілкування. Після цього проводиться дискусія, метою якої є узагальнений список якостей (записується на плакаті). Кожен член групи може висловити свою думку, наводячи аргументи та приклади. Коли роботу над плакатом “Якості та вміння, важливі для ефективного спілкування” буде завершено, керівник пропонує обговорити, наскільки список, складений кожним учасником індивідуально, відмінний від загального.

Завершення роботи: підведення підсумків.

Гра “Дискусія”

Мета гри полягає в досягненні порозуміння та єдності членів групи шляхом розгляду різних точок зору, аргументацій щодо певної проблеми.

Хід гри

Серед учасників відбирають 5 осіб для ведення дискусії за задалегідь підготовленою темою. Наприклад: “Особистісні якості, що їх повинен мати керівник (не менше п’яти)”;

“Особистісні якості, які протипоказані керівникові”.

Кожен із учасників дискусії може представляти свою точку зору, чи точку зору своєї команди, узгоджену в попередній частині вправи.

Учасникам дискусії пропонується за обмежений час прийти до загального рішення.

Завершення роботи: проводиться обговорення, кожен висловлюється щодо змісту і форми дискусії.

Емоційне взаємсприйняття та взаєморозуміння (емпатійність)

Важливою умовою створення гармонійних стосунків між людьми є вміння виявляти та розуміти емоційний стан себе та інших. Наведена нижче гра спрямована на формування цієї здатності.

Гра “Влови настрої”

Мета гри полягає в досягненні єдності групи за допомогою залучення студентів до спільної діяльності та розвитку чутливості до емоційного стану інших.

Хід гри

2-3 учасники виходять з кімнати, а інші поділяються на групи, і кожній групі дається завдання за допомогою міміки і жестів показати деяку емоцію (гнів, радість, подив, страждання...). Повернувшись в кімнату, учасники повинні вгадати, які емоції демонстрували групи, і пояснити, як вони це вгадували.

Завершення роботи: підведення підсумків.

Підвищення самооцінки

Багато хто з першокурсників в процесі адаптації відчуває скутість, невпевненість. Цей стан можна подолати, запропонувавши психогімнастичні ігри, спрямовані на позитивну корекцію само- і взаємооцінки.

Гра “Я пишаюся...”

Мета гри полягає в підвищенні самооцінки через репрезентацію своїх позитивних рис характеру чи умінь.

Час: 7-10 хв.

Хід гри

Кожен учасник по черзі говорить про себе “я пишаюся” і говорить про свої позитивні особистісні риси. Наприклад: “Я пишаюся тим, що у будь-якій ситуації залишаюся спокійним...”.

Завершення роботи: проводиться обговорення, кожен висловлюється про те, легко чи складно було виконувати вправу. Якщо були складнощі, то в чому вони полягали, що почували учасники, коли “пишалися” собою.

Гра “Комплімент”

Мета гри полягає в підвищенні самооцінки шляхом свідомого підкреслення позитивної якості іншої людини та створення атмосфери емоційного комфорту у групі.

Хід гри

Комплімент – свідоме підкреслення позитивної якості людини. Учасники сідають у коло та роблять по черзі комплімент своєму сусідові. Сусід дякує та робить комплімент наступному учаснику.

Завершення роботи: проводиться обговорення. Пропонується проаналізувати, що було легше, а що складніше – прийняти комплімент чи зробити його іншому? Який комплімент був найбільш вдалим?

Підготовка до сесії

Надзвичайно важливим в системі кураторських заходів є надання допомоги студентам в процесі підготовки до першої в їх житті екзаменаційної сесії. З цією метою куратор пропонує студентам-першокурсникам пізнавально-виховні ігри, які допоможуть їм збагнути можливі варіанти спілкування й поведінки викладача та студента в період сесії, а також сформуванню у студента навички контролю внутрішнього стану (зняття напруги, тривожності, дискомфорту) під час іспиту.

Гра “Іспит”

Мета гри полягає у формуванні у студента навичок контролю внутрішнього стану в період сесії, під час іспиту.

Хід гри

На ролі членів екзаменаційної комісії обираються двоє людей – один із них є “провідним викладачем”, а інший – “асистентом”. На ролі студентів обираються три особи. За дверима їм дається інструкція: вибрати з добре знайомого навчального матеріалу два питання, на які вони можуть впевнено, глибоко, всебічно відповісти. Слід звернути увагу студентів-першокурсників на те, що вони повинні продемонструвати впевненість у своїх знаннях, намагаючись домогтися максимальної оцінки.

Поки студенти “готують” відповіді в аудиторії, викликається

екзаменаційна комісія, і їй дається інша інструкція: якби не відповідали студенти, екзаменатори повинні з особливою теплотою, привітністю й підтримкою слухати перше питання і зовсім байдуже – друге. Наприкінці відповіді екзаменатору потрібно сказати студентові приблизно таке: “Добре, на перше питання ви відповіли блискуче (прекрасно, відмінно). А на друге не так добре, але, загалом, спасибі, запросіть будь ласка наступного студента”.

Решті членам групи — “глядачам” – дається завдання: відмітити те, що в діалозі студента з членами екзаменаційної комісії сприяє взаєморозумінню, а що його руйнує.

Завершення роботи: проводиться обговорення:

- В чому відмінність поведінки екзаменаторів, коли відповідали студенти на 1-е та 2-е питання?
- Яка поведінка екзаменаційної комісії більше впливає на відповіді студентів?
- Які стратегії поведінки студентів були більш успішні, коли вони відповідали на питання екзаменаційної комісії?

РОЗДІЛ III

ІНФОРМАТИВНО-ПРОСВІТНИЦЬКІ МАТЕРІАЛИ НА ДОПОМОГУ В РОБОТІ КУРАТОРІВ

3.1. Традиційні культурно-мистецькі заходи, які проводяться в університеті

1. Посвячення в першокурсники (серпень).
2. Мистецький конкурс першокурсників “Студентська осінь” (вересень).
3. Вечір, присвячений міжнародному Дню студента (листопад).
4. КВН міжфакультетських команд (листопад, фінал – січень).
5. КВН серед команд першого курсу (листопад).
6. Спортивний вечір (листопад).
7. Новорічний бал (грудень).
8. Українські вечорниці (січень).
9. День Соборності України (січень)
10. Вечір міжнародного братерства (на “Тетянин день”) (січень).
11. Вечір, присвячений Дню Св. Валентина “На перехресті кохання” (лютий).
12. Свято рідної мови, присвячене Міжнародному Дню рідної мови. (лютий).
13. Конкурс Міс ВНТУ (березень).
14. Святкові заходи до Дня 8-го березня (зустрічі, презентації, святковий концерт).
15. Конкурс “Пісенний вернісаж” (березень).
16. Вечір гумору (квітень).
17. Фестиваль національного танцю (квітень).
18. Вечір до Дня винахідника (квітень).
19. День Університету. Урочистості на факультетах. Наукові і культурно-мистецькі презентації. Спортивні змагання. Святковий концерт. Конкурс „Містер Шарм” (квітень).
20. День пам’яті “Біль і мужність Чорнобиля” (квітень).
21. Святкові заходи до Дня Перемоги (урочистості, зустрічі, святковий концерт “Низький уклін Вам, дорогі ветерани”, вогник) (травень).
22. День науки (травень).

23. День матері (травень).
24. День Конституції (червень).
25. Випускні вечори (липень).
26. Традиційними також є факультетські вечори “Свято професії”; вечори відпочинку (у клубах при гуртожитках) - більше 60-ти вечорів на рік.

Завдяки ефективності системи виховання, координації роботи різних підрозділів університету у ВНТУ стали традиційними свята, конкурси, вечори вшанування, дні пам’яті, які проводяться щорічно як загальноуніверситетські заходи і є надзвичайно популярними не тільки серед студентства ВНТУ, але й серед молоді міста.

3.2. Клуб ВНТУ

Надзвичайно важливою структурою університету є студентський клуб ВНТУ, який забезпечує організацію культурного дозвілля молоді. За останні 8 – 10 років в Україні почала збільшуватись кількість мистецьких, самодіяльних гуртків при шкільних закладах освіти, почали створюватись центри естетичного виховання в містах, районах, областях. Тому кожного року до нас вступають абітурієнти, які в школі охоче займалися в різних гуртках дитячої самодіяльності, мають певні творчі здібності і таланти, а також прагнуть їх розвивати. На початку вересня на заняттях “Практична культурологія”, які проводяться для першокурсників всіх факультетів, ми знайомимо студентів з роботою нашого клубу, презентуючи нашу концертну програму. Ми також запрошуємо їх до участі в різних гуртках, але не всі наважуються зразу прийти в студентський клуб. Дехто тільки на 3-му чи навіть на 4-му курсі приходять до клубу і шкодує про втрачені можливості першого та другого курсів. Тому важливо, щоб куратори, по-перше, могли бути присутніми на першому занятті з “практичної культурології”, а по-друге, допомогли студентам, бажаючим відвідувати гуртки народної самодіяльності, визначитись з вибором та плануванням часу, щоб це не заважало процесу навчання. Кураторам важливо знати те, що всі студенти, які виступають на студентській сцені на будь-яких заходах, мають високий рейтинг у навчанні і характеризуються високими моральними якостями та належним рівнем громадянської свідомості.

Саме це дає нам підстави стверджувати, що в процесі діяльності в клубі ВНТУ студенти мають змогу шліфувати свої людські якості, допомагати один одному в саморозвитку і самовихованні.

Клуб ВНТУ організовує роботу і залучає молодь до таких творчих колективів студентської художньої самодіяльності, як:

Народний самодіяльний фольклорний ансамбль “Оберіг”;

Студія естрадного вокалу;

Ансамбль народного танцю “Світанок”;

Ансамбль сучасного танцю “АСТРА-ДЕНС”;

Вокальний ансамбль “Ноктюрн”;

Гурток індійського танцю;

Гурток естрадного танцю;

Ансамбль бального танцю „Ніка”;

Ансамбль сучасного танцю “Адажіо”;

Шоу-балет “Едем”;

Інструментальна група (ФМТ);

Музично-розважальні клуби при гуртожитках (“Зодіак”, “Союз”);

Факультетські клуби веселих та найкмітливіших (КВН).

3.3. Центр культурології та виховання студентів. Художні музеї ВНТУ

Центр культурології і виховання студентів (ЦК і ВС) – один із структурних підрозділів Інституту гуманітарно-педагогічних проблем (ІнГПП). В його структурі 8 навчально-художніх лабораторій-музеїв, оглядові екскурсії по яких проводяться співробітниками Центру.

“Меморіальний музей Федора Коновалюка (1890-1984 рр.)” був відкритий 12.11.1991 р., в експозиції якого представлено більше 150 живописних картин та мініатюр, особисті речі художника. Весь цей доробок майстра подарований університету дружиною художника Т. І. Мороз-Коновалюк. Мальовничі краєвиди Київщини та самого міста, портрети, живописні мініатюри, ілюстрації до творів української літературної класики, особливе місце серед яких належить “Катерині” (за твором Т. Шевченка) – всі вони являють собою незалежний, самобутній характер образотворчої мови талановитого художника. Творчість Ф. Коновалюка – важливе надбання українського малярства нашого часу.

Галерея “Сучасне Подільське мистецтво” була відкрита 26.12.1990 р. Сьогодні експозиція музею представлена художніми роботами реалістичного напрямку (живопис, графіка, іконописні твори, скульптура) та творами декоративно-ужиткового мистецтва. Чутливе спостереження та вміння тонко відчувати стан природи дозволяють кожному художнику давати яскраві образні характеристики явищам та предметам, уникаючи зайвого, через головне – колір, яким вони мислять, створюють власне світовідчуття та пізнають багатство навколишньої дійсності. Серед авторів чимало відомих мистецьких імен: народний художник України Андрій Чебикін (президент Академії мистецтв України);

народні художники України:

- Михайло Чорний;
- Аркадій Сорока;

заслужені художники України:

- Ігор Синепольський;
- Олексій Сидоров;
- Володимир Смаровоз;
- Володимир Оврах;
- Олександр Ковальчук;
- Олександр Назаренко;

заслужені діячі мистецтв України:

- Леонтій Гринюк (голова ВОС НСХУ);
- Федір Панчук (голова Вінницького осередку НСНМУ).

Багато живописних полотен належить художникам, членам Вінницької обласної організації НСХУ: Миколі Бондару, Аркадію Павлюку, Миколі Чулко, Олександру Назаренку, Олександру Рожкову, Михайлу Мігріну, а також вінницьким митцям та представникам подільського регіону: Валерію Гончаренку, Людмилі Сорочинській, Миколі Олійниченку, Віктору Грицині. Серед акварелістів твори Надії Багнюк, Олексія Янголя та Олександра Назаренка. Доповнюють живописну експозицію твори самодіяльних авторів: Тетяни Козирської, Володимира Козюка, Ірини Шпакович, Костянтина Степанівського, Олега Петрусенка. Серед чисельних робіт пейзажі, натюрморти, портрети, тематична картина.

Серед напрямків декоративно-ужиткового мистецтва представлені: кераміка, гобелени, вишивка, різьба по дереву, витинанки, вироби з тополиного пуху, розпис на склі, петриківський розпис, флористика, холодний батик. Авторам цих творів (М. Дідківський, В. Оврах, Л. Філінська, Г. Данилюк, Т. Медяна, О. Ковальчук, О. Довбошук, В. Слободянюк, Д. Лукиянчик, Д. Власійчук, Л. Гринюк, О. Богомол, О. Городинська, Н. Ємець, Л. Соболь) вдалося органічно поєднати кращі народні традиції з власним світоглядом, непересічним мистецьким хистом.

“Музей сучасного Подільського мистецтва” авангардного напрямку, колекція якого свідчить про дієвість сучасного художнього процесу на Поділлі. Поєднання різних технік та стилів відтворюється як в живописних, так і в графічних роботах. Серед імен авторів – заслужений художник України Віктор Шпаковський, Михайло Бабій, Олександр Рожков, Олександр Шинін, Віктор Рибачук, Федір Панчук, Анатолій Шевченко, Олег Довбошук, Олексій Янголь, Юрій та Олена Кізімови.

“Зала скульптури” функціонує з жовтня 2000 р., її експонати є вагомим часткою сучасного Подільського мистецтва. Тут зібрані твори майже всіх представників вінницької скульптурної школи: Павло Левицький (1926 – 2000 рр.) – представник монументального напрямку, композиційної скульптури та творів малої форми; Ірина Довженко (1937 – 2008 рр.) – звертається переважно до портретного традиційного погруддя; Аркадій Павлюк (1925 р.н.) – художник різнопланових напрямків (живопис, графіка, скульптура), як скульптор полюбляє працювати з різними матеріалами (бетон, чавун, шамот, дерево, мармур); Володимир Смаровоз (1939 – 2009 рр.) – заслужений художник України, відомий як автор багатьох сучасних меморіальних пам’ятників на Вінниччині, станкових скульптур в традиційних матеріалах (бронза, алюміній, граніт, гіпс), організатор історико-мистецьких проєктів (“Січові стрільці”); Анатолій Непорожній (1937 – 2003 рр.) – за фахом скульптор, але плідно займався графікою (переважно в техніці пастелі) та живописом. Пластичне моделювання його монументальних та станкових скульптурних образів (композиції, портрети, дрібна пластика, медальярство) витримано в єдиному стильовому просторі; Олександр Кривий (1949 – 2003 рр.) – займався художнім дереворізбленням та дерев’яною скульптурою, пізніше стверджує себе як автор багатьох

станкових творів з різноманітного матеріалу, а саме: пісковик, мідь, алюміній, гіпс, пластилін та інші з використанням живописного тонування; Дмитро Кудлаєнко (1948 р.н.) – опираючись на народні традиції, створює галерею характерних образів за власним стилем, працюючи з доступним матеріалом – деревом та глиною.

Старовинна скульптура невідомого майстра “Св. Архангел Гавриїл” – поєднання витонченої пластики, гармонії та краси представленого біблійного образу.

“Зала народної ікони та декоративно-ужиткового мистецтва”. Наше суспільство поступово повертається до своєї багатовікової культури, бо є насущна потреба зберігати свої традиції та народні художні вироби як у теперішньому, так і в майбутньому часі.

Художник і збирач старожитностей Подільського краю Володимир Козюк має значну колекцію Подільської народної ікони, кераміки та сорочок, а також колекцію старовинних українських листівок. Він подарував нашому університету 14 ікон та декілька предметів побуту, які представлені в залі. Старовинні жіночі та чоловічі сорочки, рушники (с. Клембівка, с. Стіна), бубнівська кераміка (миски, глечики), писанки, старовинні засоби праці – все це довершує експозицію.

“Меморіальна зала родини художників Довженко”. Іриною Довженко за підтримки Вінницької обласної організації НСХУ було подаровано університету колекцію живопису свого чоловіка Анатолія Довженка (1932 – 1990 рр.), доньки Ольги Довженко (1963 – 1994 рр.) та власні скульптурні роботи, створені в різні роки. Доробок живопису родини Довженків представляють – портрети, пейзажі, тематичні картини, натюрморти, етюди. Кожен із членів талановитої мистецької родини – творча індивідуальність, професіонал із власними улюбленими художніми прийомами, ідеями та світобаченням. Натуралістичний стиль, внутрішня гармонія, нахил до монументалізації форм створюють галерею реалістичних, психологічних образів – все це об’єднує митців. Частина робіт художників знаходиться в навчальних аудиторіях та читальній залі ЦК і ВС.

Виставкова зала. За 19 років існування Центром культурології організовано і представлено глядачеві понад 160 художніх експозицій професійних та самодіяльних митців, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва Поділля, в тому числі – 16 виставок художньої творчості

студентів ВНТУ. Зміна експозиції відбувається приблизно раз в півтора – два місяці. Кожна виставка презентується студентам, викладачам та співробітникам університету, які мають можливість безпосередньо зустрітись з автором виставлених творів.

3.4. Фізичне виховання студентської молоді

Спорт в університеті є важливою складовою і відіграє значну роль у формуванні професійних вмінь і навичок майбутніх фахівців. У ВНТУ сконцентрована досить потужна спортивна база, яка налічує майже 30 профільних спортивних споруд, серед яких: стадіон зі штучним покриттям бігових доріжок і секторів, футбольним полем і трибунами на 3,5 тис. глядачів; 2 тенісних корти; 3 спортивні зали, 3 тренажерні зали з сучасним обладнанням; відкритий ігровий комплекс; понад 10 спортивних майданчиків тощо. Влітку працює спортивно-оздоровчий табір на 250 місць за одну зміну. Матеріальна спортивна база постійно модернізується та розширяється.

Із початком роботи льодового палацу “Айс-Авеню” за двосторонньою угодою студенти ВНТУ на заняттях з фізичного виховання мають можливість безкоштовно кататись на ковзанах. ВНТУ став єдиним вузом України, який практикує цей вид фізкультурної спеціалізації.

В університеті культивується понад 20 видів спорту. В 23 секціях і 6 клубах юнаки та дівчата підвищують спортивну майстерність, беруть участь в змаганнях різного рангу – від університетського до міжнародного.

В стінах університету вирости призери і чемпіони Олімпійських ігор, світу, Європи і України. Достатньо назвати ім'я заслуженого майстра спорту О. Сорокаліта, заслуженого тренера України І. Філіштинського (волейбол), майстрів спорту міжнародного класу Г. Власюка, М. Рудика (легка атлетика), С. Русецького, М. Штельмаха (спортивне орієнтування), О. Чуприни (акробатика), В. Бурлаки (веслування), Т. Карапетян (самбо), Л. Черниш (карате).

Збірна чоловіча гандбольна команда була переможцем чемпіонату України (1 ліга), баскетболісти – призерами Універсіади України, футболісти – багаторазові чемпіони міста.

2007–2008 навчального року член збірної команди України

студент ІнАЕКСУ О. Вересюк став бронзовим призером в особистому та командному заліку на Чемпіонатах світу та Європи з самбо та боротьби на поясах. Чемпіоном України на студентських іграх зі спортивного орієнтування став Є. Марчук. Збірні студентські команди ВНТУ з баскетболу (чоловіки) стали переможцями Кубка серед вузів Вінниччини. Збірна команда легкоатлетів виборола 1-е місце в естафеті, присвяченій Дню Перемоги у Великій вітчизняній війні.

Основною організаційною ланкою спортивно-оздоровчої роботи в університеті є кафедра фізвиховання. З 1995 року кафедра є випусковою, оскільки готує бакалаврів зі спеціальності “Менеджмент організацій” зі спеціалізації “Менеджмент організації спорту”. За цим напрямком підготовки викладачі кафедри викладають 11 професійно орієнтованих дисциплін. Навчання здійснюється за паралельною заочною формою для провідних студентів-спортсменів університету, членів збірних команд України і області, які мають високі спортивні розряди або спортивні звання. Така форма навчання є унікальною серед технічних вузів країни, коли студенти одержують додатково вищу гуманітарну освіту.

Більшість випускників цього напрямку підготовки працюють на управлінських посадах в фізкультурно-оздоровчих і спортивних закладах й підприємствах регіону та чи й України.

Кафедра фізичного виховання і спортивний клуб підтримують постійний тісний діловий зв'язок із загальноосвітніми і спортивними школами області і країни. Це дозволяє запрошувати на навчання обдарованих абітурієнтів і протягом навчання у вузі підготувати з них зрілих майстрів спорту.

Спортивний клуб університету розробляє і реалізовує змістовно-насичений календар спортивно-масових та оздоровчих заходів, який визначає структуру й регламент діяльності всієї системи на рік. Навчальний рік починається зі змагань першокурсників, найкращі з яких у фіналі (День фізичної культури України) виборюють особисту першість в 6 видах спорту. Щоосені в університеті урочисто відкриваються змагання за програмою Спартакіади ВНТУ (10 видів спорту), а також проводяться окремі чемпіонати або першості з 7 видів спорту. Фактично кожен студент має змогу взяти участь у 7 – 10 змаганнях за рік, а члени збірних команд – в 12 – 15 найпрестижніших національних та міжнародних спортивних заходах.

3.5. Бібліотека університету

Науково-технічна бібліотека ВНТУ є важливим в регіоні науковим, навчальним, культурно-просвітницьким й інформаційним закладом. Заснована бібліотека в 1960 році. Її історія – невід’ємна частина історії університету. З філіалу Київського політехнічного інституту наш ВНЗ став у 2003 році національним університетом, який знають не тільки в Україні, а й за її межами.

Бібліотека має великий інформаційний потенціал – 870 тисяч одиниць книг, журналів, газет, спецвидів видань, дисертації відповідно до профілю ВНТУ. Передплачує біля 340 назв періодичних видань. Забезпечує кваліфіковане, професійне обслуговування 11300 користувачів щорічно, які отримують біля 865 тис. одиниць друкованої продукції.

Щорічно в бібліотеку надходить 20 – 24 тис. примірників книг, брошур, періодики, в т.ч. видання та навчальні посібники викладачів ВНТУ. Переважне місце у фонді належить навчальній літературі: підручникам, посібникам, довідковим виданням, універсальним і галузевим енциклопедіям, довідникам, словникам.

В структурі НТБ 7 відділів. До послуг читачів працює 8 читальних залів, 4 абонементи, міжбібліотечний абонемент, зал каталогів.

В НТБ діє служба автоматизації та комп’ютеризації бібліотечних процесів. З 1994 року створено електронний каталог (ЕК), який містить 8 баз даних, а саме: книг, дисертацій, стандартів, передплат, ДБН, “авторів ВНТУ”, “Вища школа”, журнальних статей (з анотацією).

Читач має можливість не тільки підібрати собі літературу за допомогою “ключа” та анотації, а й подивитись скільки примірників видання є в НТБ і в яких відділах. Кожен місяць співробітники бібліотеки інформують читачів та підрозділи університету про нові надходження.

Інформаційний орієнтир

Зорієнтуватися в книжкових багатствах НТБ за допомогою каталогів, картотек, фонду довідкових, реферативних та бібліографічних видань, здійснити пошук в електронних базах даних допомагає відділ довідково-бібліографічного та інформаційного обслуговування.

Довідково-бібліографічний апарат дає уявлення про фонд і дозволяє за допомогою чергового бібліографа вибрати і замовити необхідну інформацію. В окремих галузевих відділах літератури є відповідний їх фонду довідково-бібліографічний апарат.

Обслуговування користувачів

Видання для опрацювання можна одержати в читацьких залах і абонементів відділів НТБ.

Відділ суспільно-гуманітарних знань.

Абонемент. Здійснює оперативне обслуговування користувачів всіх категорій (студентів, магістрів, аспірантів, співробітників і викладачів) й забезпечення їх науковою, навчальною та художньою літературою. Фонд нараховує понад 60 тис. примірників літератури з права, філософії, політології, етики, естетики, психології, релігієзнавства, мистецтва, географії, спорту.

Читацька зала відділу. У фонді зібрано біля 8 тис. примірників літератури суспільних та гуманітарних наук. Щорічно до читацької зали надходить біля 120 назв газет та журналів України, Росії, Вінниччини гуманітарного напрямку.

Відділ навчальної літератури

Абонемент і читацька зала відділу обслуговування студентів молодших (1 – 3) курсів навчальною літературою.

Абонемент і читацька зала для студентів старших (4 – 6) курсів.

В фонді відділу зібрана навчальна література з фундаментальних наук – математики, фізики, хімії, а також література з усіх спеціальностей та спеціалізацій ВНТУ.

Відділ наукової літератури

Абонемент обслуговує професорсько-викладацький склад, аспірантів, співробітників.

Читацька зала наукової літератури, економіки та політології. Комплектується літературою з різних галузей знань (техніки, економіки, політології, мовознавства, природничих наук) та отримує біля 40 назв журналів з економіки, бухобліку, фінансів, аудиту, політології. Обслуговує всі категорії користувачів.

Читацька зала інформаційних видань та спецвидів літератури проводить обслуговування користувачів усіх категорій. В фонді подано спецвиди нормативно-технічної документації (ДСТУ), патенти,

дисертації, автореферати дисертацій та інші неопубліковані документи.

Читацька зала періодики обслуговує всі категорії читачів. Фонд нараховує біля 160 назв газет і журналів з природничо-наукових і технічних наук.

Читацька зала дипломного проектування. Зібрані дипломні проекти за 5 останніх років та графічні частини до них за 3 роки. Обслуговуються користувачі старших курсів.

Читацька зала Центру культурології.

В фонді зібрана література гуманітарних галузей знань. Читацька зала отримує більше ніж 40 назв періодичних видань українською та російською мовами. Робота читацької зали тісно пов'язана з Центром культурології та кафедрою культурології, соціології, педагогіки та психології.

Електронні ресурси бібліотеки

- Електронний каталог (віддзеркалює активний фонд бібліотеки, в тому числі аналітичний розпис періодики).
- Бібліографічні БД (тематичні покажчики, та інформаційні списки на допомогу навчальному процесу “Автори ВНТУ”, “Дисертації”, “Вища школа” та інші).

3.6. Служба психологічної підтримки

Соціальні та психолого-педагогічні передумови роботи психологічної служби

Надзвичайно важливу допомогу в роботі куратора відіграє співпраця зі Службою психологічної підтримки, без якої важко уявити сучасний вищий навчальний заклад.

Кабінет Психологічної допомоги функціонує в Центрі культурології ВНТУ з 1990 року. Врахувавши значний позитивний досвід роботи, накопичений за період багаторічної роботи служби психологічної допомоги, розширення масштабів і обсягу робіт, наказом ректора № 6 від 21.01.05 р. була створена “Служба психологічної підтримки” в дещо новому форматі.

Необхідність створення психологічної служби викликана також соціальними, економічними та політичними реаліями сучасної України, які характеризуються процесами нестабільності, протистояння, а також

необхідністю пристосування до більш жорстких вимог соціуму. Це ще більш посилюється ситуацією конкуренції, безробіттям, зміною в панівній у суспільстві системі соціальних цінностей і норм, що потребує підвищення рівня психологічної культури для успішної протидії цим негативним впливам.

Психологічна служба ВНТУ має працювати як частина загальнодержавної психологічної служби системи освіти України, що започаткована в 1991 році в Інституті психології Академії наук України.

Фахівцями Інституту психології розроблена концепція національної соціально-психологічної служби, реалізацією якої і є факт створення психологічної служби ВНТУ.

Адміністрація і колектив Вінницького національного технічного університету прагнуть досягти найвищого рівня не тільки в змісті та у формах навчання, а також у створенні позитивного, гуманістично-орієнтованого культурного та психологічного середовища для студентів і викладачів.

Основні завдання психологічної служби тісно пов'язані із завданням підготовки висококваліфікованого фахівця, що не лише володіє необхідним обсягом теоретичних знань, умінь та навичок, а й має необхідні професійно значущі особистісні якості, що дають йому змогу успішно адаптуватися до майбутньої професійної діяльності, прагнути до фахового та особистісного самовдосконалення. Високий професіоналізм в сучасному світі завжди передбачає необхідний рівень знань, умінь і навичок і в сфері міжлюдських відносин, психології людини і соціальної групи.

Додаткові труднощі викликає і той факт, що багато викладачів технічних ВНЗ не мають спеціальної педагогічної та психологічної освіти. Наслідком цього є непорозуміння, навіть конфлікти, у спілкуванні студентів і викладачів, членів вузівських кафедр, виникнення психологічних проблем у професійній діяльності. Низька психологічна культура студентів сприяє прояву внутрішніх та міжособових конфліктів, веде до особистісних дисгармоній, тривоги, негараздів у навчанні та оволодінні професією.

Саме для вирішення цих проблем, поряд з існуючими структурами, у виші мають бути спеціалізовані служби, що сприяють успішному психологічному забезпеченню навчально-виховного процесу. Адже

період навчання у ВНЗ є часом професійної ідентифікації та професійної адаптації майбутніх фахівців. Такою службою і є психологічна служба ВНТУ, діяльність якої передбачає: 1) створення у вузі певних умов для особистісного зростання та професійного становлення студентів; 2) запровадження новітніх педагогічних досягнень; 3) створення демократизації навчального процесу; 4) адаптації умов навчання і виховання у вузі до вимог Болонської конвенції; 5) вдосконалення існуючих і створення нових умов для підвищення рівня психологічної культури та психологічної захищеності особистості.

Пропонована концепція психологічної служби спирається на лист Міністерства освіти і науки України “Про внесення змін і доповнень до нормативів чисельності практичних психологів та соціальних педагогів навчальних закладів” № 1/9 – 385 від 18.08.2003 р.

Робота психологічної служби здійснюється на базі існуючої у Центрі культурології і виховання студентів “Служби психологічної підтримки”, при її тісній співпраці з іншими структурними підрозділами ВНТУ, зокрема з Методичною радою ВНТУ, загальноуніверситетською Радою з виховної роботи, Радою з питань гуманізації та гуманітаризації освіти, Об’єднанням кураторів, деканатами, колективами кафедр культурології, соціології, педагогіки та психології, фізвиховання, студентською радою, Інститутом інтеграції навчання з виробництвом, Інститутом магістратури аспірантури та докторантури, колективом санаторію-профілакторію “Супутник”.

Завдання та принципи психологічної служби

Основною метою та стратегічним завданням психологічної служби є практична реалізація принципів гуманізації, що здійснюється у системі вищої освіти України, а також створення передумов для вдосконалення навчального процесу.

Завдання психологічної служби:

- створення такого психологічного середовища, яке буде сприяти оптимізації, вдосконаленню системи міжособистісних стосунків студентів і викладачів як учасників педагогічного процесу, їх ефективному самопізнанню та самовдосконаленню;
- запровадження методів практичної психології в навчальний та виховний процеси;

- формування самоактуалізованих особистостей;
- оволодіння закономірностями позитивного мислення;
- профілактика тих чи інших психологічних проблем, що виникають у молоді, та допомога у їх своєчасному вирішенні (це може стати передумовою попередження таких більш суттєвих психологічних відхилень, як неврози, депресії, алкоголізація, наркотизація та спроби суїциду);
- освоєння студентами, магістрантами, викладачами, кураторами груп, іншими учасниками навчально-виховного процесу практичних методів психологічної допомоги.

Основним принципом роботи служби є практична реалізація підходу до людини як до вищої цінності суспільства, яка передбачає допомогу у вирішенні психологічних проблем особистості в процесі самопізнання та самовдосконалення, що особливо актуально в сучасних соціально-економічних умовах, які нерідко викликають душевний дискомфорт, страх перед сьогоденням та майбутнім, формують комплекс особистісної та соціальної меншовартості.

Принципи та умови діяльності психологічної служби:

- максимальна доступність психологічної допомоги;
- неухильне дотримання принципу наукової обґрунтованості та реалізація сучасних гуманістичних методів роботи, суворе дотримання положень етичного кодексу психолога;
- головний принцип – практична спрямованість на своєчасне розв’язання психологічних проблем;
- орієнтація на формування у людей, які потребують психологічної підтримки, навичок самопізнання та самовдосконалення, тобто, орієнтація не тільки і не стільки на ситуативну допомогу, скільки на усвідомлення необхідності та вказання людині шляхів роботи над собою;
- робота зі студентами, викладачами, кураторами до тих пір, поки не розв’язані існуючі проблеми;
- здійснення постійної просвітницької діяльності;
- орієнтація на реальні замовлення, на потреби конкретної особистості та актуальні для закладу психологічні та педагогічні проблеми;

- умовами ефективної діяльності психологічної служби є достатнє фінансове, організаційне та технічне забезпечення служби – наявність кваліфікованих фахівців, здатних забезпечити діяльність психологічної служби на високому рівні.

Форми та види роботи психологічної служби

Формами роботи психологічної служби є:

- індивідуальне психологічне консультування, що передбачає допомогу в знятті гострих негативних психічних станів та довготривалу роботу, зміну ставлення до власних проблем, розуміння їх природи, формування позитивного мислення, тобто психологічне консультування та психологічна корекція;
- проведення бесід і лекцій на психологічну тематику з урахуванням конкретних потреб та запитів студентів, кураторів, деканів;
- проведення тренінгових занять зі студентами, магістрантами, викладачами із застосуванням сучасних методик за багатьма напрямками, наприклад – тренінги креативності, спілкування, особистісного зростання, вирішення конфліктів, гендерні тренінги, тренінги формування позитивного мислення, тренінги працевлаштування та ін;
- робота з кураторами академічних груп (проведення соціометричних досліджень, допомога у вирішенні конкретних навчально-виховних проблем, виявлення та допомога у роботі з психологічно дезадаптованими студентами).

В основу концепції служби покладений *принцип*: “Пошук духовного шляху особистості в сучасному світі як практична проблема”.

Він реалізовується через такі конкретні *напрямки роботи*:

- формування системи цінностей самоактуалізованої особистості в сучасному світі;
- пізнання себе як особистості і самоусвідомлення людини в системі міжособистісних стосунків;
- подолання технократичних тенденцій в світосприйнятті студентів засобами гуманістичної психології;
- гармонізація однобічного, технократично орієнтованого світо-

- сприйняття шляхом гуманізації свідомості;
- формування та розвиток особистісної рефлексії в рамках гуманістичної психології;
- практична допомога в подоланні відчуження особистості в рамках групової взаємодії;
- здобуття знань, умінь і навиків в сфері психології, розширення інтер- та екстраперсонального досвіду в груповій взаємодії;
- психодіагностика та психокорекція особистісних проблем шляхом індивідуального консультування і групової психотерапії;
- особистісне зростання;
- знайомство і освоєння елементів сучасних психотехнологій в сфері сімейних, дружніх, ділових стосунків;
- підвищення рівня загальної культури через залучення до світу сучасної та класичної культури, формування психологічної культури особистості.

Робота служби психологічної підтримки здійснюється завдяки таким *видам роботи*:

- робота із психологічної інформатизації та реабілітації студентів, викладачів і співробітників ВНТУ (індивідуальні консультації, групова психокорекційна робота);
- робота клубу “Полілог”;
- бібліотерапія;
- тренінги та тренінг-семінари;
- здійснення соціально-психологічних досліджень;
- теоретичне та методичне соціально-психологічне забезпечення роботи кураторів і наставників ВНТУ.

В *студентських гуртожитках* університету працюють висококваліфіковані практичні психологи, які здійснюють індивідуальне консультування, переважно у вечірній час, та проводять зустрічі, тренінги, бесіди зі студентами, студентським активом в спеціально призначених приміщеннях, облаштованих в кожному гуртожитку. Окрім того, практичні психологи працюють зі студентами, які не проживають в гуртожитках, а також із співробітниками і викладачами-кураторами ВНТУ в приміщенні служби психологічної підтримки. Форми роботи: індивідуальні консультації, бесіди, тренінги.

3.7. Лабораторія соціологічних досліджень

Процеси виховання та проблеми адаптації першокурсників потребують зворотного зв'язку, без якого важко усвідомити ефективність співпраці куратора з групою. Вивчення, аналіз, моніторинг різнобічних проблем в молодіжному середовищі допомагає здійснювати лабораторія соціологічних досліджень ВНТУ, яка була створена 1 грудня 2002 року на підставі Указу Президента України “Про розвиток соціологічної науки в Україні” від 25 квітня 2001 року № 275/2001.

Основними напрямками діяльності лабораторії є дослідження:

- механізмів функціонування і трансформації масової свідомості населення міста;
- стану соціального захисту, соціальної роботи та соціальної політики;
- динаміки ціннісних орієнтацій студентської молоді;
- проблеми девіантної поведінки сучасної молоді;
- ролі університетської освіти у формуванні інтелектуальної еліти в Україні;
- проблеми освіти студентської молоді;
- проблеми проведення вільного часу та дозвілля;
- проблеми студентської сім'ї.

Куратор може скористатися результатами моніторингових досліджень, які проводяться лабораторією серед студентства ВНТУ щодо соціальних проблем, серед яких зокрема:

- мотиви вибору професії та ставлення до неї сьогодні;
- проблеми соціальної адаптації студентів у ВНЗ;
- причини труднощів навчання у ВНЗ;
- професійна направленість студентів;
- стан життєвих цінностей молоді;
- ставлення молоді до політичних перетворень українського суспільства;
- ставлення до зовнішньополітичних та економічних пріоритетів України;
- проблема злочинності та погляди на громадський порядок;

- ставлення до тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотичних речовин.

Ці проблеми можуть бути темою для обговорень в групі, а також поштовхом для аналізу (вивчення) ситуації в групі, на факультеті тощо.

Куратору, який планує співпрацю з лабораторією соціологічних досліджень, варто знати, що лабораторія соціологічних досліджень надає такі послуги:

- виконання замовлень на соціологічні дослідження структурних підрозділів університету, державних та недержавних служб і відомств;
- надання науково обґрунтованих соціологічних даних структурним підрозділам ВНТУ, органам виконавчої влади, засобам масової інформації тощо;
- розробка соціологічного інструментарію та нормативних документів прикладних соціологічних досліджень;
- надання інформації про результати соціологічних досліджень, що проводяться на рівні міста, області, країни, міжнародних соціологічних досліджень.

Співробітники лабораторії докладають максимум зусиль для створення сприятливих умов для функціонування та розвитку соціологічної науки, підвищення її ролі у здійсненні соціально-економічних і політичних реформ, зміцненні демократичних засад суспільства та забезпеченні прогнозованості суспільних процесів.

Лабораторія соціологічних досліджень має офіційний інтернет-сайт, який представлений у тримовному варіанті (укр., рос., англ.) та постійно поповнюється новою інформацією про результати соціологічних досліджень, що були проведені на території України та в інших країнах світу. На сайті можна скористатися базою соціологічних міжнародних, російських та українських інтернет-ресурсів, познайомитись з нормативними соціологічними документами, самому взяти участь у запропонованому інтернет-опитуванні, а також знайти багато цікавої та корисної інформації соціологічного характеру. На пошуковому сервері Vigmir в категорії “Освіта та наука” серед більше ніж 2200 офіційно зареєстрованих сайтів рейтинг сайту лабораторії ВНТУ за популярністю знаходиться в першій чверті по Україні. Серед користувачів сайту крім представників пострадянського простору (Україна, Росія, Білорусія) є відвідувачі з Німеччини,

Польщі, Словачії, Болгарії, Голландії, Ізраїлю та інших країн Євросоюзу, США, Бразилії. Всього ж географія користувачів сайту представлена близько 50 країнами світу.

Наш сайт: <http://www.socio-lab.osvita.com.ua>

3.8. Система студентського самоврядування у ВНТУ

Одним із завдань роботи куратора є залучення студентів групи до активної співпраці зі студентським самоврядуванням ВНТУ, а також співпраця самого куратора з активом студентського самоврядування (факультету, інституту, університету) з метою підтримки творчих ініціатив студентів, залучення студентів групи до організаційно-навчальних, науково-просвітницьких та культурно-мистецьких заходів, ініційованих студентським самоврядуванням.

Система студентського самоврядування у ВНТУ поєднує у собі Студентську раду, профком студентів, ЗППГУ та різноманітні наукові, творчі, спортивні об'єднання.

3.8.1. Студентська рада університету

Студентська рада ВНТУ функціонує з метою забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їх прав і сприяє навчальній, науковій, фізичній та творчій діяльності студентів, гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника.

Виконавчим органом Студентської ради університету є президія Студентської ради ВНТУ. Структурною та організаційною основою Студентської ради ВНТУ є Студентські ради факультетів, Студентська рада студмістечка (Студентські ради гуртожитків). Їх діяльність регламентується Положенням про студентське самоврядування ВНТУ "Студентська рада ВНТУ", Положенням про Студентську раду студмістечка.

Наш університет вагомо заявив себе як успішний розробник проєктів ЮНЕСКО за програмою Tempus-Tacis. У червні 2006 року успішно завершено дворічний проєкт "Впровадження Європейського досвіду студентського самоврядування в університетах України", як іноземні

партнери якого – національна студентська спілка Великої Британії, що об'єднує студентів коледжів і університетів Об'єднаного Королівства та Північної Ірландії та університету du Littoral із французького міста Дюнкерк.

Основними завданнями і напрямками діяльності Студентської ради ВНТУ є:

- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- забезпечення і захист прав та інтересів студентів, магістрів, аспірантів під час навчального процесу, відпочинку і в побуті;
- сприяння навчальній, науковій, фізичній, практичній та творчій діяльності студентів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- участь у всеукраїнських та міжнародних освітніх програмах;
- пропаганда здорового способу життя;
- забезпечення інформаційно-молодіжної, правової, психологічної, фінансової допомоги студентам (спільно з відповідними службами);
- участь у розподілі стипендіального фонду;
- участь студентів у реалізації державної соціальної молодіжної політики.

3.8.2. Профспілкова організація студентів університету

Важливим елементом студентського самоврядування університету є профспілкова організація студентів, яка з 2009 року об'єднана з профкомом викладачів і співробітників університету. Куратор в своїй діяльності співпрацює з профкомом студентів у вирішенні соціальних проблем студентів, захисті їх прав та інтересів, допомагає залучати студентів групи до участі в соціальних і просвітницьких заходах, що їх проводять студентські профспілки.

Первинна профспілкова організація студентів ВНТУ – добровільна неприбуткова громадська організація, яка об'єднує на добровільних

засадах без обмеження за походженням, соціальним і майновим станом, громадянством, расовою та національною належністю, статтю, мовою, політичними поглядами, релігійними переконаннями, родом і характером занять студентів Вінницького національного технічного університету. Організація діє на основі Конституції України, Закону України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” та на основі Статуту Профспілки працівників освіти і науки України.

Основною метою діяльності профспілкового комітету є здійснення представництва та захисту трудових, правових інтересів, соціально-економічних прав своїх членів – студентів ВНТУ.

Основними аспектами діяльності студентської профспілки є:

- вирішення житлово-побутових питань;
- надання матеріальної (грошової) допомоги студентам;
- забезпечення правового захисту студентів;
- працевлаштування та вторинна зайнятість;
- оздоровлення студентів;
- освітньо-агітаційний напрямок;
- благодійна діяльність.

Протягом року студенти мають змогу оздоровлюватися у санаторії-профілакторії, де їм надаються медичні послуги, збалансоване харчування, чудові умови проживання.

Потужним центром оздоровлення студентів є також спортивно-оздоровчий табір „Супутник” у с. Степашки, де під час літніх канікул щорічно оздоровлюються близько 700 членів студентської профспілки.

Студентський профком реалізовує програму зимового та літнього оздоровлення студентів, яке надає можливість молоді взимку відпочивати та оздоровлюватись в гірській місцевості Карпат, а влітку – на студентській базі оздоровчого курорту в АР Крим м. Євпаторія. Студенти також відпочивають за пільговими путівками із всеукраїнських громадських організацій та фондів.

Для активістів організації розроблений та надрукований щоденник профспілкового організатора. Він допомагає профорганізаторам у організаційній роботі на факультетах та в групах. Розроблено пам’ятку, яка кожного року роздається студентам-першокурсникам для того, щоб вони знали, що таке профспілка і куди їм потрібно звертатись за різноплановою допомогою.

Протягом багатьох років (з 2001р.) студенти ВНТУ відкривають свої серця дітям із дитячих будинків сіл Плисків і Старі Прилуки. Двічі на рік делегації студентів та викладачів університету відвідують дитячі будинки, даруючи дітям спортивний інвентар, книги, зошити, канцелярські товари, одяг, солодощі і, найголовніше, теплоту та добро своїх сердець.

3.8.3. Загін для підтримання громадського порядку в університеті

Важливою ланкою студентського самоврядування є добровільний студентський загін, головним завдання якого є забезпечення громадського порядку на території університету. Власне з цієї структури і розпочиналось в нашому університеті студентське самоврядування, коли в березні 1993 р. наказом ректора № 11 було створено студентський загін для підтримання порядку в гуртожитках та в інституті (ЗППГІ), в червні 1993 р. Радою з виховної роботи було затверджено Положення про ЗППГІ, а після набуття інститутом статусу національного університету ректор затвердив оновлене “Положення про загін для підтримання порядку в гуртожитках та на території вінницького національного технічного університету” (ЗППГУ).

Сам факт створення такого загону свідчив про бажання і здатність студентів попереджати антигромадські прояви в молодіжному середовищі, здійснювати контроль за виконанням студентами „правил внутрішнього розпорядку ВНТУ”, захищати від проявів агресії, морального і фізичного тиску тих, кого намагаються скривдити, принизити, втягнути в конфлікт або примусити стати виконавцем чужих обов’язків, егоїстичних намірів, сумнівних розваг.

Процес формування загону, його діяльність завше стикались і стикаються з певними труднощами, з проблемами необхідного оновлення його складу, але варто звернути увагу й на те, що упродовж 15 років члени загону набували певного авторитету в студентському середовищі, а головне, завжди мали і мають підтримку не тільки з боку адміністрації, але й серед тих студентів, хто прагне жити в правовому полі хто сповідає і виконує правові норми, усвідомлює правила і закони співіснування в колективі.

Сталий і закономірний авторитет загону серед більшості студентів, які проживають у гуртожитках, пояснюється тим, що при формуванні загону ми завжди намагались і намагаємось дотримуватись критеріїв, що базуються на високих морально-правових вимогах до особистості в цілому, студента вищого навчального закладу, зокрема. Головними є – високий рейтинг у навчанні, непохитне дотримання моральних і правових норм життя, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення, людяність, комунікабельність, вихованість тощо. Неодмінною умовою також є спортивна загартованість, організованість, внутрішня дисципліна, здатність керувати власними емоціями, готовність приймати рішення і надавати моральну та фізичну допомогу тим, хто її потребує, відповідально ставитись до своїх обов'язків.

Структура загону передбачає наявність командира загону, начальника штабу (заступник директора студмістечка) та 5 ланок, кожна з яких очолює командир ланки, що має статус заступника командира загону. Впродовж багатьох років командирами загону найчастіше були студенти, які мали найвищий рейтинг у навчанні (абсолютні відмінники).

Основними завданнями ЗППГУ є:

- охорона і забезпечення громадського порядку в гуртожитках та на території університету;
- забезпечення особистої безпеки студентів, захист їх законних інтересів;
- захист власності від злочинних посягань;
- запобігання правопорушенням і їх припинення в межах компетенції членів загону;
- здійснення профілактичних заходів в колі студентів, схильних до правопорушень;
- проведення роз'яснювальної роботи серед студентів щодо правил проживання в гуртожитках.

Головними принципами діяльності загону є:

- власний приклад (в навчанні, в поведінці, в спілкуванні);
- законність, взаємодопомога, взаємопідтримка;
- інтелект, воля, гуманність як засоби впливу і методи розв'язання конфліктних ситуацій;

- пріоритет духовної сили над фізичною;
- повага до особистості;
- підтримка найкращих традицій університету, захист честі Альма-матер.

Для першокурсників члени загону, як і члени студентського самоврядування в цілому, можуть бути реальним взірцем того кращого, що характеризує студента вищого навчального закладу. Тому куратор має знати не тільки специфіку діяльності загону, представників загону власного факультету, але й налаштовувати студентів групи на взаємодію і співпрацю з членами загону. Важливо, щоб першокурсники відчували свою причетність до студентської спільноти університету, усвідомлювали себе як частину студентського братства, в якому студенти старшого курсу сприймаються як друзі, порадники, захисники. Варто одну із кураторських годин присвятити зустрічі з представниками ЗППГУ з метою заохочення студентів до участі в роботі загону.

3.8.4. Інтелектуальне товариство “Баюн”

Клуб діє з 1995 р. Протягом навчального року відбуваються щотижневі зібрання клубу, до яких долучаються окрім студентів ВНТУ й представники інших навчальних закладів.

Щорічно проводиться два регулярних чемпіонати з гри “Що? Де? Коли?” (“осінній” та “весняний”), в яких за чемпіонство змагається 15-20 команд (тобто, щоразу на зібраннях клубу буває 60-100 осіб).

З 2002 р. проводяться чемпіонати серед першокурсників, в 2005 р. було організовано “Кубок кураторів” (команди складались із 5 студентів + куратор їхньої групи).

Клуб є центром організації та проведення змагань із брейн-рингу, своєї гри, ерудит-квартету; організовує участь університетських команд в міжнародних синхронних турнірах із “Що? Де? Коли?": “Кубок провінцій”, “Кубок міст”, “Всесвітній день інтелекту” тощо.

В 2005 р. було проведено інтелектуальний марафон із 100 запитань “Березневі ігри Кота Баюна” (до 10-річчя клубу), участь в якому взяли 34 команди з Вінниці, Києва, Рівного, Ніжина, Тернополя.

Клуб активно співпрацює з ВОО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка. В 2006 р. реалізовано ідею проведення тематичних турнірів, присвяче-

них видатним постатям та подіям української культури: “Аристократ вінницької землі” (до 70-річчя письменника Олега Черногуза), “Незламний дух каменяра” (до 150-річчя Івана Франка), “Козацька сотня” (до Дня українського козацтва), участь в цьому турнірі брали окрім вінницьких команд представники зі Львова, Києва та Житомира.

За унікальну акцію, турнір із “Що? Де? Коли?” на Говерлі (2003 р.), за розвиток інтелектуальних ігор клуб нагороджено дипломом Міжнародної асоціації клубів “Що? Де? Коли?”.

3.9. Культурно-мистецькі заклади міста Вінниці

Важко переоцінити роль і значення культурно-мистецьких закладів міста в навчально-виховному процесі на всіх етапах професійного зростання. Здебільшого саме куратор прокладає перші стежки першокурсників до культурно-мистецьких закладів нашого міста.

Музеї

Обласний краєзнавчий музей

Засновано у травні 1918 року. Колекція музею нараховує понад 90 тисяч унікальних предметів з природи, історії, археології та етнографії краю.

Експозиція, яка діє сьогодні, створена у 1970 р., але за останні роки вона зазнала суттєвих змін і значно доповнена унікальними знахідками, серед яких світове значення має археологічна колекція скіфського та сарматського періодів, нумізматична колекція.

Щороку гостями музею є понад 150 тис. відвідувачів – мешканців і гостей краю.

Обласний художній музей

В збірці музею – понад 8 тис. творів мистецтва XVII – XX ст., серед яких є роботи всесвітньовідомих західноєвропейських, російських, українських майстрів, а також унікальна колекція творів декоративно-ужиткового мистецтва Поділля. В створений у 1993 р. “Салон мистецтв” запрошуються видатні музиканти, художники, письменники та ін.

Науково-дослідницькі та просвітницькі досягнення музею роблять його культурним центром Вінниччини.

Національний музей-садиба М. І. Пирогова

Музей-садиба видатного вченого М. І. Пирогова розміщена в мальовничій садибі вченого, площею 20 гектарів, у якій збереглися дерева, посаджені руками талановитого лікаря, педагога, де він жив останні двадцять років (1861 – 1881 рр.).

Сьогодні музейний комплекс складається з будинку вченого, будинку-аптеки та церкви-некрополя, де понад 120 років зберігається забальзоване, доступне для огляду тіло М. І. Пирогова. Це єдиний в Україні меморіальний музей, який має таку структуру.

Літературно-меморіальний музей М. М. Коцюбинського

Музей відкрито 8 листопада 1927 року в будинку, де 17 вересня 1864 р. народився письменник і проживав до 1897 року. Це один із перших літературно-меморіальних музеїв України. Експозиція розміщена в п'яти кімнатах меморіального будинку. Різноманітні матеріали послідовно розкривають життєвий і творчий шлях письменника, його громадську діяльність. Це – прижиттєві видання творів М. Коцюбинського, переклади на мови народів світу, альманахи, в яких він друкувався. Живописні роботи відомих українських художників, скульптурні роботи, вишивка, ткацтво, предмети побуту Поділля, Молдавії, Гуцульщини експонуються в музеї.

Вінницький літературно-меморіальний музей М. Коцюбинського – значний культурний і науково-методичний заклад. Тут проходять літературні вечори, свята, пленери, “Літературні суботи”, присвячені Дню народження письменника, і “Великодні читання” до Дня пам'яті. Місцеві художники та майстри народної творчості презентують свої твори.

Музей гончарного мистецтва ім. О. Г. Луцишина

Самобутній подільський майстер Олексій Григорович Луцишин (1922 – 2001) – заслужений майстер народної творчості України, учень Івана Гончара – основоположника вітчизняної народної керамічної скульптури малих форм.

Впродовж всього свого життя він ліпив традиційну подільську іграшку, кумедні людські постаті, скульптурні композиції, намагався не тільки зберегти, а й творчо збагатити, передати власним учням досвід творення з глини високохудожніх зразків народної подільської кераміки.

З нагоди Міжнародного Дня музеїв в 2005 році був відкритий цей музей в будинку, де біля 50 років жив та працював майстер. Музей став центром збереження та продовження мистецької школи талановитого майстра. Кожен рік тут проводяться: день відкритих дверей, виставки та фестивалі-ярмарки, які присвячені мистецтвам кераміки, вишивки, писанки, різьблення та ін.

Театри і концертні зали

Вінницький обласний академічний музично-драматичний театр ім. М. Садовського

В 1910 р. у м. Вінниці був збудований міський театр за проектом архітектора П. Артинова. Сучасного вигляду театр набув після реставрації 1946 – 1948 рр. за проектом архітектора Д. Черновола.

Перший сезон театру, який спочатку функціонував як обласний театр опери та балету, відкрився 17 жовтня 1933 р. оперою Д. Верді “Аїда”. Саме цей рік вважається роком народження театру. Фундатором Вінницького музично-драматичного театру ім. М. Садовського був народний артист України та СРСР Ф. Г. Верещагін (1910 – 1996). З 1948 до 1984 р. він незмінний керівник та головний режисер театру.

У 1957 р. після успішних гастролей в столицях (Москва та Київ) театру присвоїли ім'я М. Садовського – засновника першого музично-драматичного театру на Україні.

З 1986 р. театр очолює народний артист України В. Селезньов, учень і послідовник Ф. Г. Верещагіна. З цього ж року у театрі відкрилась і мала сцена, яка спроможна створити унікальну атмосферу участі глядачів в спектаклі.

Репертуар театру надзвичайно різноманітний – українська та зарубіжна класика, сучасна драматургія, музичні комедії, оперети та навіть опера. Театр постійно розвиває та збагачує самотутні національні сценічні традиції, неухильно розширює виражальну палітру сучасної універсальної вистави.

Давні дружні і творчі стосунки пов'язують колектив театру з ВНТУ. Наші студенти бажані і очікувані глядачі у нашому театрі. Студенти, викладачі ВНТУ – постійна глядацька аудиторія на всіх прем'єрних спектаклях. Деякі вистави постійно залишаються в репертуарі театру на замовлення нашої молоді.

Вінницька обласна філармонія, концертна зала “Плеяда”

Потужним центром музичного життя Вінниці є Вінницька обласна філармонія (була створена в травні 1937 р.), що має сучасну, прекрасно оснащену концертну залу “Плеяда”. Щорічно філармонія організовує близько 600 концертів за участю професійних колективів, у складі яких висококваліфіковані артисти. Найбільш відомі концертні колективи філармонії гастролують не тільки в Україні, а й за її межами: ансамбль пісні і танцю “Поділля”, камерний оркестр “Аркада”, естрадно-циркова група для дітей “Арлекіно”, солісти-вокалісти – народна артистка України Вікторія Петрушенко (сопрано), Заслужені артисти України Ірина Швець (сопрано), Василь Король (тенор), Марія Червоній (мецсо-сопрано) та інші; дует у складі Заслужених артистів України Л. та В. Анісімових; солісти-інструменталісти: Заслужена артистка України Аліна Гусева (скрипка), лауреати міжнародних конкурсів Максим Грінченко (скрипка), Ігор Курков (гобой), Віталій Козицький (баян).

Великою популярністю користується музичний лекторій філармонії, що пропагує найкращі зразки світової і національної музичної культури.

Музичне мистецтво безпосередньо говорить мовою людської душі. Музика хвилює людину, формує барвисту палітру почуттів, удосконалює інтонаційну мелодику мови. Музика здатна гармонізувати внутрішній світ людини. Деякі філософи вважали музику вищою формою людського пізнання. Концерти камерного оркестру “Аркада” (художній керівник та диригент – Заслужений діяч мистецтв України Г. Курков) характеризуються не тільки потужною почуттєвою, але й інтелектуальною енергією. Концерти “Аркади” користуються популярністю у значної частини студентської молоді не тільки тому, що дарують духовну насолоду, але і тому, що розширюють світ знань, збагачують новими ідеями та думками. Такі програми, як: “Ювілеї велетнів” (В. Моцарт, Л. Бетховен, П. Чайковський, Д. Шостакович та інші); “Шедеври скрипкової музики”; “Музика насолоди та відпочинку” (В. Моцарт, А. Яцоло, Й. Штраус,

Л. Андерсон, І. Фролов та інші); “Різдвяні концерти”; “Музика великого посту” (Й. Гайдн, Дж. Перголезі); “Пінії Риму” (О. Респігі, Дж. Россіні, А. Вівальді); “Класика молодих”; “Прем’єри молодих”; “В старовинному стилі” (А. Вівальді, Е. Гріг, А. Шнітке, А. Шосон) тощо, значною мірою актуалізують у молоді почуття причетності до світового культурного простору.

А такі концертні програми ансамблю “Поділля” (художній керівник та головний балетмейстр, Заслужений артист України А. Кондюк; головний хормейстер, Заслужений артист України І. Волков; керівник оркестру В. Пиріг), як: “Подільська рапсодія” (вокально-хореографічні композиції, подільські пісні та танці, обрядові картини); “Козацька слава” (козацькі стрілецькі пісні та танці); “Вечір хорового співу” (українські народні пісні в обробці вінницьких композиторів); “Добрий вечір, Щедрий вечір” (колядки, щедрівки, інсценізовані картини свят зимового періоду) тощо, поглиблюють патріотичні почуття, загострюють відповідальність за збереження найкращих унікальних традицій української культури.

Музика як вид мистецтва, характеризується суб’єктивністю сприйняття, в той же час є великою об’єднувальною силою, вона здатна олюднювати людину, поєднувати людей в їх найкращих людських задумах і мріях.

Виставки

Вагому роль в культурно-мистецькому житті міста відіграють художні виставки, арт-майданчики, художні презентації, що відбуваються щомісяця або один раз на два тижні. Зазвичай організаторами і безпосередніми учасниками таких мистецьких подій є Вінницька обласна організація Національної спілки художників України, Обласний центр народної творчості, Обласний художній музей, дитячі художні школи та центри естетичного виховання.

У 1976 р. вінницькі художники об’єдналися у творчу організацію, яка впродовж багатьох років займається створенням мистецького образу свого краю, підтримує активну творчу роботу художників, зростання молодих митців. Обласна організація Національної спілки художників поєднує 70 митців різного фахового досвіду та спрямувань, які працюють у різних видах образотворчого мистецтва – монументальному

і станковому живописі та скульптурі, в оригінальній та друкованій графіці, у різних галузях декоративно-прикладного мистецтва. Головою ВООНСХУ з 1997р. є заслужений діяч мистецтв України Леонтій Гринюк.

Відомо, що як професійне, так і самодіяльне мистецтво живлять творчу духовну наснагу людей будь-якого віку і будь-якої професії і спеціалізації. Згідно з законами соціального прогресу культурний потенціал міста, регіону, держави визначається не тільки кількістю культурно-мистецьких установ, але й наявністю активної мистецької публіки, яка має багатовекторні художні потреби, здатна сприймати, розуміти і підтримувати митців своєю глядацькою увагою.

Виставкова діяльність Вінницької спілки художників заслуговує на увагу, оскільки її учасники були і є призерами і лауреатами престижних фестивалів і конкурсів, їхні твори презентували українське мистецтво на великих закордонних виставках у багатьох країнах Світу.

Спілка художників Вінниці має чи не найвищий рейтинг у насиченому виставковому графіку міста. Традиційними є виставки до Дня незалежності України, до Дня художника, до Різдва, звітні виставки пленерів, персональні виставки, масштабні мистецькі проекти, присвячені ювілейним датам наших митців, а також виставки, осяяні душевним теплом, романтичним ліризмом і усміхненим зачаруванням: “Весняна прелюдія”, “Барви літа”, “Жінки Вінниччини – художниці” тощо.

Варто зазначити, що поступове включення українських художників у загальносвітовий процес є характерною тенденцією часу. Поступово зростає кількість міжнародних виставок і акцій, в яких беруть участь вінницькі художники. Сьогодні їх твори зберігаються в музеях, галереях, приватних колекціях України та багатьох країн світу, а також в Центрі культурології Вінницького національного технічного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдєєва І. М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи : навч. посібник // І. М. Авдєєва, І. М. Мельникова. – К. : ВД “Професіонал”, 2007. – 304 с.
2. Балл Г. А. Понятіе адаптації и его значеніе для психології личности / Г. А. Балл // Вопросы психології. – 1989. – № 1. – С. 92 – 100.
3. Бохонкова Ю. О. Особистісні чинники соціально-психологічної адаптації першокурсників до умов вищих навчальних закладів: Дис ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Ю. О. Бохонкова. – Луганськ, 2005. – 207 с.
4. Буяльська Т. Б. Гуманізація технічної освіти в умовах соціально-економічної та духовної кризи суспільства / Т. Б. Буяльська // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 1993. – № 1. – С. 36 – 39.
5. Буяльська Т. Б. Гуманітарна підготовка магістрів в дзеркалі проблем вищої школи / Т. Б. Буяльська // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 1995. – № 2 (7). – С. 24 – 26.
6. Буяльська Т. Б. Деякі проблеми розвитку студентського самоврядування у ВНЗ (з досвіду роботи ВНТУ) / Т. Б. Буяльська, Т. В. Черняхович // Гуманізм та освіта. Зб. матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 19-21 вересня 2006 р. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2006. – С. 424 – 426.
7. Буяльська Т. Б. Гуманістична сутність освіти: проблема збереження / Т. Б. Буяльська // Гуманізм та освіта. Збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 19-21 вересня 2006 р. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2006. – С. 18 – 21.
8. Буяльська Т. Б. Теоретичні та практичні аспекти роботи кураторів з адаптації студентів першого курсу в умовах вищого навчального закладу / Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 5. – С. 105 – 112.
9. Вітвицька С. С. Основи педагогії вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 384 с.
10. Виховна робота в закладах освіти України. Випуск II. Збірник нормативних документів та методичних рекомендацій. – К. : ІЗМН, 1997. – 120 с.

11. Виховна робота наставника академічної групи студентів вищого навчального закладу освіти: навч. посібник / М. І. Соловей, В. С. Демчук (уклад.). – К. : Вид. центр КДУ, 2000. – 68 с.
12. Вища освіта України – Європейський вибір: стан, проблеми, перспективи. Матеріали до підсумкової конференції колегії. 21 березня 2008 р. // Освіта України. – 2008. – № 21-22 (905) – С. 1 – 24.
13. Гуманітарна складова технічної освіти у ВНТУ. – Методичний довідник для студентів I-V курсів / Під. ред. Т. Б. Буяльської та О. В. Зінько. – Вінниця : УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2006. – 126 с.
14. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
15. Дубасенюк О. А. Методичні рекомендації куратору академічної групи з виховної роботи серед студентів педуніверситету / О. А. Дубасенюк. – Житомир : Житомирський держ. пед. університет, 2000. – 87 с.
16. Дябел Л. І. Методичні рекомендації для занять по соціалізації студентів-першокурсників / Л. І. Дябел. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 33 с.
17. Іваницька П. Ф. Шлях до вітваря власного серця: практичний посібник з виховної роботи на допомогу кураторам груп / П. Ф. Іваницька. – Рівне, 2000. – 190 с.
18. Інститут гуманітарно-педагогічних проблем та виховання. Довідниково-методичний посібник. – Вінниця: Діло, 2006. – 98 с.
19. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. – К. : ІВЦ “Видавництво “Політехніка”, 2003. – 200 с.
20. Концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа) // Інформ. зб. Міносвіти України. – 1996. – № 6. – С. 2 – 11.
21. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформ. зб. Міносвіти України. – 1996. – № 13. – С. 2 – 15.
22. Методичні рекомендації до планування виховної роботи з студентами у вищих навчальних закладах освіти III – IV акредитації // Інформ. зб. Міносвіти України. – 1998. – № 17-18. – С. 50 – 53.
23. Методичний посібник куратора академічної групи (основні нормативно-правові та організаційно-методичні матеріали куратора академічної групи) / Укл. Є. П. Масюткін, І. М. Грицаєнко. –

- Мелітополь : Таврійська державна агротехнічна академія, 2001. – 81 с.
24. Мокін Б. І. Математичні моделі в системах управління ефективністю діяльності професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів: монографія / Б. І. Мокін, Ю. В. Мокіна. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 112 с.
25. Молодь і закон: Збірник нормативних актів і документів з проблем виховання студентської молоді / За заг. ред. Н. І. Косаревої. – К. : ІЗМН, 1997. – 352 с.
26. На допомогу куратору студентської групи / Укл. Л. В. Мороз. – [б. м.], 2004. – 346 с.
27. Національна доповідь щодо вступу України в Болонський процес / Відповідальний за випуск: Кремень В. Г., Степко М. Ф. та ін. – К. : МОНУ, 2004. – 31 с.
28. Прищак М. Д. Теоретико-методологічні засади педагогіки духовності / М. Д. Прищак // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2005. – № 5. – С. 16 – 23.
29. Профільно-об'єднуючий навчально-науковий інститут гуманітарно-педагогічних проблем та виховання. Довідниково-методичний посібник / Під ред. Т. Б. Буяльської – Вінниця : друкарня “Діло”, 2006. – 98 с.
30. Романова С. В. Організаційно-виховна робота куратора академічної групи у вищих навчальних технічних закладах: Дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / С. В. Романова. – Луганськ, 2006 – 257 с.
31. Соколова І. М. Інститут кураторів у вузі / І. М. Соколова // Освіта і управління. – 1998. – № 4. – С. 74 – 82.
32. Соколова И. М. Методы исследования адаптации студентов / И. М. Соколова. – Харьков, 2001. – 276 с.
33. Соловей М. І. Виховна робота у вищому навчальному закладі / М. І. Соловей, В. С. Демчук. – К. : Ленвіт, 2003. – 257 с.
34. Тимошенко З. І. Організація виховного процесу у вищих навчальних закладах: навчально-практичний посібник / З. І. Тимошенко. – Вид. Європейського університету, 2004. – 88 с.
35. Шукати шляхи модернізації освіти: доповідь Міністра освіти і науки України Василя Кременя на Всеукраїнській нараді вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації // Освіта України. – 2003. – № 95 (493). – С. 4 – 5.

ДОДАТКИ

Додаток А
Витяг із Закону України “Про освіту”
(із змінами від 19 грудня 2006 р.)

Стаття 6. Основні принципи освіти

Основними принципами освіти в Україні є: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій; науковий, світський характер освіти; інтеграція з наукою і виробництвом; взаємозв'язок з освітою інших країн; гнучкість і прогностичність системи освіти; єдність і наступність системи освіти; безперервність і різноманітність освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Стаття 42. Вища освіта

1. Вища освіта забезпечує фундаментальну, наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації.

2. Вища освіта здійснюється на базі повної загальної середньої освіти. До вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів, можуть прийматися особи, які мають базову загальну середню освіту.

3. Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах може проводитися з відривом (очна), без відриву від виробництва (вечірня, заочна), шляхом поєднання цих форм, а з окремих спеціальностей – екстерном. Держава створює умови громадянам України для реалізації їх права на здобуття вищої освіти. Навчання у вищих навчальних закладах державної форми власності оплачується державою, за винятком випадків, передбачених частиною четвертою статті 61 цього Закону, у вищих навчальних закладах інших форм власності – юридичними та фізичними особами. Прийом громадян до вищих навчальних закладів

проводиться на конкурсній основі відповідно до здібностей незалежно від форми власності навчального закладу та джерел оплати за навчання. Контроль за дотриманням принципів соціальної справедливості та законності при прийомі громадян до вищих навчальних закладів здійснюється органами, уповноваженими цим Законом.

4. Особливо обдарованим студентам забезпечується навчання та стажування за індивідуальними планами, встановлення спеціальних державних стипендій, створення умов для навчання за кордоном.

Стаття 44. Напрями діяльності вищого навчального закладу

1. Основними напрямками діяльності вищого навчального закладу є: підготовка фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; підготовка та атестація наукових, науково-педагогічних кадрів; науково-дослідна робота; спеціалізація, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів; культурно-освітня, методична, видавнича, фінансово-господарська, виробничо-комерційна робота; здійснення зовнішніх зв'язків.

2. Вищі навчальні заклади здійснюють свою діяльність за державним контрактом (замовленням) та угодами як основною формою регулювання відносин між навчальними закладами і підприємствами, установами, організаціями, громадянами.

Стаття 51. Права вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів

1. Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти відповідно мають гарантоване державою право на:

– навчання для здобуття певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів;

– вибір навчального закладу, форми навчання, освітньо-професійних та індивідуальних програм, позакласних занять;

– додаткову відпустку за місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;

– продовження освіти за професією, спеціальністю на основі одержаного освітньо-кваліфікаційного рівня, здобуття додаткової освіти відповідно до угоди із навчальним закладом;

- одержання направлення на навчання, стажування до інших навчальних закладів, у тому числі за кордон;
- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою навчального закладу;
- доступ до інформації в усіх галузях знань;
- участь у науково-дослідній, дослідно-конструкторській та інших видах наукової діяльності, конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах;
- особисту або через своїх представників участь у громадському самоврядуванні, в обговоренні, вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту тощо;
- участь в об'єднаннях громадян;
- безпечні і нешкідливі умови навчання та праці;
- забезпечення стипендіями, гуртожитками, інтернатами в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- трудову діяльність у встановленому порядку в позаурочний час;
- перерву в навчанні у вищих та професійно-технічних навчальних закладах;
- користування послугами закладів охорони здоров'я, засобами лікування, профілактики захворювань та зміцнення здоров'я;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, від дій педагогічних, інших працівників, які порушують права або принижують їх честь і гідність.

2. Відволікання учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів за рахунок навчального часу на роботу і здійснення заходів, не пов'язаних з процесом навчання, забороняється, крім випадків, передбачених рішенням Кабінету Міністрів України.

Стаття 52. Обов'язки вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів

1. Обов'язками вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів відповідно є:

- додержання законодавства, моральних, етичних норм;

- систематичне та глибоке оволодіння знаннями, практичними навичками, професійною майстерністю, підвищення загального культурного рівня;
- додержання статуту, правил внутрішнього розпорядку навчального закладу.

Додаток Б
Витяг із Закону України “Про вищу освіту”
(із змінами від 20 грудня 2006 р.)

Стаття 22. Мета і головні завдання діяльності вищого навчального закладу

1. Основною метою діяльності вищого навчального закладу є забезпечення умов, необхідних для отримання особою вищої освіти, підготовки фахівців для потреб України.

2. Головними завданнями вищого навчального закладу є:

– здійснення освітньої діяльності певного напрямку, яка забезпечує підготовку фахівців відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів і відповідає стандартам вищої освіти;

– здійснення наукової і науково-технічної (для вищих навчальних закладів третього і четвертого рівнів акредитації), творчої, мистецької, культурно-виховної, спортивної та оздоровчої діяльності;

– забезпечення виконання державного замовлення та угод на підготовку фахівців з вищою освітою;

– здійснення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та їх атестація в акредитованих вищих навчальних закладах третього й четвертого рівнів акредитації;

– вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників;

– забезпечення духовного і культурного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, в дусі патріотизму і поваги до Конституції України;

– підвищення культурно-освітнього рівня громадян.

Стаття 38. Студентське самоврядування

1. У вищих навчальних закладах створюються органи

студентського самоврядування. Органи студентського самоврядування сприяють гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника. Органи студентського самоврядування вирішують питання, що належать до їх компетенції.

Рішення органів студентського самоврядування мають дорадчий характер.

2. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, рішеннями спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки та відповідного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого знаходиться вищий навчальний заклад, статутом вищого навчального закладу.

3. Основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- забезпечення і захист прав та інтересів студентів, зокрема щодо організації навчального процесу;
- забезпечення виконання студентами своїх обов'язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів;
- сприяння створенню відповідних умов для проживання і відпочинку студентів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами;
- організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну студентами.

4. Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, факультету, гуртожитку, вищого навчального закладу. Залежно від контингенту студентів, типу та специфіки вищого навчального закладу студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів вищого навчального закладу.

5. Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів вищого навчального закладу, які:

- ухвалюють положення про студентське самоврядування;

– обирають виконавчі органи студентського самоврядування та заслуховують їх звіти;

– визначають структуру, повноваження та порядок обрання виконавчих органів студентського самоврядування.

6. Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо).

Стаття 54. Права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

1. Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на:

– вибір форми навчання;

– безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;

– трудову діяльність у позанавчальний час;

– додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги, передбачені законодавством для осіб, які поєднують роботу з навчанням;

– користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу;

– участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій;

– участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;

– надання пропозицій щодо умов і розмірів плати за навчання;

– участь у об'єднаннях громадян;

– обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом;

– участь у формуванні індивідуального навчального плану;

– моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи у навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі;

– захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;

– безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів вищого навчального закладу;

– канікулярну відпустку тривалістю не менше, ніж вісім календарних тижнів.

Стаття 55. Обов'язки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані:

– додержуватися законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу;

– виконувати графік навчального процесу та вимоги навчального плану.

Додаток В

Витяг з Державної національна програми “Освіта”

(Україна ХХІ століття)

Національне виховання

Національне виховання в Українській державі має бути спрямоване на формування у молоді і дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної і світової духовної культури.

В основу національного виховання мають бути покладені принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадкоємності поколінь.

Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Пріоритетні напрями реформування виховання:

– формування національної свідомості, любові до рідної землі,

свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;

- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу;

- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;

- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну;

- виховання духовної культури особистості; створення умов для вільного вибору нею своєї світоглядної позиції;

- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродійностей;

- формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;

- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їх здоров'я;

- виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;

- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;

- забезпечення високої художньо-естетичної освіченості і вихованості особистості;

- формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою;

- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх самореалізації;

- формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин.

Основні шляхи реформування виховання:

- реформування змісту виховання, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу;

- впровадження нових підходів, виховних систем, форм і методів виховання, які відповідали б потребам розвитку особистості, сприяли

розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей;

- розроблення теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду;

- об'єднання зусиль державних і громадських інституцій у вихованні молоді, сприяння діяльності дитячих та юнацьких організацій;

- розвиток різноманітних дитячих і молодіжних об'єднань за інтересами, позашкільних освітньо-виховних закладів (будинків школярів, станцій юних техніків, натуралістів, мережі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, музичних і художніх студій, малих академій народних мистецтв тощо);

- організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків;

- активний обмін надбаннями духовної культури між усіма народами, які населяють Україну, а також з українською діаспорою;

- широке використання в навчально-виховному процесі високохудожніх творів літератури та мистецтва;

- докорінні зміни в підготовці і перепідготовці педагогічних кадрів для національного виховання.

Додаток Г

Витяг з Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти

Сутність національного виховання

Становлення української державності, інтеграція у європейське і світове співтовариство, відмова від тоталітарних методів управління державою і побудова громадянського суспільства передбачають орієнтацію на Людину, націю, пріоритети духовної культури, визначають основні напрями реформування навчально-виховного процесу.

Ця концепція, як і концепція гуманітарної освіти, є елементом нової ідеології освіти, яка повинна працювати на процес державотворення, становлення народу України як політичної нації.

Стрижнем усієї системи виховання в Україні є національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактора у суспільному

розвиткові, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає у формуванні молоді людини як громадянина України незалежно від її етнічної приналежності.

Інтегруючою основою національної системи виховання є спільність історико-географічного походження, мови, культури і традицій, усвідомлення своєї приналежності до українського суспільства. Кожен з цих чинників визначає єдність поколінь сучасних, минулих і майбутніх, сприяє формуванню громадянина-патріота. Науково обґрунтоване, належним чином організоване виховання відображає духовний поступ народу, процес збереження й збагачення його культури. Виховання підростаючих поколінь відповідає потребам етнокультурного відродження та розвитку як українського народу, так і представників інших етносів, що проживають в Україні, передбачає надання їм широких можливостей для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування почуття національної гідності.

Сучасне виховання в Україні має забезпечувати прилучення молоді до світової культури й загальнолюдських цінностей. За своїми формами й методами воно опирається на народні традиції, кращі надбання національної та світової педагогіки.

Національне виховання має суспільний характер. До нього причетні сім'я, найближче соціальне оточення – формальні й неформальні об'єднання, громадські організації, засоби масової інформації, заклади культури, релігійні об'єднання та ін. Роль держави полягає у координації виховних зусиль усіх інституцій суспільства, забезпечення його єдності та пріоритету загальнодержавних (національних) інтересів.

Процес виховання органічно поєднаний з процесом навчання молоді, опанування основами наук, багатством національної й світової культури.

Гуманістичний характер виховання передбачає побудову його змісту й форм на основі глибокого розуміння вихователем природи вихованців, їх індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості дитини, турботу про її гармонійний розвиток, встановлення взаємин співробітництва у навчально-виховному процесі.

Такий підхід передбачає ставлення до кожного вихованця як до неповторної особистості, суб'єкта вільного розвитку, визнання його прав, виходячи із сукупності знань про людину. У зв'язку з цим першорядного значення набуває діяльність соціальних і психологічних служб, які здатні на професійному рівні забезпечити диференціацію та індивідуалізацію виховних впливів.

Дана концепція має на меті визначити пріоритетні завдання виховання у національній системі освіти та основні напрями їх реалізації на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідомою людиною, що наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, є носієм кращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку і самовдосконалення.

Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Мета національного виховання конкретизується через систему виховних завдань, що є загальними не тільки для усіх виховних закладів, а й для всього суспільства в цілому:

- забезпечення умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів;
- відхід від уніфікації в процесі виховання, від орієнтації на “усередненого” вихованця;
- формування національної свідомості і людської гідності, любові до рідної землі, родини, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;
- виховання правової культури: поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки, знання та дотримання законів;

- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших, культури та історії рідного народу;
- формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови;
- виховання духовної культури особистості та створення умов для вільного формування нею власної світоглядної позиції;
- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, милосердя, патріотизму, доброти та інших добродітностей;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, індивідуальної свободи, глибокого зв'язку з природою, толерантності, поваги до жінки, любові до рідної землі;
- формування почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи, підготовка дітей до життя в умовах ринкових відносин;
- забезпечення повноцінного розвитку дітей і молоді, охорона й зміцнення їх фізичного, психічного та духовного здоров'я;
- формування соціальної активності та відповідальності особистості через включення вихованців у процес державотворення, реформування суспільних стосунків;
- забезпечення високої художньо-естетичної культури, розвиток естетичних потреб і почуттів;
- вироблення екологічної культури людини, розуміння необхідності гармонії її відносин з природою;
- прищеплення глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;
- спонукання вихованців до активної протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності.

Виховання дітей і молоді у будь-якому регіоні України в кінцевому рахунку переслідує одні й ті ж стратегічні педагогічні цілі, ґрунтується на одних і тих же принципах і теоретико-методологічних

засадах. Разом з цим, у процесі виховання враховуються регіональні й етнографічні особливості.

Принципи національного виховання

– Єдність національного і загальнолюдського – формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу; оволодіння українською мовою, використання всіх її багатств і засобів у мовній практиці, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, традицій і звичаїв народів, що населяють Україну, оволодіння надбаннями світової культури;

– природовідповідність виховання – врахування у процесі виховання багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей дітей, учнівської та студентської молоді, їх психологічних, національних і релігійних особливостей;

– культуровідповідність виховання – органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними та прогресивними родинно-побутовими і релігійними традиціями, з народним мистецтвом, традиціями і культурами інших народів світу, забезпечення духовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь, зв'язок виховання з життям;

– активність, самодіяльність і творча ініціатива учнівської молоді, поєднання педагогічного керівництва з ініціативою і самодіяльністю учнів, утвердження життєвого оптимізму, розвиток навичок позитивного мислення;

– демократизація виховання – розвиток різноманітних форм співробітництва і встановлення довір'я між вихователями і вихованцями, повага до суверенітету особистості дитини, розуміння її запитів та інтересів;

– гуманізація виховання – пріоритет завдань самореалізації особистості вихованця, створення умов для вияву обдарованості і талантів дітей, формування гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної;

– безперервність і наступність виховання – досягнення цілісності і наступності у вихованні, перетворення його у процес, що триває впродовж усього життя людини; нероздільність навчання і виховання,

що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формуванню особистості;

– єдність навчання і виховання – розвиток і формування особистості, опанування нею національної і світової культури здійснюється як єдиний процес, що передбачає набуття знань, вироблення ставлень та цінностей, які в кінцевому рахунку обумовлюють світогляд та ідеали людини;

– диференціація та індивідуалізація виховного процесу – врахування у виховній роботі рівнів фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку вихованців, стимулювання активності, розкриття творчої індивідуальності кожного;

– гармонізація родинного і суспільного виховання – організація педагогічного всеобучу батьків, об'єднання і координація виховних зусиль усіх суспільних інституцій.

Основні напрями виховання

Реалізація основних завдань і принципів виховання у національній системі освіти здійснюється у ряді пріоритетних напрямів.

Патріотичне виховання – формування патріотичних почуттів означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання української держави. Воно покликане формувати громадянина-патріота, виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими і військово-технічними знаннями, спонукати до фізичного вдосконалення, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, його Збройних Сил.

Правове виховання – формування правової культури – прищеплення поваги до прав і свобод людини і громадянина, Конституції, державних символів (Герба, Прапора, Гімну); знання й дотримання у поведінці Законів України; активна протидія особам та установам, що порушують закони, завдають збитків державі, зазіхають на територіальну цілісність і незалежність України.

Моральне виховання – прищеплення й розвиток моральних почуттів, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють в суспільстві. Опанування духовною культурою

людства, нації, найближчого соціального оточення. Наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей.

Цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи у молоді естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь власноручно примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

Трудове виховання – формування творчої, працелюбної особистості, умілого господаря, що володіє відповідними навичками та вміннями, професійною майстерністю, на основі сучасних знань про ринкову економіку може самостійно віднайти застосування власним здібностям у системі виробництва, науки, освіти.

Фізичне виховання – утвердження здорового способу життя як невід’ємного елемента загальної культури особистості. Повноцінний фізичний розвиток особистості, формування її фізичних здібностей, зміцнення здоров’я, гармонія тіла і духу, людини і природи – основа фізичного виховання.

Екологічне виховання дітей та молоді передбачає формування екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі, залучення вихованців до активної екологічної діяльності, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі.

Розглянуті напрями виховання тісно взаємопов’язані, доповнюють один одного, мають самостійне теоретико-методологічне значення. Разом з тим, усі вони утворюють цілісну систему національного виховання.

Особливості виховання на різних рівнях освіти

Вищі навчальні заклади

Вищі навчальні заклади мають здійснювати підготовку свідомої національної інтелігенції, сприяти оновленню і збагаченню інтелектуального генофонду нації, вихованню її духовної еліти, примножувати культурний потенціал, який забезпечить високу ефективність діяльності майбутніх спеціалістів. Це може бути досягнуто через:

– виховання майбутніх спеціалістів авторитетними, високоосвіченими людьми, носіями високої загальної, світоглядної, політичної, професійної, правової, інтелектуальної, соціально-психологічної, емоційної, естетичної, фізичної та екологічної культури;

– створення необхідних умов для вільного розвитку особистості студента, його мислення і загальної культури шляхом залучення до різноманітних видів творчої діяльності (науково-дослідної, технічної, культурно-просвітницької, громадської, оздоровчо-спортивної, правоохоронної та ін.);

– збагачення естетичного досвіду студентів шляхом участі їх у відродженні забутих та створенні нових національно-культурних традицій регіону, міста, вищого навчального закладу, розвиток художніх здібностей студентів;

– формування ”Я” – концепції людини-творця на основі самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення, моральної самозавершеності;

– пропаганду здорового способу життя, запобігання вживанню студентами алкоголю, наркотиків, викорінення шкідливих звичок.

Додаток Д

Витяг з Постанови Президії Академії педагогічних наук України та Вченої ради Вінницького національного технічного університету “Про гуманітарну складову в змісті інженерної освіти” (2006 р.)

Заслухавши і обговоривши інформацію академіка-секретаря відділення педагогіки і психології вищої школи АПН України, академіка М. Б. Євтуха, доповіді ректора Вінницького національного технічного університету, академіка Б. І. Мокіна, проректора з виховної і наукової роботи в галузі гуманітарних дисциплін Вінницького національного технічного університету, професора Т. Б. Буяльської, Президія АПН України і Вчена рада Вінницького національного технічного університету зазначають, що вітчизняна інженерна освіта загалом зберегла напрацьовані впродовж десятиліть здобутки у галузі гуманізації та гуманітаризації технічної і технологічної освіти, позбувшись ідеологічних нашарувань та поглибивши її в напрямі засвоєння студентами загальнолюдських цінностей. Завдяки цьому вітчизняні

технічні та технологічні університети сьогодні є не лише центрами вищої освіти і науки в регіонах, а і центрами культури, а їхні випускники поповнюють ряди технічної інтелігенції держави, здатної до позитивних рішень у примноженні національного багатства України.

Разом з тим, Президія АПН України і Вчена рада Вінницького національного технічного університету зазначають, що окремі гуманітарні дисципліни технічних ВНЗ, які за своїм змістом мало чим відрізняються від аналогічних навчальних предметів загальної середньої освіти, дублюють їх, потребують суттєвого удосконалення і за змістом, і за формами і технологіями навчання. Викликають занепокоєння також факти, що деякі технічні ВНЗ намагаються зменшити обсяг викладання гуманітарних дисциплін до мінімуму, якого явно недостатньо для того, щоб країна нарощувала економічний потенціал без нанесення шкоди навколишньому середовищу, національному багатству, трудовим ресурсам і знищення факторів самобутності українського народу. Не виправдовує себе викладання у технічних ВНЗ великої кількості скорочених курсів гуманітарного змісту. У більшості випадків гуманітарні дисципліни, які викладаються у технічних ВНЗ, за своїм змістом носять загальний характер, не пов'язані зі специфікою технічних і технологічних спеціальностей, що суттєво понижує мотивацію до опанування ними.

Зважаючи на зазначене, Президія АПН України і Вчена рада Вінницького національного технічного університету

ПОСТАНОВЛЯЮТЬ:

1. Звернути увагу, що ті технічні та технологічні ВНЗ країн Західної та Центральної Європи, що уже долучились до Болонського процесу, вводять у навчальні плани інженерних спеціальностей гуманітарні дисципліни в обсязі 10-15% від загального навчального навантаження студентів.

2. В якості обов'язкових компонентів гуманітарної складової змісту інженерної освіти рекомендувати:

– комплекс філософських дисциплін (основи філософії, релігієзнавство, логіка, естетика, етика);

– комплекс дисциплін, націлених на пізнання студентами внутрішнього світу людини та механізмів її взаємодії з соціумом (психологія, педагогіка, соціологія);

– комплекс дисциплін, націлених на сприйняття

загальнолюдських цінностей (етика і культура, мистецьке надбання народів і епох, українська та зарубіжна культура);

– комплекс правових дисциплін (основи права, правознавство, політологія, політична історія України);

– комплекс мовних дисциплін (українська мова, ділова українська мова, іноземна мова, ділова іноземна мова);

– практикувати у реалізації гуманітарної складової у змісті інженерної освіти використання інтегрованих курсів, розроблених для кожного з зазначених комплексів дисциплін і наближених до специфіки фахової підготовки студентів.

3. З врахуванням зазначеного Відділенню педагогіки і психології вищої школи підготувати, організувати обговорення у технічних ВНЗ України та затвердити на засіданні бюро Відділення Концепцію гуманітарної підготовки фахівців не гуманітарного профілю.

4. Рекомендувати Міністерству освіти і науки України:

4.1. Передбачити у навчальних планах інженерних спеціальностей гуманітарну складову у змісті бакалаврської підготовки на рівні 15-20%, у змісті підготовки спеціалістів на рівні 8-10%, у змісті магістерської підготовки на рівні 20-25% від сумарного навчального навантаження студентів.

4.2. Для збереження індивідуальної неповторності ВНЗ з усталеними, вивіреними роками традиціями у гуманізації та гуманітаризації інженерної освіти дозволити викладачам цих ВНЗ зміщувати акценти і підсилювати вагу саме тих дисциплін, які найкраще забезпечені викладачами високої кваліфікації та матеріальною базою, вивільняючи для цього час шляхом викладання інших гуманітарних дисциплін в межах мінімуму, необхідного для засвоєння їх основних принципів.

Методичне видання

**Буяльська Тамара Болеславівна
Прищак Микола Дем'янович
Мацко Лариса Анатолівна**

**Робота кураторів академічних груп у
вищому навчальному закладі
Методичний посібник**

Редактор В. О. Дружиніна

Оригінал макет підготовлено М. Д. Прищак

Підписано до друку
Формат 29,7 × 42 ¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний Ум. друк. арк.
Наклад 100 прим. Зам. №

Вінницький національний технічний університет,
науково-методичний відділ ВНТУ.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95.
ВНТУ, к. 2201
Тел. (0432) 59-87-36
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95.
ВНТУ, ГНК, к. 114
Тел. (0432) 59-85-32
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Тамара Буяльська, кандидат філософських наук, професор, Заслужений працівник народної освіти України, завідувач кафедри культурології, соціології, педагогіки та психології, директор Інституту гуманітарно-педагогічних проблем Вінницького національного технічного університету. З 1992 по 2008 проректор з науково-педагогічної роботи по організації виховного процесу та наукової роботи в галузі гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету.

Наукові інтереси: проблема гуманізації технічної освіти, проблема виховання молоді засобами мистецтва. Автор більш ніж 90 наукових, науково-просвітницьких і мистецьких статей, розділів методичних праць з філософії, педагогіки.

Микола Прищак, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри культурології, соціології, педагогіки та психології Вінницького національного технічного університету. З 2001 по 2008 рік заступник директора Інституту гуманітарно-педагогічних проблем та виховання, заступник проректора з науково-педагогічної роботи по організації виховного процесу та наукової роботи в галузі гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету.

Наукові інтереси: філософсько-педагогічні проблеми духовності, філософсько-педагогічні проблеми комунікації, історія педагогіки. Автор монографії, багатьох статей та методичних праць з філософії, етики, психології, педагогіки та історії педагогіки України.

Лариса Мацко, кандидат філософських наук, доцент. Працює доцентом кафедри культурології, соціології, педагогіки та психології Вінницького національного технічного університету. З 2003 по 2007 році завідувач кафедри педагогіки, психології та соціології Вінницького національного технічного університету. Є ініціатором створення та з 1990 року очолює університетську Службу психологічної підтримки.

Наукові інтереси: психологія особистості, психологія гендеру, психологічні інновації в навчанні. Автор багатьох статей, розділів колективних монографій, методичних праць з психології та педагогіки.